

Üdvözllet az olvasónak!

A határok azért vannak, hogy megóvják őket önmaguktól – a fiatalok azonban sokszor úgy döntenek, hogy érdemes átlépni ezeken a határokon, hogy kipróbálják, meddig lehet elmenni. A felnőtté váláshoz hozzátartozik a határok feszegetése, az a gyanúsabb, ha egy kamasz beletörődve elfogadja a szülők, az iskola által meghatározott kereteket. Hogyan reagálnak ezekre a próbálkozásokra a felnőttek, van-e stratégiájuk a szolidabb és a radikálisabb határátlépések kezelésére? A Magyar Református Nevelés 2012. évi 4. számában lelkes, addiktológus, tanár, szülő, osztja meg velünk gondolatait, számol be tapasztalatairól.

Bölcsföldi András a határ és a határtalanság kérdéséről elmélkedik, számos irodalmi, filmes és személyes példát hozva megfordítja a kérdést: tényleg baj az, ha átlépjük a határokat?

Márkus Gábor gyülekezet és iskola hatósugarát, erőterét hasonlítja össze írásában: milyen céljai, lehetőségei vannak az oktatási intézménynek a gyülekezettel közös munkára, hol találja meg a fiatal a gyülekezetélményt.

Az iskola fizikai határait a kerítés jelzi, az egymás közötti kapcsolatot a házirend szabályozza. **Kálmán Attila** igazgató úr a tatai gimnázium sajátosságait bemutató írásában a szabályrendszer kialakulásáról és folyamatos alakulásáról is ír.

Mit és mennyit isznak a mai tizenévesek, változtak-e az alkohol-, drogfogyasztási szokások, milyen kockázatai vannak a szerfogyasztásnak és mit tehet a szülő? Friss, európai felmérések alapján közöl megdöbbentő adatokat **Koós Tamás** a magyarországi állapotokról.

A kiskunhalasi református gimnáziumban vezették be először az önkéntes drogszűrő programot az országban. Ennek egyik kezdeményezője volt **Csányi Ágnes**, aki írásában lerombol egy illúziót is: a református iskolás diákok sem angyalok.

Gondos Attila és Bartos Bea szülői szemszögből mutatják be egy református diák határfeszegetéseit, és osztják meg tapasztalataikat arról, miként lehet szeretettel megóvni a tizenéveseket a nagyobb kilengésektől.

A Szívnyitogató című összeállítás három szerzője a szeretet és a nevelés témakörét igyekszik jobban megvilágítani. **Dr. Kis Médea** Csikesz Sándor katechézisének mutatja be, **Bacsa Éva** Erich Fromm alapján ír a szeretet elméletéről és gyakorlatáról, **Patainé Szövetes Etelka** pedig egy gyakorló tanító, igazgatóhelyettes szemszögből beszél egy református iskola indulásának első évtizedéről, hogyan sikerült kialakítani a református identitást, miben tudnak többet adni a diákoknak, szülőknek, tanároknak, mint egy önkormányzati iskola.

A Beszámoló rovatban az internátusi nevelők tréningjéről és egy kolozsvári tanítótovábbképzésről olvashatunk. Könyvajánlónkban pedig az *Illik, nem illik?* és a *Gyerekhatárok* című könyveket mutatjuk be.

Pompor Zoltán
szerkesztő

Határaink

BÖLCSFÖLDI ANDRÁS

Át a kőfalon

Ha Isten segít, a kőfalon is átugrom. (2Sám 22,30)

Gyermekkoromban, ha azt mondtuk, kimegyünk a határba, akkor éppen az oszlopokkal ki nem jelölt s kerítéssel be nem határolt területet értettük rajta. A határ szóról így éppen a határtalanság juthat eszünkbe, mert többértű a jelentése.

Végül is a különböző szintű, fokú oktatási intézmények által nagyon is behatárolt környezetben az a célunk, hogy a tanulók szeme és szíve a tudás és némi társadalmi és közösségi tapasztalat során a végtelenre nyíljon ki, ahogyan Weöres Sándor fogalmazta az *Ének a határtalanról* című versében:

Amikor még senkise voltam,
fény, tiszta fény,
a kígyózó patakokban
gyakran aludtam én.

Hogy majdnem valaki lettem,
kő, durva kő,
hegylejtőn jég-erezetten
hömpölyögtetett nagy erő.

És végül élni derültem,
láng, pőre láng,
a szerte határtalan űrben
mutatom valódi hazánk.

Ha nem is mindig erre a végtelenre nyíló határtalanságra figyelünk, határaink átlépése mindig kettős értelemben jelentkezik, egyrészt: ha más területére lépek be, akkor átlépek egy küszöböt, benyitottam egy kapun, és behatoltam valaki területébe, szférájába. Ehhez néha bátorság és határozottság szükséges. Másrészt a saját korlátaim és határain közül is kiléphetek, ami gyakran kompromisszum eredménye, de lehet bátorság is, hogy le tudtam győzni önmagam, bűvös körömből mégis volt módom kitörni. (Babits). És ez mindig lelki hatarátlépést is jelent.

A tanítás értelme, vagy máshogy kifejezve az oktatási folyamat sikeressége, éppen azon múlik, hogy mennyire merjük átlépni határainkat. Ezt a Szentírás önmegtagadásnak nevezi. Amikor hatalmam, tekintélyem, lehetőségem van, képes vagyok valamire, mégsem

teszem meg. Vagy éppen nem tartom magam alkalmasnak valamire, s mégis merek lépni. Az igazi győzelem mindig a saját magunk felett aratott győzelem.

A klasszikus példa a szó szerint is határhelyzetről Ottlik Géza *Iskola a határon* című műve. Már maga a cím is hordozza a súlyos tartalmat, hiszen a katonai iskola nyomasztó, gépies légköre és az ott folyó események már súrolják az iskola fogalmának határát. Mikortól lesz inkább börtön, a személyiséget megnyomorító intézmény, vagy régi, merev törvényekkel rendelkező felépítmény? S lehet akármilyen a keret, a struktúra, a rendszer, mégis a döntő az, hogy én mint személy hogyan élem meg, mennyire torzul a jellemem egy megpróbáltatásban, egy különleges helyzetben. Mennyire tudok ember maradni minden körülményben. S a regény a személyes dilemmákon túl még ott érezteti a mindenütt (még ott is) jelen lévő isteni kegyelmet. *Non est volentis*.

Egy másik irodalmi példa Abe Kóbo *A homok asszonya* című regénye, amely szintén azt a kérdést feszegeti, hogy hol vannak a határaink, a fizikai tér leszűkülése, az élettér lecsökkenése milyen változást, torzulást okoz a személyiségben. Főhősünk (egy tanár) egy elhagyatott falu szélén lévő üregbe jut, ahol egy asszony lakik egy roskadozó házban, és a homok (vagy az asszony?) foglya marad. Milyen döntési helyzetünk marad akkor, amikor látszólag semmi sincs (és még a homok is folyton folyik)? Melyek azok a kitérés pontok, ahol óhatatlanul megváltozunk akkor is, ha vállaljuk, és akkor is, ha nem, a változás, a szökés kockázatát.

És egy életpélda: amikor egyetemi előfelvételiként katona voltam a határ menti Lenti helyőrségében („másfél év Lenti majd helyrebillenti”), akkor érthetően nagyon bezárva éreztük magunkat. Furcsa volt létezni teológusként egy erdő közepére épült laktanyában, az ország távoli részében, de közel az akkori vélt ellenséghez. Az élet adta az alaphelyzetet, hogy a nagyon szigorúan őrzött kerítésen voltak jól ismert rések, ahol már kibontogatták vagy meglazították a vashálót, s ki lehetett menni mondjuk egy kis alkoholért a közeli faluba (ami tulajdonképpen ebből élt). Érdekes volt az egész szituáció, mert mindenki tisztában volt velem, hogy tilos kimenni, sőt büntették is, mégis mindenki tudta a kimenős helyeket, hogy katonák kijárnak, mégsem tettek ellene semmit, nem drótozták be, nem állítottak oda őrt. Mindenki tudta, hogy csak úgy lehet kibírni, ha az ember néha-néha kimegy. Átlépi a tiltott zóna kerítését.

Abban a háromszögben lehet elképzelni a határainkat, ahol az egyik oldalon van az iskola, a tantestület, a tanár, aztán van az osztály, a közösség, a tanulók, és harmadrészt van a szülőtanács, a szülők szerveződései, maguk a szülők. S mindhárom közt vannak határok, melyek az utóbbi időkig egészen jól körülhatárolhatóak voltak. Ma talán azt kérdezzük: megvannak-e ezek a határok ma is, vagy ha megvannak, a köztük lévő világos frontok mennyire léphetők át. A szülő-gyermek viszonytal most nem foglalkozunk, hiszen erről van legtöbb tapasztalatunk, ezt ismerjük a legjobban. Bár azt is érdekes lehet megvizsgálni, hogy a szülő-gyermek kapcsolatban hogyan lépik át kölcsönösen a határokat a „gyermekem a legjobb barátom” és a „tiszteld apádat és anyádat” feszültségében.

Érdekesebb most számunkra a szülő-tanár, és a tanár-diák viszony. Ezek is nagy változáson mentek keresztül, s jól ismerjük a régi alapfelállást, amikor a szülők majdnem mindenben a tanárnak adtak igazat, ma már ott tartunk, hogy szülő megkérdőjelezi/heti a gyermekeknek kiadott dolgozat jegyét, vagy ombudsmani levelet lobogtatva

letolvajozhatja a tanárt, aki elvette a mobillal játszó diák telefonját (megtörtént esetek). Ez például olyan határátlépés, ami inkább frontokat nyit, mint árkot temet be. Teljesen új helyzetekkel és felállással találkozik a mai pedagógus. Persze jócskán találunk egészen pozitív eseteket is, amikor maguk a szülők is jól szervezik magukat, és ehhez jó partnert találnak a tanárok közt, vagy az osztályfőnökből.

A másik határ a tanárok és diákok között van, de talán helyesebb lenne az egyházat képviselő tanárokról beszélni. Régi és megoldhatatlan vita az, hogy tanárként mennyire legyünk közel a diákokhoz, mennyire simuljunk bele az ő életükbe? Amikor egyébként is szeretnék próbálgatni és átlépni határaikat, akkor mit tudunk mi tenni? Ebben sokat nehezít rajtunk a református jelző is abban az értelemben, hogy tengernyi elvárásnak kell megfelelni. Az egyházi jelleg és az intézményrendszer több kérdést is felvet. Abban az életkorban, amikor az ember sok mindent kipróbál, egyáltalán nem szíveli a kereteket és a rendszert, akkor próbáljuk őket egy nagy lelki egészbe (az Egyház), egy nagyobb szervezeti egység (református intézmények hálózata), egy helyi gyülekezetet vagy kollégium kereteibe beleerőltetni. Mindezt ráadásul úgy, hogy a hit hallásból van, és teljesen önkéntes. Azért születnek aztán furcsa, vegyes érzésekkel teli alkalmak, melyek után inkább nyugtalanok leszünk, mintsem lelki élményt jelentenének. Ilyenek például a mega-istentiszteletek, ahol, még ha jó is az igehirdetés, biztosan elfelejtik a végére, hiszen annyi beszéd és információ lesz része az alkalomnak, a versenyeredmények felsorolása és a jutalmak kiosztása mellett. Osztályfőnökként sokszor átéltem, hogy végigpisszegtam, -fegyelmeztem az istentiszteletet, s úgy gondolom, sem a diákoknak nem esett jól, sem nekem. És nyilván más élményt jelent, amikor konkrétan is átlépjük a határt, és mondjuk, Erdélybe kirándulunk, kötetlenül vagyunk együtt, mégis iskolai és református közegben.

Egyszer az osztályommal egy református kollégiumban szálltunk meg a Székelyföldön, s ott a diákok hozták a formájukat, fáradtak is voltak, aludni sem akartak, és minősíthetetlenül viselkedtek. Másnap kimentünk Szejkefürdőn az Orbán Balázs-émlékműhöz, ott szép és egyértelmű hangon jól leszúrtam őket, hogy milyen képet közvetítenek magukról, majd kézenfogva elénekeltük a himnuszt, körbeállva egy székelykaput. Ezt a pillanatot nagyon megjegyezték, később is emlegették a leszúrást és a kézenfogást is. Mert mindkettő szükséges volt. Érezték, hogy átlépték határaikat, de azt is, hogy a keret egybetartja őket.

Ezen a területen az egyháznak a saját határait is át kellene lépni, és néhány dologban inkább előremenni, mint a múlt dicsőségeit ünnepelni. A mai kor egyébként is sok határátlépést tesz lehetővé. A 21. században ugyanazt kellene megtalálnunk, amit elődeink a maguk korában szintén megélték, esetleg még korukat is megelőzve.

Minden a magunk meghaladásával kezdődik. Ha bizonyos szituációban tudok másként dönteni, mint ahogyan előre elterveztem vagy gondoltam, akkor átléptem saját korlátaimat. A keresztyén egyház missziója is folyamatos határátlépést jelentett, még ha Péter nehezen értette is meg, hogy saját hitének gyökereiből hogyan készíti Isten a jövőt a minden népből származó híveknek. De ha a misszió klasszikus terjedésére gondolunk, akkor is ezt látjuk. Először Jeruzsálemben lettek tanúk, majd Júdeában, aztán Samáriában, majd Kis-Ázsiában és végül a föld végső határáig. Ezen belül mennyi hitbeli, tradícióbeli, kulturális határt kellett átlépni újra és újra a gyülekezeteknek! Ez történt a reformációban

is, és ma is ez történhet például egy lakótelepi közegben. Egy iskola sem különbözik ettől. Milyen a 21. század református iskolája? Keressük meg a ma aktuális jelzőket!

Ez azért is fontos, mert egyrészt nagyon is jó a határokat tudatosítani, a birtokon belül lenni, másrészt továbblépni, és átmenni a határon. A *Megáll az idő* című, a 60-as éveket idéző filmben a fiatalok ki akarnak törni a kereteikből, az országból, a fojtogató politikai légkörből: csak el minél messzebbre, és sajátos lázadásuk során autójukkal a Balatonig jutnak el, ott nekimennek egy kerítésnek, ami határt szab az álmaiknak, és visszahúzza őket a valóságba.

Tisztában vagyunk-e a határainkkal?

Hogy meddig mehetünk el?

Hol vannak korlátaink és kerítéseink?

Talán furcsa, hogy egy határokról inkább kérdéseket megfogalmazó cikk mottója egy különleges határátlépést jelez. A lelkes Dávid hálaéneke ez, akit Isten számtalan helyzetben kiszabadított szorult helyzetéből. Dávid nagyon is tudja, hogy mire képes, melyek a korlátai, és hogy mi a szerepe mindebben Istennek. Nem a saját tehetetlenségét igazolja valamivel, hanem Isten erejével van tisztában. S ha van valami, a reformációban újra felismert igazság, akkor ez az, hogy mi Isten erejével érhetjük el azt, amire nagyon vágyunk, amit célul tűztünk ki magunknak. Vele még a kőfalon is!

MÁRKUS GÁBOR

Gyülekezet és iskola – a határon

Egymásért küzdő együttműködés, féltékenység; rivalizálás és önfeláldozó segítség: egyházi iskola és gyülekezet kapcsolata a párkapcsolatok megannyi tulajdonságát mutatja. Ebben az együttélésben időnként felmerül (még ha nem is kellene): kihez kötődik jobban a gyerekek? Ki szeretheti jobban a gyermeket?

Volt, van egy reményünk, iskolarendszerünk újraindítása óta meg-megkísért. Az egyházi iskola majd „újratermeli”, kineveli, biztosítja a gyülekezet új generációját. (Különösen a középiskola.) Csalódást jelentő adatokat érzékelnek a lelkipásztorok. Nem így történik. Az iskola ezt nem teszi meg.

Nézzünk szembe a reménységünkkel. Talán – ha megengedjük, hogy mindaz, ami illúzió, szertefoszlódhasson – sokkal izgalmasabb lesz az elénk táruló valóság.

„A református iskolarendszer újraindulása óta sok ezer diák érettségizett református középiskolában, most már a több tízezer is aktuális szám lehet. Az 1995 körül végzetek mostanában múlnak el 30 évesek. Még ha kitolódott is a házasságkötés, családalapítás ideje; itt van már az ideje. Látszik-e az egyházi népmozgalmi statisztikai adatokon? A házasságkötések és a keresztelek számán?”

„Az iskolát végzett öregdiákok nem lesznek aktív templomlátogatók. Az évente végzett két-háromosztálynyi diák nem tolong a templomkarzatokon, nem mutatkozik pótpresbiterként. Az egyházi intézménybe járók számával arányosan nem nőtt meg a

teológiára jelentkezők száma. *(Még akkor is hiányérzetünk van, ha figyelembe vesszük azt, hogy a végzős diákok egy része nem református, illetve nem az iskola székhelye szerinti helyi gyülekezetekhez kötődik.)* Azok maradnak meg a gyülekezetben, akiknek a családi háttere korábban is erős gyülekezeti kapcsolat volt.”

Igazság van a gyülekezet kissé szemrehányó kérdéseiben. A másik oldalon az iskola felvetései elől sem kell megriadnunk. A gyülekezetbe épülést nem a középiskolás években kell kezdeni, hiszen a konfirmáció fogadalomtétele éppen a gyülekezetbe való kötődésről is szól; ennek ideje pedig általában az általános iskola záró évei. Sok gyermek lesz másik településre bejáró, átutazó középiskolás diák. Kevesebben kollégisták. Igaz, hétvégén akkor is otthon lehetnének. Ám realitás, hogy társaságuk egyre inkább az iskolai kortárs csoport, szombati programjaik gyakran szintén ebben a baráti körben szerveződnek. A vasárnap nagy csábítása pedig az, hogy legalább „most együtt van a család”. Az, hogy a család az istentiszteleten legyen együtt – ez nagyon lassan épülő szokásrend.

Ráadásul a nemzetközi konfirmációs kutatás (amelyről a Magyar Református Nevelés is hírt adott¹) arról tanúskodott, hogy a vasárnapi istentisztelet jelenlegi keretei a fiatal korosztályok számára inkább eltávolító, mint vonzó jellegűek.

Érdekes a helyzet ott, ahol erős a gyülekezeti ifjúsági munka. Egyesek arról számolnak be, hogy az egyházi iskolába járó baráti társaság az ifjúsági munka motorjává válik: mások tapasztalata szerint éppen megosztottság, szeparálódás, esetleg kiszorulás alakul ki az egyházi iskolába járók és a nem ott tanulók között. Akad olyan lelkipásztor, aki arról számol be, hogy az egyházi iskolába járó fiatalok vallási kapcsolatrendszere teljes egészében az iskola által adott keretek között marad, vagy arra korlátozódik. Mások azt mondják, az egyházi iskolába járó gyerek a penzumot már az iskolában teljesítette, nem kíván további hitéleti alkalmakat.

Az iskolák vallják, hogy a keresztyén nevelés érzékenyít, készsé tesz a Krisztusnak szánt életre. De a hit Isten ajándéka, nem mindenki tudja megragadni; tanárok, hitoktatók, vallástanárok, lelkipásztorok kérik tudják, adni nem. Ez az önértékelés nagyon sokat segít abban, hogy a formálódó keresztyénség ne váljon képmutató formalitássá.

Másfelől pedig a legtöbb református iskolánk arról számol be, hogy minden évben akadnak diákok (olykor szülők), akikben az elköteleződés bátorsága megszületik, megkeresztelkednek, konfirmálnak. Igaz, a vasárnapi templomlátogatás ereje itt sem elsöprő. Iskoláink azonban működnek, mint missziós erőter.

[Az egyházi iskolában tanító tanárok lassan nagytanárokká válnak. Ezekben az években várható, hogy megjelennek az iskolákban azok a diákok, akik legalább egyik szülője már az adott iskolában végzett. Érdemes nyomon követni történetüket, sorsukat.]

Amikor tehát némi szomorúsággal rátekinünk a kihívásra: az egyházi iskola kineveli-e a gyülekezet új generációját – azt kell mondanunk, nem. A várakozásunk (a vágyakozásunk) nem teljesült.

Azt a csendes hangot is szeretnénk itt meghallani és rögzíteni, ami arról szól, hogy bánjunk nagyon óvatosan az ítélettel, mert fogalmunk sincsen, hogyan alakulna

---

1 Sőreg Norbert, „Vizuális világ” – Konfirmáció és szemléltetés. In. Magyar Református Nevelés, 2010/1. 50-74.

anyaszentegyházunk helyzete, ha a református oktatási intézmények nem vonzanának szülőket, gyerekeket, feladatokat, lehetőségeket.

Akarva-akaratlan, tudva-tudatlan a fenti elvárások során úgy tekintünk az egyházi közoktatási intézményre, mint a gyülekezet előszobájára. Ott várakozhat, onnan lép be.

Úgy tűnik, az egyházi iskola nem neveli ki a gyülekezet új generációját. Engedjük meg, nézzük meg: mi van, ha nem is ez a dolga?

Egyik egyházmegyénk lelkésze, aki maga is igazgató, számolt be a következő megfigyeléséről. Az egyházmegyében működő egyházközségek több mint a felének van intézménye. Vagy szociális intézmény, vagy közoktatási intézmény. Ezek a gyülekezetek élnek, épülnek, küzdenek. Az intézmény nélküliek pedig sorvadnak, vergődnek.

Egy másik fórumon elhangzott az is, hogy a gyülekezet építését csak az oktatási intézmények segítik: a szociális ellátás csapda, mert azt hisszük, hogy van bibliaóra, ha az imaterem helyett minden héten az idősek otthonában tartunk egyet.

Nem érthetünk egyet azzal a kijelentéssel, ami egy másik konferencián vetődött fel, hogy az egyház intézményeiben él. Az egyház Krisztusé; Jézus Krisztussal és Jézus Krisztusban él. Az, hogy egy gyülekezet milyen közösségi szolgálatot lát el, nem feltétele a gyülekezet létének. De erős indikátora. Kiábrázolja, mutatja a gyülekezet belső erejét.

Gyülekezet és iskola kapcsolatában egy új modell megalkotásának esélye vetődött fel a Református Pedagógiai Intézet fórumain.

Analogiának, mintának, látható képnek a modern technika egyik érdekes eszközeit találtuk. A Tesla-gömb – pontosabban plazmagömb – egy olyan látványos eszköz, aminek a belsejében van egy központi fény, ebből pedig villámok cikáznak a nagyobb üvegbúra külseje felé.

Egy kicsit szakszerűbben: a plazmagömb belsejében levő, középpontosan beépített üveggömb szolgál az elektromágneses tér keltésére, ahonnan a kisülések elindulnak a gázterén át a külső ballon falára. Ennek érdekében a kisgömböt az alsó nyílásán keresztül fémforgáccsal célszerű kitölteni és a generátorhoz csatlakoztatni. A külső gömbnél a levegőn történő földelés csak a fonalszerű kisülés kialakítását biztosítja.

Megváltozik a jelenség, ha a gömbhöz hozzáérünk. Az egyensúly felborul. Testünk, amely a levegőnél sokkal jobban vezet, az érintési ponton egy kisebb ellenálláson keresztül földeli a gömb külső környezetét, eltorzul a nagyfrekvenciás tér és a felületi potenciál, amelynek az eredménye a megvastagodott kisülés az érintési hely felé. A kisülésben az áram erőssége annyira megnő, hogy kezünk a ballon melegegését nem bírja hosszabb idő után elviselni. Optimálisan beállított generátor esetén az érintés nem ráz, de a kezünk és a búra között 12 mm távolságban szikrákat észlelhetünk.²

Található egy kisfilm is a Neten. A plazmagömb közelébe egy energiatakarékos izzót tartunk – és az izzó égni kezd. Ha egy ceruzaelemet teszünk a plazmagömb felületére, akkor az elem végén kisülések, szikrák jelennek meg.

Az élő gyülekezet közepén egy kristályosodó mának kell léteznie. Még inkább így van, ha egy gyülekezet felvállalja az intézmény(ek) gondjait. Egy-egy intézmény

---

2 Forrás: <http://www.sulinet.hu/fizika/plasma/plasmamukodik.htm> (2011. november 23.)

megjelenése magában is olyan nyomást jelent, hogy néhány embernek erősebben kell felizzania, ragyognia. Ez a kör nagy valószínűség szerint a lelkipásztorból, a lelkipásztor közvetlen baráti, munkatársi, esetleg családi köréből, a gondnokokból, presbiterekből, az intézményvezetésből, az intézményben dolgozó elkötelezett munkatársakból, lelkes és bátor szülőkből verbuválódik.

Több református iskoláról, óvodáról tudunk, ahol az iskoláért imakör, imaközösség működik. Talán nem eretnek gondolat azt megfontolásra ajánlani, hogy a gyülekezetnek ez a bizonyos belső kristálya is egyre tudatosabban vegyen részt ebben az imádságban.

Úgy tűnik, hogy ez a középben létező belső kör lehet az, ami kibocsátja azt a fényességet, azokat az impulzusokat, amelyek áthatják, ionizálják a teret. Az energiát persze ez a kör sem magától kapja, hanem áldott szolgálatok esetén Krisztus ereje járja át őket.

Az intézmény maga egy megnövekedett felület a gyülekezet körül. Nagyobb felület – nagyobb kapcsolódási lehetőség. Több tapadási pont. A felület vonzó. Sokan tapadnak rá. Éppen ez okoz gyakran gondot. Sokan vannak, akiket elbűvöl a bent látható fényesség, a kristály ragyogása, de megmaradnak ezen a külső felületen. (Nem látják az iskolától a gyülekezetet.) Nehéz ezt a mechanizmust pontosan értelmezni, ha az intézmény fenntartója nem egy gyülekezet / egyházközség, hanem egy egyházmegye, egyházkerület, és a fiatalok több küldő-gyülekezetből érkeznek.

Modellünknek az egyik legnagyobb korlátja ez: a plazmagömb üveg. Az energia ki tud lépni belőle. Ahhoz azonban, hogy az iskola vonzásába kerülő személyek a gyülekezetbe épüljenek, annak középpontja felé gravitálhassanak, ahhoz ennek a felületnek valamilyen magába fogadó, áteresztő membránnak kell lennie. (Félig áteresztő, befelé könnyű bejutni, de bent már biztonságos; kiesni nehéz. Véletlenszerűségében is megismerhető és átlátható folyamatok zajlanak.)

Iskola és gyülekezet viszonyában jó, ha számot vetünk azzal is, hogy a nagyobb, vonzó felület olykor előnytelen is lehet. A nagyobb felületre könnyebben tapadnak olyan dolgok, amiket a belső, védett burokok nem lát ott szívesen. A nagyobb felület sérülékenyebb, törékenyebb. A nagyobb test messzebbre látszik, az átlátszó gömbbe bele lehet látni – és nem csak az energiaáramlásokat lehet látni, hanem esetleg olyasmit is, amit mi, akik megmutatkozhatunk, nem szeretnénk láttatni, vagy amire nem gondolunk.

Igen, az iskola megjelenésekor konfliktusok is keletkeznek vagy megsokasodnak. Nemcsak az intézmény körül, hanem a gyülekezet körül is. „Ezek a problémák nem jöttek volna létre, ha nincs az iskola / óvoda / családi napközi stb.” Isten néha méltónak talál arra, hogy küzdelmeinket még némi nehézséggel is megerősítse. A krízisek éppen az önértékelést, önismeretet erősíthetik meg.

A felületen zajló változások a plazmagömbnél bizonyos áttételeken keresztül az energiaáramlást is befolyásolják. Egy konfliktus, egy problémamasorozat olykor más fontos feladatokról vonja el a figyelmet. Fordítva is igaz: a nagy energiák a közelbe kerülő fogékony személyeket, emberek is fényre készíthetnek.

Mi lehet az, ami áthúzhat a határon – iskolától a gyülekezet belső kristálya felé? Protestáns racionális illúzióknak egyike: az ismeretek. Ha tanulunk Istenről, ha megértjük az ő világát, majd könnyebb lesz a vallásos közösségbe vonzás. Más: adjunk élményeket (vallásos élményeket) a diákoknak, és akkor... jobb emlékeik lesznek az iskoláról.

Sokan maradnak a felületen. És ez is óriási eredmény. Az egyik egyházmegyénkben csak egy gyülekezetnek vannak közoktatási intézményei. Abban a gyülekezetben augusztus utolsó, szeptember első vasárnapjain tele volt a templom: a többi gyülekezet szolgáló hűséggel hozta a szokott látogatottságot. Ha az intézmények segítségével a templom megtelik, mindig *csak éppen ma*: furcsa ez az örök jelen, és hiányzik belőle a végtelenség jövőbe tekintő ígérete. De a szülők-diákok idén is megtöltik a templomot, jövőre más szülők és más diákok ismét megtöltik: Isten Igéje mindig az éppen aktuális közösségben fog megszólalni. Varga Albertné igazgatóasszony mesélte, hogy valamikor a rendszerváltás hajnalán néhány tucatnyian dideregtek a diósgyőri templomban, és akkor elhitték, hogy ez a templom lesz még teli – és néhány évvel azután, hogy megalakult a református általános iskola, nem *teli* volt, hanem *kicsi*.

Lesz tehát gyülekezet (ad hoc, de örökké a jelen valóságában) – lesz-e mögötte, előtte egyházközség (a jövő összes ígéretével).

Istené az elhívás – ennek meghallását tudjuk segíteni, ha rámutatunk, miben kérjük a diák, a szülő segítségét. Illusztrációként két példa. Reformáció hete volt. A hétköznap délutáni ökumenikus alkalomra azok a diákok jöttek el, akiknek egy-egy rövid, felolvasásra szánt anekdotát, történetet adtunk. (Nem is közvetlenül hívtuk őket, hanem egy diák-társukat kértünk meg a szervezésre.) Máskor szerettük volna, ha *diákjaink* karácsonykor áhítatot tartanak családi körben. A szülőkhöz fordultunk: segítsenek azzal, hogy meghallgadják a *gyermeküket*. Néha talán egy kicsiny **feladat** többet ér, mint egy nagy **lehetőség**.

Ugyanakkor kétségek és reménységek között kell azt is meglátnunk: a mai kor ember nem tud (*nem mer, nem képes, nem akar, nem tudja, hogyan kellene csinálni, és nem tudja, mit jelent*) elköteleződni. A pluralista világ nagy csapdája: ha valami mellett rögzítet magadat, biztos sok más fontos / érdekes / hasznos dologról maradsz le.

Az iskola az egyház veteményeskertje – mondták a régiek. Ez nem azt jelentette, hogy előneveldeje, melegháza. Ott volt mellette, látszott rajta a gondozottság vagy a gondatlanság, amit adott, bevitték: gazdagította a háziakat, de munkát és aggodást is jelentett.

Az iskola tehát nem előszoba. Nem várószoba. Egy kitáguló érintkezési pont, lehetőség, feladat. És sok szempontból pontosan mutatja a gyülekezet valódi lelkierését.

Iskola és gyülekezet kapcsolatában egy másik kérdést sem kerülgethetünk tovább. „Az iskola nem gyülekezet” – gondoljuk és valljuk.

Nem is az: egyházszervezetileg. Jogilag nem gyülekezet, még inkább nem egyházközség. A gyülekezeti tagok többsége számára nem gyülekezet az iskola, hanem annak része.

De fenomenológiájában, megjelenésében, ifjúság- és egyházsociológiai értelmezésben egy iskolás diák számára bizony, hogy az. Bizony, neki érzésekben az iskolai közösség (osztálytársak, barátok) a gyülekezet. (És megkockáztathatjuk: érzéseiben nem keveri össze az egyházközséggel.) Többen, többször vizsgálták már az aktuális gyülekezet és az egyházszerkezeti, jogi, szociológiai egyházközség összefüggéseit: diákjaink ösztönösen is éreznek valamit e különbségből.

Tiltakozhatunk ellene, magyarázhatjuk a hittanórán is, a gyerekek, diákok meg is tanulják. Aztán, amikor jön a hétkezdő istentisztelet, a reggeli áhítat, a diák ott ül, olyan közösségben, ahol jól érzi magát, Isten Igéjét hallja, imádkozik, énekel. Igen, ez nem

olyan, mintha elmenne a vasárnapi istentiszteletre. És ugyanakkor sokkal több annál, mintha egyszer sem menne el a héten istentiszteletre.

Számára sokszor ez a gyülekezet-élmény. Úgy érzi, hogy ez az. Nem idegen. Otthonos.

„A keresztyén közösségi létforma, egyházi ünnepek, reggeli áhítatok, csendesnapok stb. gyakorlása során az iskola maga is élő gyülekezetté válik.”³ Nem vitathatjuk a tanévkezdő, tanévzáró istentiszteletek, iskolai úrvacsoravétel jogosságát. Ekkor pedig kifejezetten áldás, ha a tanár-diák közösség gyülekezetté válik.

Nem hiszem, hogy csapda lenne, ha az iskolai közösséget a gyermek, a diák gyülekezetként *is* érzi. Inkább olyan áldás, amit tovább kell építenünk. Keresse ezt az élményt, ha az iskolát elhagyja, találjon egyetemi gyülekezetet, vagy egy gyülekezeti csoportot, ahová szolgálatában kapcsolódni tud. Kapjon rá, szokjon rá Isten nevének „jó ízére”. Mutassuk be neki, hogy ilyen közösségek vannak, működnek. Láthassa az iskolától a gyülekezeteket, lássa a gyülekezettől az egyházat, mint egészet.

Úgy érzem, hogy éppen a gyülekezet van abban a helyzetben, hogy tudatosan erősítheti az összetartozást. Talán megfontolható, hogy az iskolai áhítatokon a presbitérium egy-egy tagja is mindig megjelenjen. Kérdés az is, hogy az iskola hitéleti alkalmai mennyire kell, hogy nyitva álljanak a gyülekezet tagjai előtt.

Van egyébként egy másik fontos rokonmózzanat is az iskola gyülekezetszerű megjelenésében. Sem az iskolatársakat, sem a gyülekezet tagjait nem magunk választjuk. Istentől kapott testvérek, elfogadásban, elhordozásban, alázatban.

Ám ha az iskola segíti, hogy a diák gyülekezettel találkozzék, a felnevelő gyülekezet már nem mindig olyan hívogató lehetőség. Kritikusan jegyzi meg az egyik lelkipásztor: ezek a kollégisták (a református gimnázium internátusának bentlakói, 50 km-re a lakóhelyüktől), vasárnap nem mennek istentiszteletre. Ránéztem, és csöndesen annyit kérdeztem: miért, mi dolguk van ott?

Érthető, mégis neheztelhető, ha hétvégén, péntek-szombaton nem járnak ifjúsági órára. „Segíthetnétek a gyülekezet szolgálatát!” Kérdés, baráti köre merre vonzza. Egy református gimnazista sok időt tölt hitéleti alkalmakon, hittanórákon. Ha az iskola messze van, nem a helyi gyülekezeté, épülő hittel nehezebb odahaza is kapcsolatokat alakítania. Ha az a célunk, hogy diákjaink a *vasárnapi* istentisztelet részesei legyenek, érdemes megfontolni: liturgiánk hol ad alkalmat arra, hogy aktív szereplőkké váljanak. (Pl. lekción, beszámoló az iskola életéről, imádságban való szolgálat.) Néha talán egy kicsiny *feladat* többet ér, mint egy nagy *lehetőség*.

„Nekünk, hitoktatóknak ugyanilyen figyelmet kell fordítanunk a küldő gyülekezetekre. A felvételnél nagy szerepet kap a lelkészi ajánlás. Ha nincs gyülekezet, legalább van küldő lelkész. A fiatalok keresztyén kötődésének záloga lehet, hogy hogyan tartják számon őket »otthon«.

A másik legalább ennyire fontos. Az iskolai hitoktatás jó, magas színvonalú, színes. Egy keresztyén iskola hitélete izgalmas, ráadásul a fiatalok számára rétegzett. Az ehhez

---

3 Manfred Koch, az EKD főtanácsosa szavai. *Iskola és gyülekezet, gyülekezet lesz az iskola, az iskola maga a gyülekezet. Németországi Evangélikus Iskolák Konferenciája – Nürnberg, 2003.* = In: Evangélikus Élet, 2003. 42. szám (<http://www.evelet.hu/archivum/2003/42/41>)

szokott, amúgy is jó kritikai érzékkel rendelkező, jó képességű tanulók készek elutasítani a gyenge, unalmas gyülekezeti életet. Láttam olyat, hogy az egyházi iskolába járó gyülekezeti tag *miatt* pezdült meg a gyülekezeti élet, mert a lelkész érezte, hogy neki az addig megszokott szint már nem elegendő.”⁴

Szórványos példák alapján még egy lehetőséggel számolnunk kell. Az iskola, mint gyülekezetcsíra, azt is okozhatja – kiváltképp, ha nem tud szervesülni a helyi gyülekezettel, vagy a fenntartója egyházi testület, és emiatt kevésbé karakteres az egy-egy gyülekezethez kötődése – hogy az iskola körül kezd kristályosodni egy újabb gyülekezet csírája. Szórványos, hallomásból származó adataink szerint Nyugat-Európa egyes keresztyén iskolái körül már történt ilyen változás, a kellő mennyiségű konfliktussal. Hazánkban az egyetemi gyülekezetek körül érezhetőek (nagyon távolról, nagyon halványan!) ilyenféle problémák. Ezek a hagyományos egyházi keretek feszegető kérdések a közoktatás világát – úgy tűnik – nem érték még el. Elméletileg lehet, hogy egy-egy ihletett vallásánár, hitoktató lelkész körül új kisközösségek alakulnak, kristályosodnak. Szerencsés esetben nem szakadásra, hanem gyülekezeti integrálódásra kerül sor Jézus Krisztus egységében.

„A keresztyénségben nem az egyházi kötődés az elsődleges, hanem a hit. Iskolának és gyülekezetnek egyaránt mindent meg kell tennie azért, hogy az eleven, gondolkodó, cselekvő hit felé mozdítsa a fiatalokat. Ez a hit kelti majd fel a vágyat, hogy gyülekezethez kapcsolódjanak, különösen, ha kijárták már az iskolát.”⁵

A hitvalló lélek keresi lélektársait. A Krisztusban bízó ember keresi a hozzá hasonlóan élő, ítélő, istenfélő emberek közösségét. Ezt hétről-hétre megtalálhatja egy vagy egy-egy gyülekezetben; de szolgálata felelősségében egy egyházközséghez tartozó kinyilvánított elkötelezettség révén vallhatja meg hovatartozását, vállalhatja identitását.

KÁLMÁN ATTILA

Utaid, Uram, mutasd meg!

Karácsony Sándor gondolatait leegyszerűsítve azt állíthatjuk, hogy rossz iskola az, amelyik mindent megtilt. Még rosszabb az, amelyik mindent megenged. A jó iskola pontosan kijelöli a „mozgásteret”, megfogalmazza a „játékszabályokat”, s azokat gondosan betartva, leáll a növendékkel „birkózni”. Ha következetesen, igényesen és szeretettel végzi ezt a „birkózást” a diákokban kialakulnak azok az ösztönző és fékező erők, amelyek segítenek nekik abban, hogy felnőtt korukban helyesen álljanak meg a saját lábukon.

Az említett „játékszabályok” a tanulók számára jól érthető módon, egyértelműen megfogalmazott iskolai házirendek. Ezek segíteni és védeni kívánják mindazokat, akik

---

4 Koczor Tamás: *Kárt okozó iskolák*. – In: Közös(s)Ég: útonjáró magazin. Parókia Portál. 40. szám. 2011. október. – www.parokia.hu/kozossseg/cikk/745/. A szerző lelképásztor, gyülekezeti lelkész, vallásánár a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban.

5 Koczor im.

az iskola céljainak megvalósítására – mások jogait is tiszteletben tartva – törekednek, és korlátozni kívánják mindazokat, akik a célok elérését hátráltatják.

A közigazgatásban a különböző jogszabályoknak szigorú hierarchiája van. Az Alkotmánynak nem mondhat ellent a Parlament által hozott törvény, annak egy kormányrendelet, annak egy miniszteri rendelet stb. Az egyházakban, s így az egyházi iskolákban, Isten akarata mindenkéül fölé helyeződik. Ezért fogalmaz így a Magyarországi Református Egyház iskoláinak küldetésnyilatkozata: „Működésük és rájuk vonatkozó egyházi szabályozás nem lehet ellentétes azokkal a jogszabályokkal, amelyek a fenntartótól függetlenül valamennyi magyarországi közoktatási intézményre vonatkoznak, ha azok nincsenek ellentétben a Szentírás parancsaival.”

Ugyanezért szerepel a Tatai Református Gimnázium házirendjében a súlyos fegyelmi vétségek között az első helyen a Tízparancsolat megsértése. Elegendő lenne csupán az első parancsolat teljesítését megkövetelni, mert abból következik a többi kilenc, sőt a Házirend csaknem minden előírásának maradéktalan betartása is.

A Házirend személyi hatálya kiterjed mindazokra, akik az iskolával (tanulói vagy munkavállalói) jogviszonyban vannak, valamint azokra, akik őket törvényesen képviselik az intézménnyel kapcsolatos ügyekben. Területi hatálya pedig kiterjed az intézmény valamennyi helyiségére, az iskola által szervezett programok helyére, és a különböző helyszínek (benne az iskola és az otthon) közötti közlekedés útvonalaira.

A Tatai Református Gimnázium házirendje tartalmazza mindazokat a jogokat, kötelezéseket és egyéb szabályozásokat, amelyeket a közoktatásról szóló állami és egyházi törvény előírnak.

Ezért csupán születésének körülményeiről és néhány egyedi vonásáról írok.

1.) A lehető legtöbb tiszta forrásból merítettünk.

Alapját a mintegy húsz évvel ezelőtt megfogalmazott, s szinte évente átdolgozott Pápai Református Kollégium Gimnáziumának házirendje képezi, amely több száz éves helyi hagyományokra épül, és számos neves egyházi és állami középiskola házirendjének áttanulmányozása után készült.

2.) Minden érintett véleményét figyelembe vesszük, és ha az előbbre vivő, akkor beépítjük a szövegbe.

Tatán az átvett szöveget a helyi körülményekhez igazítottuk, s folyamatosan pontosítjuk. Hozzáférhető az iskola honlapján, olvasható a gimnázium folyosóján, beiratkozáskor egy-egy példányát minden diák kézbe kapja, minden évkezdéskor a tanári kar, a szülői tanács és a diákönkormányzat felülvizsgálja, szükség esetén (egymással egyeztetve) módosításra tesz javaslatot. Mivel mindenki véleményét meghallgatjuk és érdemben megvitatjuk, mindenki közös alkotásnak érzi a végső szöveget, könnyebben el tudja fogadni, mintha „felülről” ráerőltetett szöveg lenne. A tanévkezdő napokon legalább egy osztályfőnöki órárt minden évfolyamon a házirend megbeszélésére kell fordítani.

Azt próbáljuk megértetni mindenkivel, hogy az iskolában a házirend olyan, mint a közlekedésben a KRESZ. Azaz betartása azért is célszerű, hogy kevesebb legyen az „összeütközés”, gördülékenyebb legyen a „közlekedés”.

3.) Az egész család önkéntes, előzetesen alaposan megfontolt vállalására építünk.

Csak azoknak a jelentkezését vesszük komolyan, akik a szóbeli meghallgatás előtt aláírva visszajuttatják a következő nyilatkozatot:

A KÖVETELMÉNYRENDSZERT VÁLLALÓ ÖNKÉNTES NYILATKOZAT

Tudomásul vesszük, hogy a Tatai Református Gimnázium miközben az átlagosnál több figyelmet fordít diákjaira, többet is követel tőlük. Nem csupán tanulmányi, hanem magatartási-erkölcsi téren is.

a) Az elsős diákok a tanévnyitón az alábbi szövegű esküt mondják el:
„Én ..... a Szentháromság, egy, örök és igaz Isten színe előtt fogadom, hogy a Tatai Református Gimnázium diákjához méltó módon élek, életemet Istennek, hazának, tudománynak szentelem. Szüleimet, tanáraitam tisztelem, diáktársaim iránt testvéri szeretettel viseltetem. Az iskola hagyományait ápolom, törvényeit megtartom. Kérem Istent, hogy életem, egyházam és magyar nemzetem hasznára, dicsőségére szolgáljon. Isten engem úgy segéljen!”

b.) Mindenkinek részt kell vennie tanítási napokon a 10 perces reggeli áhítaton, heti 2 órában (a saját felekezetének megfelelő) hit- és erkölcsstant kell tanulnia, vasárnapokon pedig templomba mennie (istentiszteletre vagy misére).

c.) Tilos a dohányzás, az alkohol és mindenféle más kábítószer birtoklása vagy fogyasztása, a durvaság, a káromkodás és a trágár beszéd. Azt a diákot, aki lop, kábítószerrel hoz a diákközösségbe, kábítószeres vagy alkoholos állapotban jelenik meg az iskolában vagy az iskola rendezvényén, vagy társát fizikailag bántalmazza, azonnali hatállyal kitiltják az iskolából, mert méltatlanná vált a közösség bizalmára.

d.) Az iskola elvárja diákjaitól a lelkiismeretes tanulást, a házirend maradéktalan betartását, tanítási napokon az iskolában köpeny viselését, a köszönést, az egymást segítő, kulturált magatartást, a tisztaság, a rend és a berendezések gondos megőrzését, a pontosságot.

A nyilatkozat szövegének gondos tanulmányozása után döntöttünk úgy, hogy önként vállalva az iskola követelményrendszerét jelentkezik ..... a Tatai Református Gimnázium kilencedik osztályába, a 2012/2013. tanévre.

.....
az apa vagy
gondviselő aláírása

.....
az anya vagy
gondviselő aláírása

.....
a tanuló aláírása

4.) A házirend betartásának személyi és tárgyi feltételeit rendkívül gondosan biztosítani kell.

Csak olyasmit szabad előírni, ami maradéktalanul teljesíthető, ellenőrizhető. Nem a szankciók nagysága az elriasztó, hanem a „lebukás” elkerülhetetlenségének biztosítása. Például minden helyiségnek, bútoroknak mindenkor teljesen tisztának kell lennie, az asztaloknak, székeknek állandóan a meghatározott helyükön kell lenniük (megszámozva), hogy minden rongálás azonnal észrevehető legyen. Minden ügyeletes nevelőnek minden szünetben a helyén kell lennie, és maradéktalanul elvégezni a kötelességét, minden rendezvényt időben és pontosan kell megszervezni, minden résztvevőt tájékoztatni a kötelességeiről, hogy ne legyen bizonytalanság. Pontos kimutatást kell vezetni névre szólóan a diákok pluszmunkáiról és mulasztásairól, kellő számban dicsérni és elmarasztalni az indokolt nagyságú nyilvánosság előtt.

5.) Amit csak lehetséges, a diákok maguk végezzenek (diákönkormányzat, hetesek, tudományos diákkörök, háziversenyek, bajnokságok, ünnepélyek, megemlékezések, tanulmányi kirándulások megszervezése, helyi ismertetések...)

A diákok titkos szavazással tegyenek javaslatot magatartási és szorgalom osztályzatokra félévkor vagy a tanév végén. Sőt jutalomra, ösztöndíjra is. (A legtöbbször igazságosak.)

6.) A legtöbb „bajt” megelőzni lehet, nem utólag javítani.

Amelyik gyerek fát ültet, nem fogja derékba törni a facsemetét, amelyik madáretetőt készít, nem szedi ki a fészkeket, aki naponta összeszedi a szemetet, hetes korában felsöpri az osztályt kevésbé fog szemetelni, s aki sok értékes könyvet olvas, komolyzenét tanul, s kulturált közösségben nő fel, jobban ellent tud állni annak a szennyáradatnak, amely elárasztja őt.

7.) A példaadás meghatározó.

Augustinus szerint a gyermek első képeskönyve, amelyet olvas: szüleinek az élete. Döbrössy Lajos, néhai tatai lelkipásztorom sokat idézett állítása: azt mondják, hogy a fiataloknak nincsenek példaképeik. Sokkal rosszabb a helyzet: mi vagyunk a példaképeik. Ez nem csupán a tanárookra, szülőkre, hanem a felsőbb évesekre is vonatkozik. Ezért is szerencsésebbek az ún. „alulról építkező” iskolák, ahol „nulláról” indulhatunk el, s a kezdő, viszonylag kis létszámú évfolyammal, sok odafigyeléssel olyan arculatot próbálunk kialakítani az iskolának, amelyek 2-3 év múlva már „hagyományá” válnak. Például mindenkinek kötelező az iskola szép emblémájával és a diák nevével ellátott, ízléses iskolaköpeny viselése; minden iskolába lépő felnőttnek kötelező (hangosan, felállva, kezét a zsebből kivéve) köszönni; az utolsó óra után kötelező a székeket fölrakni az asztal tetejére, a szemetet kiszedni a padokból, s összeszedni, sőt a hetesnek kisöpörni, a villanyt leoltani, ablakokat becsukni stb. Az

első évfolyamnál még hónapokig kellett mindent naponta ellenőrizni, a következőknél már csak hetekig, s a utána természetessé vált.

8.) Szemléletformáló közös erkölcsi tanítások.

Sokak szerint az igazgatók, osztályfőnökök, meghívott köztisztviselőben álló előadók (püspökök, pszichológusok) előadásai leperregnek a diákokról. Pedig nem így van. Sokakban elraktározódnak. Meg szoktam kérdezni: miről ismerni meg az intelligens embert? A helyes válasz: semmiről. Az intelligens ember észrevétlen. Csendes, kerüli a feltűnő öltözködést, viselkedést, neki belső értékei vannak, nincs szüksége külső eszközökre, ahhoz, hogy elismerjék. A legtöbb fiatal a kisebbségi érzését akarja ellensúlyozni a feltűnő megjelenésével, viselkedésével. Minél kevesebbet kell velük foglalkozni, meghallgatni a véleményüket, nehogy „sztárrá” legyenek.

Egy polgármester 20 év után említette egyik előadásában, hogy diákkorában egy náluk helyettesített órán fölvittem őket a tatai kilátóba, s látva a rengeteg falba vésett nevet, monogramot, csupán annyit mondtam: a nagy embereknek mások állítanak emlékeket, ezek itt mind elismerték, hogy „senkik”, ezért kénytelenek maguknak emléket állítani. Gyakorta idéztem Sütő András állítását: az ember olyan, mint a gyümölcs – tömegben romlik. Azaz nem csupán ahhoz kell bátorság, hogy egy percig szembeszállj az oroszlánal, hanem ahhoz is, hogy bárányok között élj, s te ne bégess. Volt négy jó barát, aki közül egyszer hárman cigarettáztak, s az egyik nemet tudott mondani. A három intőt, a negyedik dicséretet kapott. Hatni csak hiteles ember, hiteles anyaggal, s a diákok számára érthető nyelven és elfogadható érvekkel tud.

9.) Ahhoz, hogy hatni tudjunk a diákokra, ismernünk kell őket, környezetüket, a rájuk ható média és egyéb iskolai törekvésekkel vetélkedő hatásokat, hobbiikat.

A teszt nagyobb csoportról adhat egymással összemérhető, de többnyire felületes ismereteket. Többre becsülöm a kiadós egyéni vagy kiscsoportos beszélgetéseket, a családlátogatásokat, a közösen megvitattott filmeket, olvasmányokat, kreált vagy valódi történesek elemzését. A reggeli áhítatok, az osztályfőnöki, a hit- és erkölcsstan vagy egyéb órák „üvegharangja” (Németh László kifejezése) alatt érlelődő, kölcsönös tisztelettel folytatott szemléletformálásokat. Ahol a tanár és diák Krisztusban testvérnek tekinti egymást.

KOÓS TAMÁS

Szerhasználat a magyar fiatalok körében

Az utóbbi évtizedekben a megváltozó társadalmi szokások és értékrendek, a szülői szerepek elbizonytalanodása, a különböző pszichoaktív szerek elérhetősége és fogyasztásuk elfogadottságának változása, számos más tényezővel együttesen vezettek ahhoz, hogy a magyar fiatalok körében a szerfogyasztási szokások érzékelhető módon, döntően kedvezőtlen irányban változtak és változnak. Ez a folyamat hosszabb ideje zajlik, nem egyik percről a másikra következett be.

ALKOHOLFOGYASZTÁS

A legelterjedtebb kockázati magatartások körébe tartozik az alkoholfogyasztás. Elsősorban a fiatalkori alkoholfogyasztási szokások ismerete fontos, mivel a fiatalok ivási mintázatában a kockázatos ivási módok lényegesen gyakoribbak, mint a felnőtt populációéban, továbbá, mert a fiatalkori kockázatos ivás, túlzott alkoholfogyasztás előre jelzi a felnőttkori túlzott alkoholfogyasztást és kockázatos ivást, a mértéktelen alkoholfogyasztást.

A 2006-os Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása (*Health Behaviour in School-aged Children, EVSZ*) című nemzetközi vizsgálat magyarországi adatfelvétele alapján a 9. évfolyamos tanulók közel 85%-a már kipróbált alkoholos italt. 2010-ben ez az arány meghaladta a 85%-ot, bár a mérés hibahatára miatt ez a növekedés nem tekinthető szignifikánsnak.

A 2006. évi adatfelvételben ugyanebben a korcsoportban (9. évfolyam) a fiúk közel fele (46,9 %), a lányok több, mint egyharmada (33,3%) volt már kétszer vagy többször részeg életében. 2010-re az életében már kétszer vagy többször lerészegedettek aránya nőtt, a fiúk esetében 50,5%-ra, a lányoknál 36%-ra.

A 11. évfolyamos korban a két vagy többszöri lerészegedés élet-prevalencia¹ értéke 2006-ban a fiúk esetében csaknem a korcsoport háromnegyedére emelkedett (71,0%), lányoknál meghaladta az 50%-ot (51,3%).² A 2010. évi adatfelvétel alapján a 11. évfolyamos fiúk között észlelt kétszer vagy többszöri lerészegedés aránya érdemben nem változott (70,7%), a lányok körében viszont érzékelhetően nőtt 54,5%-ra.

Nemzetközi összehasonlításban a 15 éves magyar fiúk a vizsgált országok felső harmadához tartoznak a két vagy többszöri lerészegedés alapján 2005/2006-ban. Néhány más rendszerváltó ország (Románia, Bulgária, Horvátország, Észtország, Litvánia), valamint Dánia, Finnország és Wales mutatnak rosszabb értékeket.

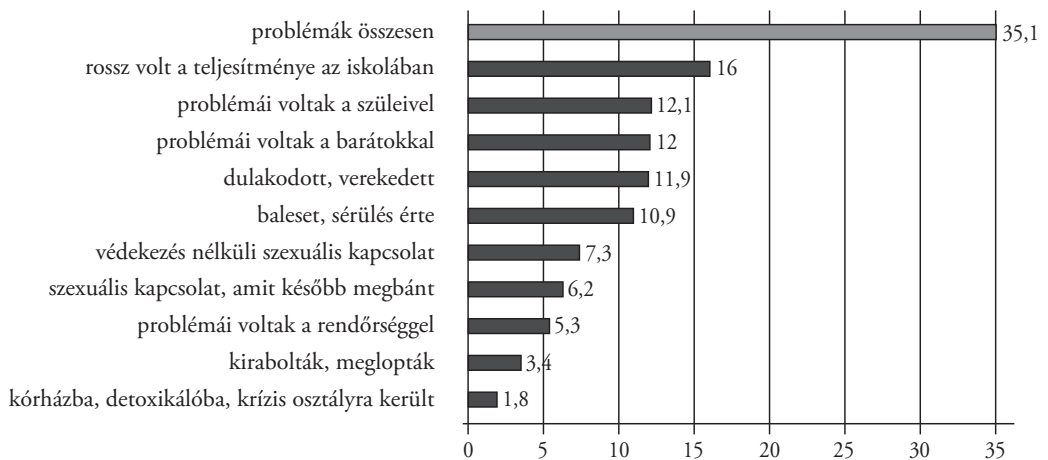
1 Prevalencia: arányszám, mely adott földrajzi területen, adott idő alatt, adott feltételek vagy jellemzők előfordulását mutatja meg a társadalomban. Így beszélhetünk például élet-prevalenciáról vagy például elmúlt havi prevalenciáról. Életprevalencia: a személy élete során legalább egyszer már megvalósította az adott magatartást. Életprevalencia-érték jellemzően azon személyek számaránya egy adott közösségben, csoportban, akik életükben legalább egyszer fogyasztottak már például kábítószert. Ebbe beletartoznak azok is, akik egy alkalommal fogyasztottak szert, de azok is, akik rendszeres használók.

2 Németh Ágnes szerk (2007): *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja*. OGYEI, Budapest.

Lányok esetében ugyanebben a korcsoportban jobb a helyzet, Magyarország a vizsgált országok középmezőnyében foglal helyet.³

Az élet-prevalencia (fogyasztás, illetve lerészegedés előfordulása az élet folyamán) értékek mellett a túlzott alkoholfogyasztás gyakorisága is fontos adat a fiatalkorú populáció ivási szokásainak vizsgálatakor. A 2007 évi ESPAD (*European School Survey on Alcohol and Other Drugs*) kutatás Magyarországra vonatkozó adatai alapján az adatfelvételt megelőző 30 napban a 16 éves fiúk több mint egyharmada (39,4%) fogyasztott legalább egyszer jelentős mennyiségű alkoholt (5 vagy több pohár alkohol egy alkalommal). A lányoknál ez 32,9% arányban fordult elő. Különösen figyelemre méltó, hogy míg az 1995-2007 között végzett ESPAD kutatások adatai alapján az alkoholfogyasztás és a lerészegedés főbb mutatóiban korábban megfigyelt növekedés az elmúlt években megállt illetve stabilizálódott, addig a nagyívás változatlanul terjed a fiatalok körében. A nagyívás – értelemszerűen – együtt jár a túlzott alkoholfogyasztásból eredő problémák megjelenésével és terjedésével is.

Az ESPAD 2011. évi adatfelvételének országos értékelése még nem történt meg, egyelőre csak a fővárosi diákokra vonatkozó előzetes adatok állnak rendelkezésünkre. Ezek szintén a nagyívás havi előfordulásának és a lerészegedés előfordulásának növekedését mutatják.

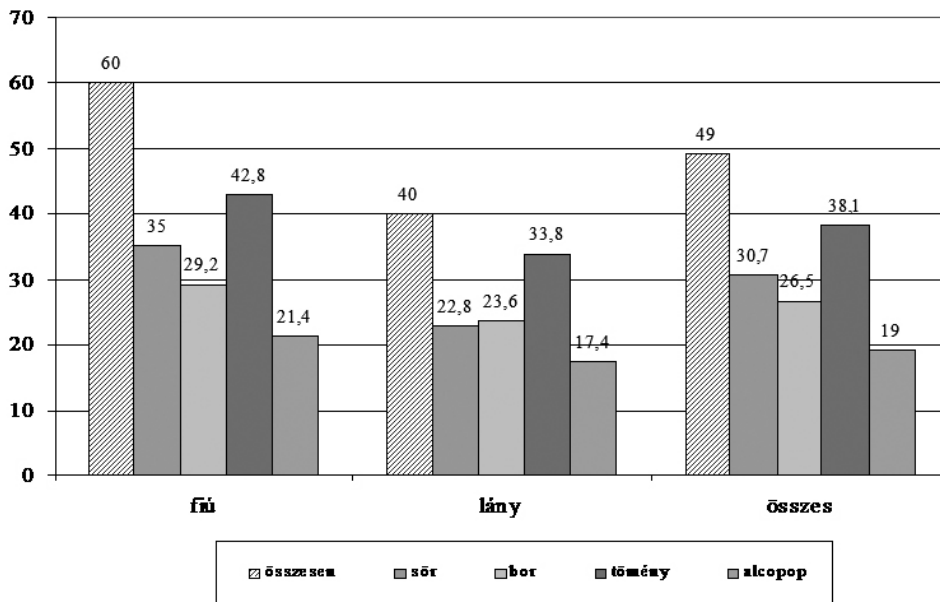
1. ábra Az alkoholfogyasztás okozta problémák előfordulása az elmúlt 12 hónapban.

Forrás: Dr. Elekes Zsuzsanna, Budapesti Corvinus Egyetem, 2009

A fiatalok több, mint harmada tapasztalt valamiféle problémát a megelőző évben a túlzott alkoholfogyasztással összefüggésben. Ez az iskolai teljesítmény romlásától a bűncselekmények elkövetéséig, illetve azok áldozatává válásáig terjedt. Viszonylag jelentős arányban számolnak be védekezés nélküli, vagy később megbánt szexuális kapcsolatról is a fiatalok.

3 Currie, C and al. (2008): *Inequalities in Young People's Health*. HBS International Report from the 2005/2006 Survey. WHO.

Különösen kedvezőtlen, hogy míg a fiúknál ez a növekedés mérsékeltébb ütemű volt, főleg az elmúlt négy évben, addig a lányoknál a növekedés mértéke 2003-2007 között is jelentős, és így ma kétszer annyi lány számol be előző havi nagyivásról, mint 1995-ben.⁴

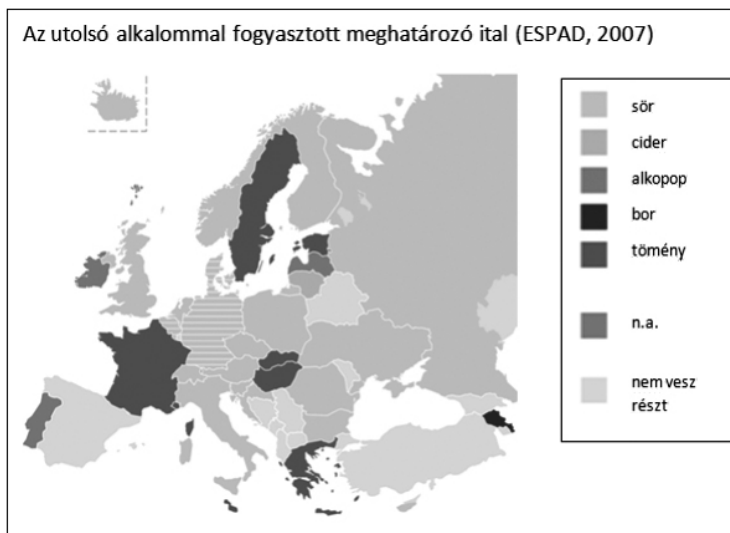
2. ábra Egy főre jutó tiszta szesz fogyasztás az utolsó fogyasztási alkalom alapján (fogyasztókra számolva ml-ben)

Forrás: Dr. Elekes Zsuzsanna, Budapesti Corvinus Egyetem, 2009

Mindkét nemzetközi kutatás eredményei azt mutatják, hogy a magyar fiatalok körében legnagyobb mennyiségben fogyasztott italtípus a tömény ital, ennél kevesebb bort fogyasztanak a fiatalok, a legkevesebbet sört isznak. (Németh 2007, Elekes 2009). Ez a jelenség nincs szinkronban az Európai Unió más országaiban megfigyelttel, ugyanis a leggyakrabban fogyasztott alkohol-fajta a legtöbb országban a sör volt a legutóbbi ESPAD-vizsgálat eredményei alapján.

A 3. ábrán mellékelt térkép az egyes európai országokban tapasztalt fiatalkori fogyasztási mintázatot mutatja. A legtöbb országban sör volt a meghatározó italfajta az utolsó fogyasztási alkalomkor, csak az országok kisebb részében – köztük Magyarországon – fogyasztottak tömény italt a fiatalok.

⁴ Elekes Zs. (2008). *A fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai*. ESPAD 2008 magyarországi eredményei.

3. ábra Az utolsó alkalommal fogyasztott meghatározó ital (ESP AD-2007)

A mellékelt adatok egyfelől jelzik, hogy a magyar fiatalok alkoholfogyasztási szokásai nem mutatnak kiugró eltérést az európai fiatalokéitól, a lányok esetében – európai viszonylatban – inkább kedvezőnek mondható fogyasztási mintázattal találkozunk. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy Európa más országaihoz hasonlóan a magyar lányok alkoholfogyasztási szokásai is egyre inkább hasonlónak válnak a fiúkéhoz. A fiatalok körében mért alkoholfogyasztási trendek felhívják a figyelmet a fiatalabb korosztályok fokozódó kitettségére és hatékony ifjúságvédelmi intézkedéseket tesznek indokolttá az alkohol-megelőzés területén is.

DROGFOGYASZTÁS

A drogfogyasztás⁵ elsősorban a rendszerváltozást követő évtizedben növekedett meg Magyarországon a fiatalkorúak körében. Ennek vizsgálatára is a nemzetközi standardok szerint végzett két nagy populációs vizsgálat, a HBSC és ESPAD alkalmas elsősorban.

A HBSC 2010 vizsgálat alapján a drogfogyasztás élet-prevalencia értéke a megelőző – 2002-es és 2006-os – értékekhez képest növekedést jelez. 2010-ben a 9. és 11. évfolyamok tanulói körében a valamilyen drogfogyasztás legalább egyszeri előfordulása meghaladta a 30%-ot (2002-ben 24,3%, 2006-ban 20,3% volt). A Nemzeti Drog Fókuszpont értékelése alapján az elmúlt négy évben mintegy másfélszeresére nőtt a 9. és 11. évfolyamos diákok drogérzékenysége.

Ezen belül a legnagyobb növekedést az illegális (azaz tiltott) szerek használata mutatja. Ezek között is a kannabisz (marihuána) és az amfetaminok (speed, spuri) használatának

5 A tiltott szerek (illegális szerek) fogyasztását és a legális drogok, pl. nem orvosi rendelvényre történő pszichoaktív gyógyszerek fogyasztását, valamint az inhalánsok fogyasztását együttesen ideértve.

előfordulása nőtt, az amfetaminok esetében a 4 évvel korábbi másfélszeresére. Csökkent viszont a visszaélészerű gyógyszerhasználat.

2010-ben az adatfelvételt megelőző 30 napban a megkérdezett fiatalok 9,2%-a (közel minden tizedik) fogyasztott marihuánát vagy hasist. Nőtt a napi rendszerességgel tiltott szert fogyasztók aránya is. A 9. és 11. évfolyamos fiúk körében a napi szintű kannabiszhasználók aránya 1,4 – 2,6 % között van, vagyis hozzávetőleg minden negyvenedik-ötvenedik megkérdezett fiú napi használó. Ez alapján – egybevetve a megelőző adatfelvétellel – nagy biztonsággal állítható, hogy a mindennapos kannabisz használók aránya növekszik.

Fontos jelezni, hogy az egyes társadalmi csoportokat eltérő módon érinti a drogfogyasztás. Az érettségit adó iskolatípusokban kedvezőbbek (vagyis lényegesen alacsonyabban) a fogyasztási értékek, mint a szakmunkásképzőkben és szakiskolákban.

A területi megoszlást vizsgálva a legszembetűnőbb a budapesti fiatalok erőteljesebb érintettsége, összehasonlítva a megyeszékhelyeken és más városokban, illetve a falun és tanyán élőkkel. A visszaélésű gyógyszerfogyasztás és az inhalánsok (szerves oldószer, öngyújtógáz) használata viszont vidéken magasabb.

Az ESPAD vizsgálat előzetes adatai is jelentős emelkedést mutatnak a megelőző, 2007-es adatfelvételéhez viszonyítva. Itt országos adatok egyelőre nem állnak rendelkezésre, csak a budapesti adatok előzetes értékelése. Megtört a 2003–2007 között valamelyes csökkenést mutató trend. Az összes illegális szer életprevalencia-értéke jelentősen nőtt, leginkább a stimulánsoké és a kokainé. Markánsan megjelentek továbbá az ún. új szintetikus szerek (hatásaikban sok tekintetben az amfetaminokhoz hasonló anyagok, pl. a mefedron) a fogyasztók körében, ennek jeleit már mutatja a 2011. évi adatfelvétel. A helyzet gyors romlását elősegítette, hogy ezen szerek sokáig nem voltak tiltólistán (a mefedron pl. 2011 elejétől lett tiltott szer), ill. hogy különböző módosulataik viszonylag gyorsan jelennek meg a piacon, ami új logikájú jogi szabályozást tehet szükségessé.

KOCKÁZATOK

Nincs biztonságos szerfogyasztás... Provokatív ez a mondat, különösen akkor, amikor ezzel ellentétes üzenetek is elérhetik, elérik a fiatalokat.

Mit értünk ez alatt? Azt, hogy a tudatmódosító szerek fogyasztása számos, a testi és lelki egészséget és fejlődést, a szűkebb családi és tágabb társadalmi beilleszkedést károsító következménnyel járhat. A kockázat mértékét, a bekövetkező károk valószínűségét és súlyosságát természetesen befolyásolja az, hogy milyen szert, milyen gyakorisággal és milyen mennyiségben fogyaszt egy fiatal. Belátható, hogy egy kis mennyiségben egyszeri alkalommal megtörténő szerfogyasztás kockázata sokkal kisebb, mint a rendszeres nagyobb mennyiségű fogyasztásé – gondolhatunk itt akár csak a legtöbb ember által jól ismert alkoholra is.

Ugyanakkor még az alkalmi, kis mennyiségű fogyasztásnak is lehetnek kockázatai, akár a szerfogyasztáshoz kapcsolódó balesetek formájában, akár a szer által kiváltott enyhébb vagy súlyosabb pszichiátriai és más, szomatikus jellegű orvosi következmények formájában.

Ebben az értelemben használva mondhatjuk, hogy még a kis mennyiségek fogyasztása is járhat kellemetlen vagy veszélyes következményekkel, még ha ezek ritkábban fordulnak is elő.

A serdülők és fiatalok körében megjelenő szerfogyasztás háttérében több, különböző kiváltó okot írnak le. Fontos a negatív kortárs hatás szerepe, a szerfogyasztásra ösztönző negatív példa mutatása. A szerfogyasztó kortárs kezdetben a szerhez való könnyebb hozzáférést is segíti, mivel neki vannak meg a beszerzéshez szükséges kapcsolatai, ismeretei – ennek elsősorban a tiltott szerek esetében van jelentősége. A fiatalokat nem ritkán a kíváncsiság, új, esetleg tiltott tapasztalatok megszerzésének igénye vezeti a tudatmódosító szerek használatára. A megváltozott tudatállapot eredményezhet pozitív élményeket, ezek ismételt elérése már önálló tényező lehet a későbbiekben. Amennyiben a szerhasználatot (akár az ivást, akár a tiltott szerek fogyasztását) lelki problémái, feszültsége, szorongásai oldására is elkezdni használni a fiatal, nőhet a fixálódás kockázata. A fiatalok egy része kifejezetten keresi a kockázatot, számukra a szerfogyasztás vélt és valós kockázatai vonzóak lehetnek.

A szülő vagy a pedagógus gyakran már a rendszeressé váló ivás vagy drogfogyasztás következményeit észlelheti. Hogyan ismerhető ez fel? Nincsenek szükségszerűen megjelenő tünetek vagy jelek, sokkal inkább a fiatal magatartásának finomabb vagy erőteljesebb változásai hívhatják fel a figyelmet a problémára. Olyan jelek sincsenek kezdetben, amelyek kizárólag a tudatmódosító szerek fogyasztásához kapcsolódnának, a gyanújelek, tünetek háttérében más lelki vagy testi megbetegedés is állhat. Emiatt célszerű folyamatában értékelni ezeket a változásokat és kizárni, hogy nem áll-e fenn olyan testi vagy lelki megbetegedés, a családban kialakuló krízisállapot (gyász, szülők válása, bántalmazóvá vagy veszélyeztetővé váló környezet), amely hasonló tüneteket okozhat.

Fontos észlelni, ha a fiatal érdeklődése a közös családi események iránt lecsökken, nem vesz részt a család életében, figyelmen kívül kezdi hagyni az addig elfogadott és működő fontosabb családi szabályokat, elhanyagolja tanulmányait és családi kötelezettségeit. Súlyosabb esetben időnként agresszívvá válhat vagy zavart lesz, nehezebben kontrollálja indulatait, érzelmeit, alvászavar jelenik meg, a gyerek indok és magyarázat nélkül eltűnik, nem ér a megbeszélte időben haza, ennek okáról esetleg hazudozik.

Természetesen, ha a szülők olyan tárgyakra bukkannak a ruházatában, pl. mosás előtt, amelyek drogfogyasztásra utalhatnak (jellegzetes szagú növényi maradványok, porszerű anyagmaradványok, a fogyasztás kellékei), akkor a szerfogyasztás szerepe okkal vethető fel.

A pedagógus is észlelhet olyan jeleket, amelyek szerfogyasztásra utalhatnak. A tanuló tanulmányi eredményének romlása, az iskolában az érdeklődés csökkenése (esetleg korábban még kedvelt tevékenységek, pl. sportfoglalkozások, művészeti szakkörök iránt is) lehetnek a kezdeti, finomabb jelek. Ha igazolatlan hiányzások fordulnak elő, a tanórán való részvételre alkalmatlan állapotban jelenik meg a tanuló (pl. figyelme szétszórt, koncentrációképessége ok nélkül gyengül, esetleg elalszik az óra során) az súlyosbodó probléma jele lehet.

MIT TEHET A SZÜLŐ ÉS AZ ISKOLA A FIATALÉRT?

A legmegbízhatóbb védő tényező a jól működő család. Határozott, világos értékeket képviselő, a problémákat megbeszélő, egymásért kiálló, egymásban megbízó és egymást támogató családi környezetben nevelkedő fiatal kevésbé lesz kitett a kortárs csoport nyomásának, problémái megoldásához nem lesz szüksége tudatmódosító szerek fogyasztására.

A világosan kijelölt és megbeszélte határok nem jelentenek korlátokat, hiányuk viszont bizonytalanságot kelthet a serdülőkben. A személyiségfejlődés adott szakaszának, a személyes érettségnek megfelelő szülői kontroll hiánya kockázatot jelenthet a szerfogyasztás szempontjából.

Ha mégis előfordul drogfogyasztás, fontos a történet megbeszélése, a drogfogyasztás kockázatainak áttekintése és a drogfogyasztás határozott és következetes elutasítása. Világossá kell tenni, hogy nem a gyerekkel, hanem a drogfogyasztással elutasító a család.

Érdemes tisztázni, hogy milyen okok vezettek a drogfogyasztáshoz vagy italozáshoz és azokat elhárítani.

Egyes esetekben – előrehaladott probléma esetén – szükség lehet arra, hogy külső szakember támogatását vegye igénybe a szülő. Ilyen esetben is folyamatosan támogatni kell a fiatalt a tanácsadási, kezelési folyamat során, gyakran a szülők aktív részvétele is szükségessé válhat. A megfelelő megoldás megtalálásában segíthet a háziorvos vagy a környezetben működő családsegítő szolgálat, esetleg a nevelési tanácsadó szakemberei.

Ha az iskola észleli a szerfogyasztás okozta problémát, a szülő megfelelő tájékoztatása, és egyben a segítség felajánlása, a lehetséges megoldások ismertetése kulcsfontosságú lehet. Sok szülő nincsen tisztában a szerfogyasztás okozta vagy a szerfogyasztáshoz vezető probléma megoldási lehetőségeivel. Láthattuk, hogy a drogprobléma erőteljesebben jelenik meg az alacsonyabb társadalmi státuszú fiatalok körében. Okkal feltételezhetjük, hogy az ő szüleik nem minden esetben rendelkeznek azokkal a támogató személyes és közösségi erőforrásokkal (kapcsolatrendszer, a kezeléshez szükséges pénzügyi források) amelyek a sikeres beavatkozáshoz szükségesek. Ebben az esetben az iskola lehet az, amely ismeri a rendelkezésre álló támogató intézményi hálózatot (nevelési tanácsadó, iskola-egészségügyi szolgálat szakemberei, gyermekvédelmi és más szociális ellátók, egyházi támogató szolgálatok) és segít a család számára elérni azokat. Nem korlátozódhat az iskola szerepe a problémának szülő felé történő jelzésére, nem hagyhatja magára a szerfogyasztási problémával szembesülő fiatalt és családját ezzel a gonddal, gyakran egyszerűen azért, mert a pedagógus, az iskola rendelkezik azokkal az ismeretekkel és kapcsolatokkal, amelyek létfontosságúak lehetnek ilyen helyzetben.

Ezeket a kapcsolatokat, külső támogató szolgáltatásokat az iskola tudatosan építheti. Egyházi intézmény esetében az adott egyház támogató rendszere felé építhető ki kapcsolat, vagy a helyben tevékenykedő egészségügyi és szociális ellátókkal hozható létre partneri viszony.

A drogproblémás fiatal komplex, összehangolt beavatkozásokkal eredményesen segíthető. Ebben a családnak, a szülőknek, az iskola tanulói közösségének, tanári karának, az iskolán belül és a körülötte működő segítő szolgálatoknak és szolgáltatásoknak egyaránt van szerepe és dolga.

CSÁNYI ÁGNES

Határok közé szorított határtalanság Angyalok és ördögök, azaz mások-e az egyházi iskolás diákok?

Egy jó szellemiségű egyházi iskolára jellemző, hogy határozott keretek közé szorítva igyekszik eljuttatni nebulóit a határtalan boldogság, öröm, tudás elérésére.

Ifjúságvédelmi felelősként gyakran teszik fel nekem a kérdést: „*Mások-e az egyházi iskolás diákok?*” Mielőtt válaszolnék, hadd idézzem egy modern gondolkodású, gyermekeit világi iskolába járató barátnőmet: „Tudod, irtó irigylem töletek ezeket a szabályokat és korlátokat, amik a házirendben, az erkölcsi és viselkedési normáitokban vannak. Minden kamasz dolga a korlátok feszegetése, az azokkal való küzdelem, de ha nincs mivel küzdeniük, teljesen szétcúsúznak, mintha a levegőbe lépnének lépcső helyett.”

Szívemből szólt. A gyerekeknek szükségük van korlátokra, szabályokra, miért is? Az *Ötödik elem* című filmben, amikor újra építik a testet, úgy teremtik meg a bőrt, hogy a testet folyamatos csípések között tartják, melyre az válaszul létrehozza saját védőfelületét. Bár a korlátok közvetlenül is óvják a diákokat, még fontosabb az a közvetett szerepük, hogy azok feszegetése közben a diákok megerősödnek, megtanulnak kulturáltan vitatkozni, és kialakul bennük, hogy mi a számukra valóban fontos és értékes dolog, és mi nem. Persze ehhez kell, hogy legyenek szabályok és normák, amivel és (legyen az is) akivel vitatkozhatnak, ilyenek pedig egy egyházi iskolákban bővebben vannak.

Még nem is mondtunk semmit arról, hogy milyen szabályaink vannak, már úgy jönnek hozzánk a diákok, hogy van egy adag beépített elképzelés bennük (vagy a szüleikben) az egyházi iskola értékrendjéről, elvárásairól, hogy itt aztán nem lehet így és így viselkedni, nincs mini szoknya és orrból kilógó piercing. S bár igyekszünk, hogy ez utóbbiak tényleg ne legyenek, azért előfordul, hogy az előzetes feltételezések szigorúbbak, mint a valóság.

S hogy válaszoljak végre a kérdésre, mármint hogy mások-e a diákjaink: *igen is, meg nem is.*

Nem, mert egy ötszáz fős iskola esetében, ami éppen megfelelő mértékű merités a magyar valóságból, bizony, minden gond előfordul, ami egy átlag iskolában előfordulhat: ivás, agresszió, drog stb., bár az igaz, hogy jóval ritkábban, mint egy önkormányzati iskolában.

Másrészt *igen,* mások, mert a szabályok védő és megerősítő szerepének köszönhetően, viselkedésüket és gondolkodásukat illetően egyaránt, neveltebben kerülnek ki diákjaink az iskolapadból. A bemenet nagyjából hasonló, a kimenet nem.

A pontosság kedvéért, azonban meg kell jegyezmem, hogy a bemenő diákcsoport sem ennyire homogén: az „átlagos” diákok mellett számos „angyal és ördög” akad köztük. No, nem arra gondolok, hogy ezen spirituális lények is beiratkoznak a Sziládyba, hanem arra, hogy a hívő családok kiegyensúlyozott, tehetséges és könnyen tanítható gyermekeiket is hozzánk küldik az értékrend átvétele miatt. Ugyanezen ok miatt a problémás és nehezen kezelhető diákokat is gyakran íratják egyházi iskolába a reménykedő szülők, gondolván: ezeken csak az Isten segíthet. És valóban: Isten segítségével (és jó adag hozzáadott

pedagógusi munkával) sok sikert tudhatunk magunk mögött. Persze a képlet azért nem annyira egyszerű, hogy bedobják a problémás kölyköt a gépezetbe, a szalag végén pedig lepottyan egy csodás angyalka, de láttunk már pozitív irányú változásokat, néha csodákat is. Elmondhatom közel két évtizedes tapasztalatom alapján, hogy a diákok nagy része komoly értékrendbeli változáson megy át az itt eltöltött évek alatt. Azért nem árt tudni, hogy tanár – diák – szülő csapatmunka a legideálisabb katalizátor a mennyei segítség befogadásához.

Az alábbiakban következnek három eset, természetesen nevek nélkül, az eltelt évek történéseiből, melyekre szívesen emlékszem vissza.

Az első, amiről mesélni szeretnék (az egyik legnehezebb és legveszélyesebb történet, amit átéltem), egy füvező fiú-páros esete volt. Ezen történések kapcsán alakult ki iskolánkban Magyarországon elsőként, az az önkéntes, megelőző drogszűrő program, amely ma is eredményesen működik, s mára számos iskola bevezette segítő munkájába. Iskolánk honlapján a diákélet, ifjúságvédelem címszó alatt, bővebben olvashatnak róla az érdeklődők.¹

A fiúkról sejtettük, hogy bajban vannak, szerettünk volna segíteni is nekik, de nem tudtuk hogyan nyúljunk az esethez. Azután egy empatikus nevelő rákérdezett egyenesen, nincs-e gondjuk a drogokkal. Erre, mint a kibontott tömlőből a víz, folyt belőlük a szó, mindent elmeséltek, látszott rajtuk a megkönnyebbülés. Ifjúságvédelmisként hozzám kerültek segítő beszélgetésekre, ugyanis iskolánk vezetősége úgy döntött, nem küldjük el őket, nem tesszük közhírré, hanem bízva ígéretükben, segítünk nekik a változásban.

Egy darabig úgy tűnt, rendben zajlottak az események, de sejtettem, hogy nem álltak le a füvezéssel. Aztán szándékuk komolyságát igazolandó, és a többiek védelme miatt is, kértem őket, hogy időnként menjenek el vizelettesztre. Ekkor tényleg le kellett állniuk. Nem részletezem, de volt hideg és meleg helyzet egyaránt, amelyben az osztályfőnökükkel, szüleikkel együtt részesültünk. Egy évig tartott a segítő munka, végül az egyikük elhagyta az iskolát, nem tudta a tanulmányi kötelességeit teljesíteni, a másikuk pedig sikeresen főiskolára került.

Néhány év múlva megjelent a folyosón az iskolát otthagyo, problémás fiatalember. Eltelt vagy egy évtized, és megkereste azokat a pedagógusokat, akik annak idején küzdöttek érte, látszólag sikertelenül. Elmesélte az életét. Iskola után külföldre került, megjárt még sok mélységet, majd a jó sorsa egy olyan országba vezette, ahol nagyon szigorúan büntetik a drogfogyasztást, nehezen is lehet ennél fogva beszerezni. Ott végül leállt, majd munkát és társat talált. Mára panziót vezet, sikeres és boldog, komoly értékek szerint éli az életét, s azért jött, hogy elmondja, mennyire hálás azért, amit tettünk érte akkor, mert ma nem lenne így itt, ha mi nem lettünk volna, akkor, úgy ott.

Kevés felemelőbb érzés van az ember életében, mint amit akkor átéltem. Számos pozitív tapasztalatom van egyébként ebben a megelőző programban és a hozzám kerülő esetekben, de hála a programnak, ilyen nehéz esettel azóta sem találkoztam.

---

1 http://szilady.net/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&cid=78&Itemid=180

A következő történet egy kicsit arról vall, hogy bár buliznak az egyházi sulis diákok is, azért egy kicsit másként. Nemrég egyik diáklányunk születésnapjára nagy létszámú partit rendezett egy bérelt szórakozóhelyen. A beléptetést bár figyelték, becsúszott egy külsős emberke is, aki mint utóbb kiderült kábítószerrel áru és fogyaszt egyaránt, és potyán szórakozni kívánt. Titokban néhány műanyagfalú üdítőbe injekciózott egy kis gyorsító cucost, hogy röhöghessen a csapaton. Azt hittem ilyen csak a mesében van, de nem. Mikorra több fiatal is rosszul lett, bevallotta a szerinte vicces csíny, erre két markos szilárdys legény fogta és kidobta a buliból, majd feljelentette a rendőrségen a srácot mások veszélyeztetése miatt. Mint kiderült igen veszélyes ember volt az illető, a rendőrség ismerte, tudott róla. Nem tudom hányan mertük volna megtenni a helyükben?

Egy harmadik, nagyon pozitív tapasztalatom, amelyet megosztok most Önökkel a tavalyi *Való Világ* indulásakor történt. Elment a hangom, gyakori tanár betegség, csak mutogatni és írni tudtam. Gondoltam, nem véletlen, itt az ideje hallgatni és figyelni. Egy kérdést intéztem az általam tanított, közel kétszáz diákhöz: írják le őszinte és név nélküli véleményüket a *Való Világ* című műsorról, amelyről előzetesen nem alkottam véleményt, már csak azért sem, mert nem volt hangom, s ez igen sokat segít az önfegyelemben. Hetekig olvastam a válaszokat, és tartott az eufórikus örömöm.²

Akiknek tetszett azok mellett, hogy leírták, miért tetszik nekik, arról is nyilatkoztak, mi benne a visszataszító. Meglepő sok diák írta, hogy nem szereti az ilyen jellegű műsorokat. Csupa egészséges és ügyes véleményt olvashattam, mértéktartó, pozitívumokat és negatívumokat egyaránt számon tartó okos indokokat. Sokan írták, hogy idő- és élettrablonnak tartják a TV-t általában is, írtak arról mit tesznek helyette leginkább és legszívesebben szabadidejükben. Örömmel állapítottam meg, hogy a családok bár ziláltak és vannak gondjaik, nagy részük még mindig egészséges értékeket közvetít gyerekeinek, amiben persze az iskola is igyekszik segítséget nyújtani, s a fiatalok közel sem olyan romlottak, mint azt sejtteni véljük.

A konkrét tapasztalatok után pedig engedjék meg, hogy néhány szót szóljak, már csak a szimmetria kedvéért is, a határtalanságról. A fiatalok ösztönös és helyes feladata az életben a határtalanság keresése. Nem elégednek meg a nagyjából jó, valahogy azért így is elmegy dolgokkal. Ezért isznak, füveznek és csinálnak sok más veszélyes dolgot, mert azt jónak érzik, legalábbis az elején. Látják a felnőttek korlátolt és hazug világát, melyben vajmi kevés helye van az örömnak és a boldogságnak, az önmagunkkal és másokkal történő valódi törődésnek. És ez nem tetszik nekik, és igazuk van.

A korlátok közé szorított határtalanságban, azért tudnunk kell, hogy nem a korlátok a legfontosabbak, azok pusztán eszközök, hogy a lehető leggyorsabban jussunk el célig. S mi is az? Ha nem fogják azt látni rólunk, hogy tiszta szívvel tudunk örülni, igaz szívvel szeretjük önmagunkat és barátainkat, ha nem látják rajtunk a harmóniát, vagyis egyfajta legális határtalanságot, nem fognak komolyan venni sem bennünket, sem határainkat, és az a helyzet, hogy igazuk is lesz. Komoly felelőssége van tehát mindenkinek, aki határokat

---

2 Az alábbi linken olvasható néhány vélemény: <http://www.csanyiaigi.gportal.hu/gindex.php?pg=33314314>.

mutat fel, akár iskolában, akár gyülekezetben akár családban teszi, hogy látszik-e rajta a határtalanság is. És higgyék el, a fiatalokat nem lehet átverni, elég gyorsan meglátják rajtunk, ha nem az igazat mondjuk.

Így aztán tudomásul kell vennünk, hogy mielőtt megoldanánk az ország sorsát, ítéletet mondanánk az ifjúság erkölcsi helyzetéről, vagy egy-egy politikai kérdésben, jobb, ha saját problémáinkat, válságainkat oldjuk meg. Szembe kell néznünk saját félelmeinkkel, hogy legyőzzük azokat, és végre újra egészek és egyek legyünk magunkkal és Mesterünkkel.

Aki A-t mond, mondjon B-t is, vagyis aki korlátokat mutat fel, annak a határtalanságot is tükröznie kell, különben nem fognak hinni neki, mert miért is hinnének. Szóval, nincs mese, boldognak kell lenni.

GONDOS ATTILA – BARTOS BEA **Református iskola – Bulik – Határok**

Az alábbiakban leírtak egy ötgyermekes református családban az édesapa és az édesanya tapasztalatai, ahol minden gyermek református iskolába jár (járt) és bulikon is rendszeresen részt vesz.

Mindenekelőtt tisztázandó, hogy mit értünk a címben szereplő fogalmak alatt. A buli 14-18 éves fiatalok olyan összejövele, amelynek semmilyen szakrális tartalma nincsen, célja a közösségi találkozás valamilyen formájának átélése. A református iskola pedig egy olyan intézmény, amelyet a református egyház tart fent, amelyben túlnyomó részt hívő tanárok tanítanak, és amelybe döntően református családok küldik gyermekeiket különböző megfontolásoktól vezetve. Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy a diákok jelentős része csak családi hagyományként, illetve kulturális örökségként, rosszabb esetben nyűgként tekint a református egyházra, és nagyon kevés diákról mondható el, hogy már a középiskolai évek alatt megtért, élő hitű kereszténnyé válna. Ez utóbbi következményeként a diákok érdeklődése lényegileg nem tér el a hasonló színvonalú világi iskolákba járó diákokétól.

A mértékletesség, a végtelenségtől való tartózkodás ugyan tapasztalható, de mindez inkább családi, vagy jellembeli meghatározottságok, mintsem hitbéli döntések eredménye. A diákok egyáltalán nem idegenkednek attól, hogy a világban elterjedt divatokat, szórakozási formákat átvegyék, így 13-14 éves koruktól kezdődően egyre nagyobb igényük van az iskolán kívüli közösségi programokra, amelyek közül az életkor növekedésével a legvonzóbbá a bulizás válik. Míg ez eleinte félvétenként 2-3 születésnapit jelent, addig a gimnázium vége felé a diákok egy részének rendszeres szokásává válik az idősebb fiataloknál általánosan elterjedt péntek és szombat esti, éjszakába nyúló bulizás.

A bulizás körülményeiről és részleteiről a szülőknek eltérő mélységű információi vannak, jellemzően a tizenévesek nem szívesen osztanak meg sokat a bulikon történekből. Mi ezt, mint a fiatalok személyiségfejlődésének természetes velejáróját, általában nem nehezményezzük. Számunkra inkább az szokatlan, ha egy tizenéves mindent, legyen az akár szégyenteljes, teljes részletességgel közöl a szüleivel, mert ez legtöbbször a saját felelősségének áthárítására tett kísérletként értelmezhető.

Az előbbiek miatt mi, ahogy a szülők általában, a bulik lefolyásáról csak kevés információval rendelkezünk. Ami tudható, hogy 15-16 éves korig bulikat valamelyik fiatal otthonában tartanak, általában egy születésnap apropóján. Ezek a bulik még jellemzően visszafogottak, nem tartanak sokáig, az alkohol és a dohányzás már tetten érhető, de csak próbálkozás szintjén. Az ott alvás előfordul, de a vendéglátó szülők általában ügyelnek arra, hogy csak egyneműek körében.

A gimnázium utolsó 1-2 évében a fiatalok már nyilvános szórakozóhelyekre is elmennek közösen, és ez válik a bulizás leggyakoribb formájává. Mivel a dohányzás és az alkohol fogyasztása erőteljesebben megjelenik a fiatalok körében, és ezt az otthonokban a szülők általában nem engedélyezik, a „party, vagy buli helyekre” járás gyakoribb, mint a házibuli. Házibulit ott rendeznek, ahol a szülők elutaznak, vagy ahol (de ez nagyon kivételes) a szülők különlegesen megengedőek. A fiatalok legalább harmada dohányzik, és szinte mindegyikük fogyaszt valamilyen mértékben alkoholt a bulikon, sokszor jelentős mennyiséget is. Drogok fogyasztásáról viszont nincs tudomásunk. Mivel ebben a korban már a szexualitás is jelen van a fiatalok életében, a bulik sem mentesek annak megnyilvánulásaitól. Ennek részleteiről rendelkeznek a szülők a legkevesebb információval, de sajnos nem lehetnek illúzióink e tekintetben sem, mert mi hallottunk már olyan esetről is, amikor egy protestáns felekezet jó hírű iskolájának diákjai olyan bulin vettek részt, amelyen nyilvános szeretkezés történt.

A bulik további jellemzője a többi tizenéves szokásaihoz teljesen hasonlóan azok képi megjelenítése valamelyik közösségi *site*-on. A *partyfotók* szinte azonnali feltöltése, a *kommentelés*, a *lajkok* összeszámlálása úgyszólván kötelező ahhoz, hogy egy bulit jól sikerültnek lehessen nyilvánítani.

Ez a helyzet, illetve amit mi tudunk, és itt adódik a kérdés, hogy miként viszonyulunk mi mindehhez. Két dolgot tartunk elsődlegesen fontosnak: elmondani és egyértelművé tenni azt, hogy Isten ígéje alapján mit gondolunk mi mindarról, ami egy bulin történik, vagy megtörténhet, illetve kijelölni azokat a határokat, amelyek a mi döntésünktől függenek. Igei elveket igyekszünk csak olyan dolgokban hirdetni, amelyeket mi magunk életmódunkkal is alá tudunk támasztani. Így bűnként deklaráljuk a dohányzást, a drogfogyasztást és a paráznaságot, ugyanakkor alkohol fogyasztás tekintetében, mivel mi magunk sem vagyunk absztinensek, megengedőbbek vagyunk, és bár kisebb korban tiltjuk, 17 éves kortól inkább ajánlásokat teszünk arra, hogy az kellő mértékletességgel történjen. A bulizás időkorlátait az életkortól függően határozzuk meg. Egy 15-16 éves fiatal legkésőbb 11-12-ig maradhat (haza kell érjen vagy érte megyünk, megbeszéléstől függően), 17-18 évesen már esetenként éjjel 2-3-ig is kimaradhat, 18 éves kora után pedig nem korlátozzuk, de tudatnia kell velünk, hogy meddig lesz távol. A máshol alvás eleinte ismerősnél és azok szüleivel egyeztetve megengedett, és ebben csak 18 éves kor betöltése után adunk nagyobb szabadságot. Azt viszont 18 éves kor után sem engedjük meg, hogy ellenkező nemű barát, vagy barátnő egy-egy buli után nálunk aludjon. Eddigi tapasztalatunk, hogy gyermekeink ezeket a korlátokat általában elfogadják, bár azokat – karakterüktől függően – kisebb-nagyobb mértékben feszegetik. Ez sok esetben vitákat generált, és előfordult, hogy a gyerekek ideig-óráig szeretetlenséggel „büntettek” minket. Mi ezt igyekszünk nem átvenni, és mindig szeretettel fordulni feléjük, akkor is, amikor ez nehéz,

sőt, ők maguk – látszólag – nem is igénylik ezt, mivel szüleikben csak a „fajejű megtiltó embert” látják. De mivel házaspárként egyformán látjuk ezeket a kérdéseket, és tudtuk egymást erősíteni a nehéz időszakokban, eddig nem került sor arra, hogy az elvek feladására kényszerültünk volna. Az olyan büntetéseket, mint szobafogság, barátoktól való eltiltás stb. nem tartjuk célravezetőnek, mert elmérgesíti a helyzetet, rombolja az amúgy is próbákat kiálló szeretetkapcsolatot, szélsőséges esetben megszünteti a kommunikációt, aminek fenntartása pedig mindennél fontosabb ebben a korban. Sokkal inkább meg kell tanulnunk bízni elsősorban Istenben, tudva, hogy ő ezeknek a helyzeteknek is az Ura, valamint a saját gyermekünkben és az addig „belefejtetett” sok-sok évünkben, melyeknek eredménye nem szűnt meg, csak átmenetileg láthatatlanná válhat.

Jelentős előnyként értékeljük a keresztény iskolában azt, hogy az ide járó gyerekek az átlagnál nagyobb arányban nőnek föl rendezett családi környezetben, ez alatt természetesen nem az anyagiakat értjük, hanem azt a helyzetet, hogy a szülők együtt élnek, valódi házastársi kötelékben és gyermekeikre kellő mennyiségű és minőségű időt fordítanak, akiknek személyisége ezáltal stabilabb, a rossz behatásokkal szemben ellenállóbb lesz. Az iskola egységes és világos elveit a szülők is elfogadják, ezért adott esetben sokkal könnyebb, még gimnazista korban is, a szülők közötti kommunikáció és az egyességre jutás az olyan cselekedetektől való tartózkodás tekintetében, amelyeket mi magunk sem szeretnénk a saját családjunkban látni. Nagyon fontos ez azért is, mert sokszor hallottuk már azt a szemrehányással teli mondatot, hogy „De hát mindenkit elengedtek!”, majd némi telefonálást követően azért rendre kiderült, hogy egyáltalán nem mindenkit és nem is egészen úgy, ahogy ezt a gyerekek egymás közt megbeszélték. Természetesen hangsúlyozni kell, hogy az arányok csak jobbak, mint egy teljesen világi közegben, de nem tökéletesek, nagyon nagy egyedi eltérések lehetnek akár csak egy osztályon belül is, de összességében a szülők számára mégis megnyugtató, hogy az ebben az életkorban oly fontos kortárs referenciaközeg egy ilyen iskolában nagyobb védelmet nyújt, mint egy állami intézményben, ahol sokszor az alapvető elvek tekintetében sincs közmegegyezés a szülők és / vagy tanárok között.

A 14-18 éves korosztály rendkívül szélsőséges kilengésekre képes, és bár már említettük, hogy (még) kevés a tudatos hitbeli döntés az ezekben az iskolákba járó fiatalok körében, mégis úgy gondoljuk, hogy az iskola légköre, a (mégiscsak) megtanult bibliai igazságok, a következetes és az adott életkornak mindig megfelelő mértékű engedelmes ségre nevelés, – nem farizeusi módon, hanem pozitív értelemben – visszatartó erőként hatnak egy-egy kritikus helyzetben.

Szívnyitogató

DR. KIS MÉDEA

Időszerű indíttatások a legkisebbek katechéziséhez a 125 éve született Csikesz Sándortól

Régi-új bölcsességeket talál az érdeklődő, ha beleolvas azon kéziratok diákjegyzetekbe, amelyeket debreceni teológiai hallgatók készítettek az 1920-as, -30-as években, hogy a valláspedagógia tárgykörén belül is felvérteződjenek gyülekezeti szolgálatukra. Profesz-szoruk, a külföldi egyetemeket és falusi parókiát egyaránt otthonának tekintő Csikesz Sándor a legégetőbbnek mutakozó kérdéseket tárgyalta egyetemi előadásai alkalmával. Akkori hallgatói magukkal vihették, és elkötelezettségük mértéke szerint megvalósíthaták biblikus útmutatásait, az utókor azonban kevésbé fér hozzá szenvedélyesen elővezetett gondolataihoz, tekintve, hogy alább idézendő sorai nyomtatásban nem olvashatóak. Spiritualitása a kicsinyek iránti olthatatlan felelősségtől táplálva és az akkor elérhető reformpedagógiai és mélylélektani ismeretek csatornájába igazodva intuíciónszerű felismeréseiben mutatkozik meg igazán és lenyűgözően. Olvasni is azok fogják élvezettel és haszonnal, akik hathatós és örömteli foglalatosságot látnak a még családi ölben növekedő egy-, két-, három-, hatéves gyermekek hitének megalapozásában.

Ő így fogalmaz: „Az emberi életnek a legnagyobb ténye, hogy Isten ránk talál. (...) Mikor Isten ránk talál, és lelkünk egyesül vele, ez az újjászületés. Mikor lelkemet kitárom, hogy: végy fel engem! – ez az istentisztelet. A rátalálás mindig istentiszteleten történik. Ezt a tiszteletet keresi alázattal a református keresztyén, ez a kálvinizmus középpontja: elémenni a szuverén isteni kegyelemnek. Akár magános, akár társas, akár családi istentiszteleten: a valláspedagógiának nem az a célja, hogy egy csomó ismeretet átadjunk, hanem istentiszteletre kész és sóvárgó lelkeket neveljünk.”¹

Évszázaddal ezelőtti felismerései megelőzik korukat mind vallásdidaktikai, mind pasztorális lélektani vonatkozásban. Mára, amikor az ideológiai szűkkeblűség és a hitbeli tudatosságban edződő lelkiismereti szabadság jól elkülöníthető választakként állnak a következő generáció lelki felvérteződéséért első körben felelős szülőnemzedékek előtt, e – szellemi válságkorszakokat megelőző és azokat túlélő – felismerések hiteles útmutató-sökként fogadandók kicsinyeink lelki útraindításához.

Tanulmányunk járulékos célja: rámutatni Csikesz Sándor katechetikájának modernítésára, a legutóbbi évtizedek szakirodalmának képviselőit híva méltó beszélgetőtársaiul. A *narratív megközelítés* ugyanis – melynek ő nem egyszerűen előfutára, hanem fél évszázaddal korábbi első és számunkra sokáig egyetlen képviselője – hangsúlyozza, hogy az elbeszélte bizonyosságtétel (5Móz 6,20kk.), az elmesélt bibliai történet emeli föl, és tartja üdén a

---

1 Csikesz Sándor előadásairól készített diákjegyzetek. *Valláspedagógia*. 68 füzet, Valláspedagógia. I-II félév, 1935/36, Kézirat, Tiszántúli Református Egyházkerület és Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára (a továbbiakban: TrREK) R 4084/27.

bimbózó lelket, hogy az bátran táruljon fel Teremtője előtt; sőt alkalmas arra, hogy elindítsa a személyes lelki fejlődést, egyedi jellemmé alakítson, és egy eleven közösség tagjává formáljon – így teremtve meg az érett keresztyén hit emberi előfeltételeit.

Az elbeszélő (narratív) teológia azóta él, amióta Isten üdvötteinek első tanúi dicsőítő formában elmesélték élményeiket. A hittudat ezen elbeszélő jellegét, strukturáját visszanyerni azért fontos, mert az nem első renden egy gondolkodásmódot tükröz, hanem a cselekvéssel való kapcsolatot állítja helyre. A hallgató a maga hite és reménysége útján hatékony résztvevőjévé válik a történetnek.² Az elbeszélő történetek tartalma ugyanis nemcsak a tényleges történet, az esemény, hanem az emberre (az elbeszélőre) tett hatása is, amit a hallgató a maga tevékeny részvétele, az elbeszélés menetébe belehelyezkedése által követ le. Pedagógusként fogalmazza meg Maurer³ azt, amit különböző népek és nemzetiségek esetében jól ismerünk, hogy ti. a történetek hagyományozása és továbbszövése kötődést hoz létre a generációk között, és visszatükrözi az együttélő közösség kulturális tapasztalatát.

Mint teológiai irányzat az elbeszélő igehirdetés, elbeszélésre épülő katechézis a történetmondásban magában rejlő – a hallgatót aktivizáló – hatásának újrafelfedezését, tudatos alkalmazását hozta. Az elbeszélő élethelyzet a jelenlévők bevonódása által újraterezteti, így az erőteljes átélés és befogadás az újra-megtörténhetőség reményét fakasztja. A bibliai történet továbbadása ezért alkalmas az Isten szeretetének hírül adására és az ahhoz szükséges emberi befogadókészség fejlesztésére. Lényeges mozzanat, hogy nem csupán a hallgató képzelete és fantáziája mozdul meg általa, de a mindenkor elbeszélő is – a szülő, a katechéta, a pedagógus, a lelkipásztor – ott és akkor eleven újraalkotója a történetnek. Ő sem maradhat kívül azon, amit mond.

A JÖVENDŐ FEJLŐDÉS ELINDÍTÁSA

Csikész Sándor szemléletében a hitre nevelés legfőbb előmozdítói: a református keresztyén család életének rendje, a gyermekistentisztelet vezetése, valamint a konfirmáció korszerű alakítása. E tanulmány a legelsőt veszi szemügyre, mint amely nem az ideális család ideája, hanem a mennyei Atya családjának része. Katechetikája beleágyazódik a gyakorlati teológia egészébe, mely utóbbinak megfogalmazott célja az eleven egyházi élet, útja pedig a Krisztusnak átadott keresztyén életfolytatás. Számára a katechézis⁴ minden részlete és szempontja ezen belül, erre nézve értelmezhető csak, mivel „a vallásos életrészlet az emberi élet minden területére kihatással van.” Felfogása szerint a vallásosság ösztönösen meglévő

2 Exeler, A.: Die Frage nach der religionspädagogischen Leitidee. In: Feifel, E. – Leuenberger, R. – Stachel, G. – Wegenast, K. (Hgs.): *Handbuch der Religionspädagogik. Didaktik des Religionsunterrichts* – Wissenschaftstheorie. (Bd. 2), Gütersloher Verlagshaus 1974, 107-111.

3 Maurer, F.: *Vom pädagogischen Sinn des Erzählens. Wege zum Menschen*, 1981, 33, 135k.

4 Meghatározása szerint: „A valláspedagógiai tevékenység az egyházi élet szempontjából a gyermek, a serdülő, az ifjú Istennel egybekötött életének (élő istentisztelet) egy vezető keresztyén személyiség hatása alatt kifejlesztése, megerősítése, a szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekkel, érzületekkel és cselekvésmódokkal meggazdagítása, s ez által az újjászületett egyháztag nevelése. Ennek elmélete a valláspedagógia mint tudomány.” TtREK R 4084/54.

nyitottság az emberben, amit azonban megfelelő eszközökkel fejleszteni kell, továbbá „az illetőnek saját magának kell megvalósítania, és álpótlékokkal ki nem elégíthető. A vallásos ösztönt a hely, az idő, és az eszközök mint körülmények feléleszthetik (templomot, tárgyat lát, harangoznak); ezeket meg kell tapasztalnia ahhoz, hogy föléledjenek ezek az ösztönök.”⁵

Ösztönző személyiségek által

A gyakorló katechéta ma annak veszélyére figyelmeztet, hogy bár gondosan magyarázzuk és értelmezzük a szöveget a hit alapelemeinek átadásakor, de kevés teret engedünk a közvetlen szövegélmény hatásának.⁶ Pedig a legkisebbek körében ez a legfontosabb szerep és szolgálat. Mint Csikesz írja: „Bibliai meghatározás szerint keresztyén személyiség az, akiben a Krisztus él, és mindenben a Krisztus véleményét kéri. [...Persona, eredeti értelmében jelenti az álarcot, amelyen át a régi görög színész szava hangzik.] Állandó vonásai: bizonyos lelki egyensúly állandósága, s hogy egy másik erő beszél rajta keresztül. A keresztyén személyiség átengedi magát a világ Urának, aki rajta keresztül szól. (...) A lelkipásztornak kell elsősorban ilyen personává fejlődnie, ezt a fejlődési fokot elérnie.”⁷

Kortársunk, az amerikai R. R. Osmer a katechézist ugyanebben a kontextusban értelmezi: a cél, hogy a katechumenus a Szentháromság Isten drámájának résztvevőjeként lássa magát, és megtalálja saját szerepét a Szentírás üzenetének megértésében és elmélyítésében. E dramatólogikus felfogás folyamatos aktivitást föltételez, a keresztyén identitás fejlődését.⁸ Ezt találjuk szerzőnkénél is: „Szívből keresztyénnek lenni azt jelenti: az örökévalóság síkjában érezni, gondolni és cselekedni. Isten ma és mindörökké ugyanaz. A bibliai pszichológia szerint van a lélekben lehetőség egy gyökeres fordulásra (metanoia), mellyel a lelkek egyszerre kikristályosodnak.”⁹ A későbbiekben pedig „ennek a vallásos személyiségnek szüksége van önfenntartásra, tehát szellemi táplálékra, és szüksége van családfenntartásra, vagyis továbbterjedésre, propagálásra, új személyiségek meghódítására és újjászülésére. Ez a táplálék, amelyik a vallásos személyiség szellemi önfenntartását elégíti ki: az ige; az a mód pedig, ahogyan a vallásos személyiség önmagát szaporítja, újabb vallásos személyiségeket térít meg: az igehirdetés. (...) A lelkipásztor lelke az a telep, amelyen az ige kicsírázik. Neki melegágynak kell lennie, ahonnan aztán a palántákat átülteti a gyülekezetbe.”¹⁰ Az üzenet átadása ezek szerint tehát mindig dialógikus. Akkor is, ha a másik fél éppen nem beszél, mivel a párbeszédszerűség nem a módszerre vonatkozik, hanem a viszonyulást, az Isten igéjét továbbadó személyiség attitűdjét határozza meg. A katechézis

5 Csikesz Sándor előadásairól készített diákjegyzetek. *Homiletika, valláspedagógia, liturgika*. 5 füzet. 1935-1938, Homiletika. 1937/38. Kézirat. TtREK R 4096.

6 Bodó S.: *Biblia a katechézisben*. Theologiai Szemle (1999), 42, 1, 48-50.

7 TtREK R 4114/88.

8 Osmer, R. R.: *The Teaching Ministry of Congregations*. Westminster John Knox Press Louisville Kentucky 2005, 237k.

9 TtREK R 4084/12.

10 TtREK R 4096.

az én-te kapcsolat dinamikus valóságmezején történik, így előzve meg, hogy a felnövekedő ifjú ember szellemi hajléktalanná váljék (*homelessness of mind*).¹¹

Az Isten lényéről szóló értelmes beszéd, érthetően megfogalmazott emberi közlés korunkban még inkább felértékelődött. Ám csak olyan meggyőző erejű szülő vagy hitoktató képes közvetíteni az ígét a kisgyermek számára, aki maga is átítatódott annak lelkületével.¹² „Istennek úgy tetszett, hogy a mi munkánk által vigye be a Szentlélek nemző erejét a lelkekbe. Ennek érdekében az ígét el kell helyezni a lélek mélyén. A lélek mélyéből kell kerüljön a lélek mélyébe, különben elveszíti propagatív erejét.”¹³ Igen szemléletesen mutat rá Csikesz, hogy a hitben felnőttektől nyert lelki eledelnek, „az ígének regeneráló ereje is van. Ez azt jelenti, hogy elpusztítja bennünk a kórokozót, segít felgyógyulni, és maga nem tartalmaz méreganyagokat. Gyógyító táplálék. Ha valaki kicsiny korától táplálkozik az ígével, talán elkerülheti, hogy erre a regeneráló hatásra legyen szüksége.”¹⁴

Rámutat, hogy a katechézis során a gyermek közvetlen megfigyelése a döntő, azaz, hogy a gyermek az aktív, ő a megfigyelő. „Ha a gyermek titokban megfigyeli a katechétáját, és úgy találja, hogy az Krisztushoz méltóan él, akkor katechézis történik.”¹⁵ A valláspedagógia lényege tehát nem az ismeretközlés, de nem is az erkölcsi nevelés, mert „az etikai fok csak átmenet, mely megmutatja a háládatos élet törvényeit,” sőt még csak nem is a metodika; mert ez „a lélek táplálásának, gondozásának és megóvásának tudománya; egyfajta lelki hygiéne és profilaxis,”¹⁶ midőn „megmutatja a gyermeknek azokat az utakat-módokat, ahogyan magányosan, lélekben egybe lehet forrni Istennel, s hogy az így nyert vallásos életnek milyen megnyilvánulásai vannak a gyakorlatban.”¹⁷

Kabisch¹⁸ nyomán benne is felmerül a kérdés, hogy „tanítható-e a vallás. Sok részlete igen, de nem a centrális, a lényegi. A vallás a maga legmélyebb misztériumában nem nevelhető. Éljük előtte úgy, hogy a gyermek kedvet kapjon a vallásos élet utánzására. Ha a gyermek egyszer benyit az anyjához, amint imádkozik, jobban megérti azt: kell imádkozni és fog imádkozni. Előtte él valójában a vallásos életrészlet, és így hatni fog. Olyan személyiségeket válasszunk, akik tudják ösztönző módon élni a maguk vallásos életét. Ez a valláspedagógia célja. Olyan csoportokat alkotni, ahol ez az utánzás sikeresen zajlik. Továbbá: gondoskodni arról, hogy a vallásos életrészlet minél mélyebben meggyökerezzen; és ez a meggyökerezett élet minél tevékenyebben vegyen részt a keresztyén életközösségben.”¹⁹ A személyiségfejlődés és a hit érése kapcsolatának megértését ma már számos koncepció segíti, de az iménti gondolatokra Westerhoff hasonlata rímel rá, aki szerint a hit fejlődése

---

11 Little, S.: *To Set One's Heart. Belief and Teaching in the Church*. John Knox Press Atlanta 1983, 86k.

12 Fodorné Nagy S.: *A Szentírás a katechézisben*. Theologiai Szemle (1999), 42, 1, 52-54.

13 TtREK R 4096.

14 TtREK R 4096.

15 TtREK R 4084/37.

16 TtREK R 4084/12.

17 TtREK R 4084/37.

18 Vö. Kabisch, R.: *Wie lehren wir Religion? Versuch einer Methodik des evangelischen Religionsunterrichts für alle Schulen auf psychologischer Grundlage*. Vandenhoeck – Ruprecht, Göttingen, 1910.

19 TtREK R 4084/37.

a fa évgyűrűinek megfelelően, a környezettel történő folyamatos kölcsönhatásban zajlik, ugyanakkor már a legelső évgyűrű is komplett a maga nemében, és a fa már egy teljes fa.²⁰

Az interszubjektivitás²¹ fogalma, mellyel az utóbbi évtizedekben egyre gyakrabban találkozunk, kimondatlanul is jelen van Csikesz felfogásában. A gyermeket partnernek, egyenrangú társnak tekinti abban az értelemben, hogy komolyan veszi igényeivel, szükségével, képességeivel és tapasztalataival együtt, s a legfiatalabb családtagban nemcsak a taníthatót, hanem Istennek másokat is tanítani képes eszközt látja. „Isten a családi kört a legtermészetesebb valláspedagógiai tényezőnek szánta. Minden valláspedagógiai tényező csak akkor értékes, ha a család ezen munkáját el tudja végezni. Isten úgy alkotta a világot, hogy az egyetlen gondolatba összefogható: a család gondolata. Isten atyja akar lenni az embernek, s ennek érdekében az emberi élet legkisebb egységét hozta létre. A valláspedagógia célja, hogy ebből a legkisebb egységből a legnagyobb egységbe, az istenfiúság egységébe készítse elő az embert. Isten azt akarja, hogy minden emberi társulás a család viszonyán épüljön fel, és a családi élet melegét áraszsa.”²²

Akkor sem mondhatunk le erről a magasröptű célról, ha tisztában vagyunk azzal, amivel szerzünk is, hogy a hittel való első találkozás gyermekkorban sok mai felnőtt esetében nem volt szerencsés, így a keresztyén lelki tartalmak vagy elszegényedtek, vagy eltorzultak, mire ők maguk szülővé váltak. De ez csak még inkább elkötelező abban az irányban, hogy olyan érintkezéseket, kapcsolatokat, élményeket tegyünk elérhetővé a gyermek számára, melyek az ő kis meghitt világát összekötik a szent, az Isten számára elkülönített terekkel és időkkel.

A zsolttárokat nem lehet kinőni

„Csikesz korának számos jellemzője ma is valóság” – állapítja meg munkásságának egyik kutatója.²³ Ez a tény fokozottan érvényessé és követendővé teszi útmutatásait, miszerint: „kívánatos, hogy a család legalább napjában kétszer jöjjön össze, szívből és imádságban olvadjon egybe az Isten Lelkével. (...) Kívánatos, hogy minden család olyan szociális pozícióba kerüljön, hogy az anya egész nap, az apa pedig napjában legalább kétszer foglalkozhasson a gyermekkel. Szükséges, hogy a szülők a maguk vallásos életét a gyermekeik előtt éljék. Sajnos azok a családok vannak többségben, ahol a szociális nyomor folytán nem jut alkalom a gyermekkel való foglalkozásra. Itt jön segítségül az egyház a maga belmissziós szerveivel, a szociális pozíció kikorrigálásának lehetőségével: napközitthon, bölcsőde.”²⁴

Felfogása tudatosan épül a kálvini alapelvekre, természetesnek tekintve azt is, hogy a szülők meg kell kapják a megfelelő útmutatást gyermekeik hitbéli neveléséhez:²⁵ „Családi körben a hivatott valláspedagógus az apa. (...) Az étkezéskor összegyülekező család köré-

---

20 Westerhoff, J.: *Will our children have faith?* The Seabury Press New York 1976, 89k.

21 Groome, Th. H.: *Christian Religious Education. Sharing our story and vision.* Harper & Row Publishers San Francisco 1980, 268.

22 TtREK R 4084/23.

23 Hős Cs.: *Csikesz Sándor valláspedagógiai látása.* Sárospataki Füzetek 2008/1

24 TtREK R 4084/23.

25 Dandy, M. C.: *Changing patterns in christian education.* John Knox Press Richmond, 1964, 25-27. 81k.

ben az apa imádkozik a Bibliához kapcsolódóan. Ezek a családi istentiszteleti alkalmak a legjobb valláspedagógiai alkalmak. Első lépcső az ének, második a bibliai helyek memorizálása, s az ima. (...) A gyermek érdeklődését általában a zenei hang, kép és mese köti le. Eleinte nem is muszáj, hogy zenei hang legyen. A gyermek maga is törekszik ilyen hangok előidézésére. Mikor a gyermek nagyon el van merülve valamiben, dúdolgat. A gyermeket dallal, zsoltárral lehet tanítani.”²⁶

„A szülőknek az a hivatásuk, hogy a vallásos anyagot három úton indítsák el: tegyék énekké, szavalókórussá, imádsággá, zsoltárrá. Tehát tegyék zenei hanggá, mutassák meg képből és foglalják elbeszélésbe, sztereotíp mesébe. Zenei hangnál mindegy, mit énekelünk, a gyermek hallgat, vagy pedig utánoz. Később ő maga énekel, és mi hallgatjuk vagy kíséreljük.

Így van a képpel is. Egyik módja a szimbolikus jelzés, pl. egy darab papírból koronát készítünk, lénia a kard, nádpálca a dárda. Egy ilyen szimbolikus jelvényt a gyermek sokkal jobban respektál, mintha igazi királyi koronát és palástot adtunk volna neki, mert ő ebből képzelete útján a legdíszesebb királyi koronát alakítja. Serdülőkorban sokszor bízzuk a fantáziára magunkat. Vannak sorozatos képzelődések, amelyeket ott folytatunk, ahol abbamaradtak. Kialakul egy álomvilág. Gyermeknél fontos, hogy álomvilágot teremtsünk. (...) Ha felébresztem a fantáziát, a gyermek nem gondol másra. Ha a fantáziáját úgy töltöm meg, hogy bárhová mégy, Jézus néz feléd, akkor az megvédi mindenféle gyermekbutító babonák ellen. Másik módja a képeknek a rajz, vagy festés. A rajz történhetik bármilyen anyagra. A rajznál is úgy van: minél vázlatosabb, a gyermeket annál jobban megkapja, mert a hézagokat ő tölti ki és teszi élővé. Az ismétlésnél, amikor ugyanazt a bibliai történetet ismételem, már nem muszáj lerajzolni, hanem egy jellegzetes mozdulattal emlékeztetébe hozom azt a képet, amelyet látott. Hagyjuk a lényegtelent, és a jellemzőt őrizzük meg. A mesénél is így vagyunk: ugyanis a gyermek nem örül az indokolásnak, nem kíván pontos meghatározást. Élt egyszer... Előtte nincs földi lehetetlenség, tér és idő törvényei és kérdései nem érintik, ellenben annál jobban lekötik az erkölcsi törvények. Híve az igazságszolgáltatásnak. Örül, mikor a mostohát, boszorkányt végre bedugják a kemencébe. Nem is tudjuk, honnan veszi az iránti érzékét, hogy az igazságot kimondja. Leghatásosabb, ha énekelünk, mesélünk, rajzolunk neki. Gyermekké kell lenni érte. Tanul tőlünk, de nemsokára ő kezd nekünk mesélni, s akkor nekünk kell őt hallgatni. Azt figyelni legodaadóbban, aki őt is meghallgatja. A legteljesebb bizonyosság alapján áll. Azok elől zárkózik el, akik kis világát lenézik. Mikor a nagyok beszélgetnek s nem törődnek vele, elküldik, akkor a lehetőség, hogy a lelkükhöz férközzenek, bezárul, hiszen a bizalom elveszett.”²⁷

„Az imádság egyik válfaja az éneklés. Kora reggel és késő este hangozzék az ének. A tanított imáknál többet ér, ha megfelelő zsoltárokat tanítunk be, mert annak az aktualitása sohasem múlik el, és a gyermek nem is felejt el, mivel több érzékszervet foglalkoztat. Egész sereg énekünk van, amely reggeli vagy esti imádságot tartalmaz. Aki jól tud énekelni, egész haláláig vallásos marad.”²⁸

---

26 TtREK R 4084/47.

27 TtREK R 4084/47.

28 TtREK R 4084/18.

„A zenei hang útján előadhatunk éneket, zsoltárt, imádságot, bibliai igét. A gyermekimádságoknál sokkal nagyobb sikert érünk el, ha a gyermeknek könnyebb dallamú és szövegű, felnőttek számára írt éneket, valamint imádságot tanítunk meg. Ennek több szempontból is értelme van: a gyermek tapasztalja, hogy ő igazi felnőtteknek valót kap, még késő öregségében is emlegetni fogja emlékét, hogy ezt tőle tanulta, és még most ősz fejjel is emellett áll, s közös platform a gyermekek és a felnőttek között. Nem kezd bele a gyermek olyan csodálatos ének döngicselésébe, amelyet nem ért, és nem áll tétlenül a felnőttek éneke mellett.”²⁹ „A ref. egyházak legszebb erénye az, ha a falai között zsoltárok zengenek. A betanított verses ima helyett sokkal célszerűbb zsoltárverseket tanítani a gyermeknek. Ennek egyik előnye, hogy a gyermek sohasem növi ki, a másik előnye, hogy dallama van. Boldog az a gyermek, akinek képzeletében mintegy prófétaként tűnik fel a zsoltáréneklő nagypapa vénségében is magasztos alakja. Kimondhatatlan öröm az a gyermeknek, ha egy-egy új dallamot tanulhat meg. Hogy egyik-másik verset nem érti meg, az nem baj, majd idővel meg fogja érteni, és a gyermek együtt nő a dicséretekkel és a zsoltárokkal. A gyermek, ha meghallja szüleit énekelni, ő maga is vágyik az éneklésre, részt akar abban venni. Ezt észre kell vennie a szülőnek, úgy kell feltüntetni, hogy ez a velük való éneklés valami kimondhatatlan nagy ajándék.”³⁰

Amennyiben igaza van protestáns kortársunknak, aki szerint annak következtében, hogy egy-két generáció alatt háttérbe szorult a templomi alkalmak látogatása, a könyvolvasás és az egyházon belüli emberi kapcsolattartás, „erősen erodálódott az emberekben a személyes vizuális fantázia, a keresztyén képi rendszerek és jelképek ismeretének igénye, s a beszéd-, ének- és imakultúra az előző évszázadokhoz képest”³¹, akkor valóban nem marad más út a katechézis során, mint visszatérni az elemi eszközökhöz.

AZ EGYÉNI JELLEM KIFORMÁLÓDÁSA

„Gyermek annyiféle van, ahány személy. Nincs két egyforma a világon. a személyes vallássság is ilyen sokszínűséget és gazdagságot mutat.”³² A kezdetek idején mégis egyöntetű mintákat, minden gyermek számára egyaránt építő utakat és módokat kínálhatunk, amelyek nyomán aztán a saját hitbeli fejlődés elindulhat.

Örömmel és reménységben

A bibliai történetek tanítására vonatkozóan Richard Kabisch szemlélete meghatározó Csikesz számára, aki hangsúlyozza a történetek kellő költői erővel megjelenítésének fontosságát. Amennyiben sikerül érzelmekkel teli látást indukálni a hallgatóban, akkor az az eredeti élményhez hasonló érzelmi és akarati feszültséget hoz létre:³³ „Az örömmel

---

29 TtREK R 4084/47.

30 TtREK R 4084/23.

31 Foltin B.: *A Biblia üzenetének vizuális megjelenése az evangélikus templomokban és családokban*. Theologiai Szemle (2003), 46, 2, 106-111, 109.

32 TtREK R 4084/37.

33 Kabisch im. 108, vö: Tóth K.: *A bibliai történetek tanítása mint igehirdetés*. Karcag, 1943, 35k.

tanult dolgok felejthetetlenek, ezért fontos, hogy a pedagógia örvendezve tanítson. Csak az az ismeret gazdagít, amelynek azonnali impulzusai vannak. Ahhoz, hogy az ismeret célszerűen használja ki az akaratot, szükséges, hogy a közléskor megmutassuk a módot is. Nem a racionális elem a vallás lényege, mert akkor elég volna egy csomó hittételt, dogmát megtanulni ahhoz, hogy az ember vallásos legyen,— de nem az ismeret az a terület, ahol a vallás lényege van.”³⁴

„Sajnos az eddigi vallástanítás csak az elméletekre fordított gondot. Nekünk azonban az érzületekre és cselekvési módokra is gondot kell fordítanunk. Az érzület felébresztésére szolgál az imádság és éneklés, a történelmi tanulság és levegő, amely az egyház- és teológia-történelmi eszményekből kiárad. Cselekvésre pedig a konkrét keresztyénség, úgy is mondhatjuk: Krisztus követésének gyakorlása vezet bennünket. Ezáltal újjászületett egyházzag nevelését fogjuk elindítani. Az újjászületés nem mozdítható elő semmiféle valláspedagógiával. Nem lehet úgy tanítani, hogy a gyermekek egy bizonyos időpontban újjászülessenek. Az újjászületés Isten kivételes kegyelmi ajándéka. De jó reménységgel kell lenni minden tag felől, és úgy kell nevelnünk mindegyiküket, mintha újjászületnének.”³⁵

Együtt növekedni lélekben a gyermekkel

„A valláspedagógiai nevelésnél fontos az imára, az ígére és lelkiismeretre nevelés.”³⁶ Ám a keresztyén szülőnek, nevelőnek, valláspedagógusnak, valamint a lelkipásztornak is folyamatosan fel kell nőnie hitben az új és új kihívásokhoz: „Másképpen kell beszélni a gyermekkel, serdülővel és ifjúval. A gyermek imitációra van berendezve, emellett a gyermek természetéhez hozzátartozik a társas együttlét is. Ha más nincs, kinevez egy botot élőlénynek, és azzal társalog. A serdülőkor a fantázia kora, ami azt jelenti, hogy szeret a serdülő egyedül lenni. Egy kavargó sokaságban nem lehet fantáziálni. Ilyenkor alakul ki, mi szeretne lenni a gyermek. Ilyenkor választja öntudatlanul eszményképét is. (...) A gyermek nevelőt kíván, akit utánozzon, a serdülő eszményt, akit kövessen, az ifjú barátot, akivel lelkét megoszthatja.”³⁷

Megbízható mesterünk lehet Csikesz Sándor a jó katechétává válás útján, mert „integráló szemlélettel, több forrásból merítve, a Szentírás mércéjén megmérve, és a hétköznapi gyakorlat szűrőjén átengedve emeli valláspedagógiájába mindazt, ami hasznos és alkalmazható.”³⁸ „Az erkölcsiség csak mellékterméke az igazi vallásosságnak. A gyermekbe beleszületett a vallásos ösztön, ha mi nem fejlesztjük azt, fejleszti a nép babonával, varázsszavakkal. A feladat tehát: ezt a vallásos életösztönt Jézus Krisztus példájával fejleszteni. Ehhez az szükséges, hogy az alapvető dolgokat sohase mint tananyagrészt adjuk, hanem mint életrészletet. Mi nem a haza, a család, hanem a Jézus Krisztussal való összeköttetésre nevelünk. Az Atya dicsőségére, a Lélek által.”³⁹ „A legszebb példaadás

---

34 TtREK R 4084/37.

35 TtREK R 4084/54.

36 TtREK R 4084/23.

37 TtREK R 4084/54.

38 Hős im.

39 TtREK R 4084/27.

egyike a lelkiismeretre nevelés. Sajnos a lelkiismeretünk akkor támad fel, ha valami rosszat teszünk; a másik nehézség pedig, hogy a lelkiismeretfurdalás sokkal több kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt, amennyiben megtöri az önbizalmat: (...) kétségbe kell esnünk, ha rágondolunk, hogy úgyszólván sohasem éljük önmagunkat. Nagyon kevés az az idő, amikor a saját egyéniségünket éljük, amikor a lelkiismeret a tengelye az életnek. (...) A lelkiismeret az önfegyelmzésben kell megnyilvánuljon. Érdekes paradoxon a következő: Amikor a lelkiismeret tilt egyes dolgokat, a lelkiismerettel is lelkiismeretesen kell bánni.”⁴⁰

Milyen vallásosság tehát, ami szerzőnk megfogalmazásaiban összegződik, s amit célul tűzhetünk ki, mert elérhet a most még karonülő, valamint az órála gondoskodó felnőtt – szülő és nevelő – egyaránt? A lelki higiéné tekintetében a félelmektől és bosszúvágytól mentes, a saját magával barátságban lévő, sorsával kiegyezni tudó ember, „a teljességgel működő személyiség” (C. Rogers) a cél. Valláslelektani-teológia szempontból pedig a dialógusra kész ember, aki átadta magát Istennek és naponkénti tapasztalata van arról, mit jelent szilárdan állni a hitben s az életben („*sich fest machen in Jahre*” – G. von Rad).⁴¹ Csikesz Sándor teológiai felfogása etekintetben is jóval korát meghaladó. A gyermek megismerésének hangsúlyozásakor, nemkülönben a nevelő személyiség jelentőségének kiemelésekor végrehajtja azt az empirikus fordulatot, amit a reformpedagógia és a pszichológia eredményeit integráló kortársaink: „A nevelő keresztyén személyiség a katechéta, a valláspedagógus. Az ő életpéldájának hatása alá állítjuk a gyermeket, a serdülőt, az ifjat. Ha megfelelőleg választjuk, akkor nyert ügyünk van. Akkor választottunk jól, ha a gyermeknek mintaképe, a serdülőnek eszménye, az ifjúnak barátja. Igazán istenáldotta személyiség, aki mindhárom tud lenni egyszerre. Nem szabad abban a hitben ringatnunk magunkat, hogy mi tudunk ilyenek lenni. Csak az Úr Jézus tud ilyen lenni. Arra kell törekednünk, hogy Jézusban és által legyünk jó vezetői a gyermeknek, benne és általa legyünk eszményképe a serdülőnek, benne és általa legyünk barátai az ifjagnak. Ez azt jelenti, hogy fogvatkozásainkat Ő törölje el és Ő töltsse ki. Ami hiányzik belőlünk, pótoljuk jézusi vonásokkal. Úgy forgolódjunk, hogy Őt mutassuk fel követendő példaként. Az ő vonásaiban éljünk és járjunk.”⁴²

A KRISZTUS EGYHÁZÁBA BELESZERVEZŐDÉS TÁVLATA

A valláspedagógus Csikesz Sándor azért is lehet mesterünk a kicsinyek katechézisében, mert kiváló érzéssel találta meg az egyensúlyt korának teológiai áramlatai közepette, a bibliai történetben mindenekelőtt Isten – minden emberhez szóló – megszólítását keresve, az énekben pedig a családi, gyülekezeti közösségbe bekapcsolódás lehetőségét kiemelve.⁴³

---

40 TtREK R 4084/23

41 Grom, B.: *Religionspädagogische Psychologie des Kleinkind-, Schul- und Jugendalters*. Patmos Verlag Düsseldorf, 1981, 38k.

42 TtREK R 4084/54.

43 Vö: Farkas I.: *Katechetikai alapvetés. A bibliai antropológia valláspedagógiai jelentősége*. Debrecen, 1941, 111k.; Imre L.: *Katechetika*. (Református Egyházi Könyvtár XXII.) Budapest, 1942, 157k. és 219k.

E legkorábbi életkor komolyan vétele a későbbi taníthatóság szempontjából nem közömbös. A gyermeket a szülők hite és szeretete hordozza, a szülőket pedig a gyülekezet elfogadó közössége neveli mind szilárdabb istenfiúi bizalomra. A kisgyermek „emberi kapcsolatok hőfokán keresztül tanul.”⁴⁴ „Imádságnál, mesénél, éneknél és rajznál az egész családnak együtt kell működnie, a gyermek pedig finom pszichikai érzéssel megérzi, hogy itt az ő kedvéért történik valami. A családban a gyermek a tökéletes egyenlőséget képviseli. Olyan családi kör ez, ahol mindnyájan a mennyei Atya gyermekei vagyunk.”⁴⁵

„Mivel az apa kapta a közvetlen megbízatást a családalapításra és nevelésre, köteles a családi körben Isten akaratát képviselni. A gyermeki lélek folyton növekedik: egyik nap megtelik, másnapra üres. Egy gyermeki lélek nevelése soha nincs befejezve. Nem nevelte senki a lelkét a gyermeknek, aki nem töltötte csordulásig. Ez napról napra való foglalkozást kíván. Épp azért, mivel a gyermek igazságvágya azt kívánja, hogy a szülők is átérezzék, amit tanítanak; ez folytonos családi istentisztelet. A gyermek valláspedagógiai nevelése lesz a családi istentiszteletnek, a vallásos életnek a legtermészetesebb mozgatója.”⁴⁶ Az elbeszélés ilyenformán teremt lelki közösséget, a narráció egy bensőséges, közös világot hoz létre. A Názáreti Jézus is elbeszélőként a legismerősebb övéi körében. Aki pedig a mai tanítványokat vonja az elbeszélés közösségébe, ezen bevált, ősi tradíció láncszemévé válik.⁴⁷

„De nem minden család ér rá, hogy a gyermekkel így foglalkozzék. Több oka van ennek: nehéz küzdelem az étellel, napszámra járnak a szülők, távol dolgoznak a háztól, vagy fárasztó a beosztás, amely nem hagy egy órát sem a gyermekkel való foglalkozásra. Itt a gyermek csak nyűg, akit rokonra, más családra, vagy az utcára bízunk. A gyermek azután el is szokik a szülőktől. Nem vezetik őt a templomba, rokonok sírjához, nem figyelmeztetik a harangszóra, a természetre, az Isten jelenlétére. Pedig a gyermekkel még az élő Isten gondolkodását és teremtő munkáját is meg lehet szemléltetni, ha pl. egy madarat bízunk rá, hogy gondozza. A családi körben alkalmazott valláspedagógia azért fontos, mert ennek a benyomásai kísérik a legtovább.”⁴⁸

Személyesen a forráshoz menni

„A vallásos élet csúcspontja az istentisztelet. Az egész vallásos életben minden azért történik, hogy Istent lélekben és igazságban imádhassuk, vele egyesülhessünk. A valláspedagógia is azért történik, hogy a gyermek életében elérkezzék a pillanat, amikor lélekben és igazságban Istenhez tud jutni.”⁴⁹

---

44 Fodorné Nagy S.: *A katechézis kommunikációs problémái.* (Teológiai doktori értekezés), Kálvin Kiadó Budapest 1996, 30k., 40.

45 TtREK R 4084/47.

46 TtREK R 4084/47.

47 Adam, G.: A történet-elmondásról röviden. In: Németh D. – Kaszó Gy. (szerk.): *Vallásdidaktikai szöveggyűjtemény.* Budapest 2001, 115-146,

48 TtREK R 4084/47.

49 TtREK R 4084/18.

„Minden igazi istentisztelet helyhez, időhöz, alkalomhoz van kötve.”⁵⁰ „Az Istennel egybekapcsolódás az ének és ima által az istentiszteleten történik, ez a vallásoktatás szíve-
lelke, hiszen a gyermekeknek személyesen kell a forráshoz menni, semmi sem hat ex opere
operato.”⁵¹ „De minden olyan pillanat, amikor egy felnőtt személyiség éli a maga vallásos
életét és a maga közelébe eresztí a gyermeket, hogy az parallel vele együtt élje a maga vallá-
sos életét, az már gyermekistentisztelet. Például, ha a család leül a Biblia mellé, és éneklés
közben elfeledkeznek arról, hogy ők szobában vannak, és templomban érzik magunkat, s
velük van a gyermek, az gyermekistentisztelet.”⁵²

Azt, „hogy a gyermeket az élő Istennel kapcsolatba hozzuk, nem lehet didaktikai
úton elérni, liturgikai alkalmak kellene. A szentségesnek a megélésére olyan élmények
kellene, amelyek nem értelmi, hanem ösztöni rejtett életerőkből fakadnak. A fizikai
tapasztalatokat erkölcsi, szellemi tartalommal kell megtölteni, ha az Atyát megéreztetni
akarom.”⁵³ Egy római katolikus katechéta napjainkban ezt így fogalmazza meg: „A liturgia
tulajdonképpen már magában hordozza a bennünket a Biblia szavában megszólító Isten-
nek adott válaszukat, az imádat. (...) Lényege a megemlékező megjelenítés; amit tett
értem Isten az időben, azt mi a szavak és a jelek által jelenvalóvá tesszük, aktualizáljuk.
(...) Ezt kell megalapozni a liturgikus érzék kialakításával, (...) ha ugyanis a katechézis
nem kapcsolja bele az egyház liturgiájába a gyermeket, majdhogynem hiábavaló a hitok-
tatás, hiszen pont a lényegét nem fogja látni, s következésképp nem fogja tudni megélni
a nevelt.”⁵⁴

Családi körben is lehetséges a gyülekezeti gyermekistentiszteletnek megfelelő alkalmak kialakítása. „A gyermekistentisztelet nem értéktelenebb, mint a felnőtt istentisztelet. Közös törvényeik vannak. A felnőtt istentiszteleten is kell legyenek gyermekek, a gyermekistentiszteleten is legyen egy-két felnőtt. Minden alkatrésze meglehet a felnőtt istentiszteletnek a gyermekistentiszteleten is, csak a gyermeki lélekhez szabottan, rövidebbre fogottan, vázlatosabban, a képzelőerőt jobban működtető módon és ismétlődően. Az imádság két-három mondatból álló legyen. Egy-két ének, aztán istentiszteleti cselekmény, újabb éneklés. Az igehirdetésben párbeszédekkel érzékeltetünk és bibliai igével foglalunk össze, amit meg is ismétlünk. Az egész igehirdetési anyagot egy énekversbe vagy zsoltárba foglaljuk. Rögtön el is énekeljük, utána folytatjuk a beszédet. A gyermeket be kell vonni a tevéleges részvételbe.”⁵⁵ „Az aktivitásra nevelés köti össze az égi életet a földi élettel, hozza alá az égi áldást a földi életre. Enélkül az aktivitás nélkül nem tudja ezeket a nagyszerű hatásokat eredményessé tenni.”⁵⁶

---

50 TtREK R 4084/37.

51 TtREK R 4084/27.

52 TtREK R 4084/18.

53 TtREK R 4084/27.

54 Tarjányi Z.: *Katechetika. I. Szent István Társulat Budapest 1998, 152k.*

55 TtREK R 4084/67.

56 TtREK R 4084/18.

Végül egy példa, egy sajátos valláspedagógiai eszköz, melynek bemutatása során a fentebb említett célok, módszer és tartalom együttesen jelenik meg.

„A lovat nem lehet olyan jól megkötni, mint a szilaj gyermeket a mesével.”⁵⁷ Ismerve a bibliai történetek továbbadásának pótolhatatlan szerepét abban, hogy a gyermekek számára utat nyissunk a keresztyén istenhit felé, így folytatja: „Másik, ugyanilyen nagy jelentőségű a meséhez kapcsolt minél több bibliai történet. A gyermeket nem rendíti meg a csoda. Az ő életében minden csoda, mert először lát mindent, és első látásra nem érti. A mi életünkben is az a csoda, amit először látva nem értünk. A gyermeknél kivételes a tudás [az ismert dolog], és a nagy többség a csoda. Azután egyre fogy a csoda száma, és növekedik a tudásé. (...) A gyermek tudásszomja olyan hihetetlen, hogy az Újszövetség területéről majdnem mindent képes elfogadni és megtartani. Lehetőleg a Biblia szavaival meséljek, a személyek jellemzésénél a jellemzőbb vonásokat emeljem ki (Júdás kapzsi, Kain irigy), kellő arcmimikával.”⁵⁸ Mára ugyan magától értődő követelmény a bibliai történetek átadásának körületekintő módszeressége, de ő már akkor felhívja a figyelmet a bibliai didaktika⁵⁹ korlátaira, tévedési lehetőségeire, és előremutat egy teológiai didaktika⁶⁰ kibontakoztatása irányába, amely tiszteletben tartja azt a szerény, emberi utat, melyen az evangélium elérkezik a hallgatóhoz; a rendelkezésre álló szövegből kibontott üzenetet mindenkor harmonizálja Jézus igehirdetésével, nem hagyva veszni a történet lényegi mozzanatát (*scopus*) a módszeresség bravúrjai közepette.

Csikész koncepciójában „az elemi iskola egyik tárgya a bibliai mesélgetés. Ez nem azt jelenti, hogy a Bibliát telitömjük mesebeli részletekkel, egyszóval meghamisítjuk, mitizáljuk, hanem azt, hogy a bibliai történetet, éppen úgy, mint a mesét, könnyedén, a gyermek lelkületéhez alkalmazkodóan adjuk elő. A mese magva mindig egy történet, mégpedig küzdelemmel induló és győzelemmel végződő történet. A mesélőnek ki kell választania a Bibliából azokat a történeteket, ahol a jó küzd a rossz ellen, és diadalmaskodik. A hős a jónak, a nemesnek, az igaznak érdekében küzdjön, és egyre nemesebb, hívebb, igazabb, jobb legyen, vagyis annak kifejezője: kevesen voltak hű, sokra bízlak ezután. A hőst a felső hatalmasságok segítsék. A történet legyen könnyed, áttetsző. Ne legyen benne sok személy, különösen ne névről nevezett.

Pszichológiai megjegyzések a bibliai történetekhez:

- Mesélni kevés számú hallgatóság előtt lehet. Leghálásabb, ha egynek mesélünk.
- Csak közvetlen közelről lehet. Azért nem jó a rádiós mese, mert a gyermek figyel a mesélőt. Baj, ha a mesélőn azt veszik észre, hogy nem hiszi, amit mond. A mesélő

---

57 TtREK R 4084/47.

58 TtREK R 4084/47.

59 Ld. pl. Baldermann, I.: *A Biblia, a tanulás könyve. A bibliai didaktika alapjai.* (Einführung in die Bibel. Vandenhoeck-Ruprecht in Göttingen 1988, ford. Fükő D.) Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya Budapest, 1989.

60 Hasonló igényt fogalmaz meg Dross, R.: *Zur Neukonzeption des Religionsunterrichts.* Gütersloher Verlagshaus Gütersloh, 1970, 25.

üljön le a hallgatóság közé, azok pedig sűrűn, egymást szorítva seregeljenek köré. Tehát kell a meséléshez testi közelség is.

- A mesélő szabadon beszéljen. És lehetőleg nézzen bele minden tanítványa szemébe – csakis úgy születhet meg a lelki kontaktus, amikor a mese és az érdeklődés úgy kapcsolódik egymásba, mint a fogaskerekek. Különösen az izgalmas részeknél jól teszi a mesélő, ha egy kicsit megáll; egyrészt azért, mert a gyermek a mesét még jobban átéli, másrészt azért, mert megpihen. A gyermek éppúgy sóvárog a mese után, mint a színész a jó kritika után. Ha meg akarsz engem ríkatni, magadnak kell sírni előbb – mondja a latin közmondás. A mesélő érezze át a meséjét.
- Szükséges a meséléshez a fantáziát felébresztő nyelv. Mintegy a gyermek lelki tartalmából kell vennem azt a történetet, vonást és viszonyt, amivel illusztrálok. Valami kizökkentőnek, kezdő sebességet adónak kell lenni az ilyen beszédnek, amely a gyermekeket kizökkenti a hétköznapi életből. Amelyik mese nem tud fantáziát felébreszteni, nem is tudja a gyermeket megragadni. Azért fontos ez, mert a legjobb fegyverező a fantáziafelébresztés. Vakon engedelmeskedik minden szavamnak, s a világerő sem viselkedik tiszteletlenül, ha egyszer a fantáziáját felébresztetem.
- Fontos, hogy a fantázia nyelvét eleven mozdulatok kísérik. Lehet mimika, szemmozdulat, gesztus. A fantázia felébresztéshez az is hozzátartozik, hogy a mesemondó akaratlanul, mint egy színész élje azok életét, akiket beszéltet. Nem lehet mindegyik alakot egyforma hangon beszéltetni, mindegyik számára egy külön hangot kell megállapítani. A főhős beszéljen a természetes hangon, mely az illető személy számára rendszeresen használt hang legyen. Lehetnek a mesélőnek jellegzetes mozdulatai az egyes személyek jellemzésénél.⁶¹

A bibliai mesélgetés szabályai:

- A bibliai mese mindig szent történet. Azt jelenti ez, hogy az emberiség üdvössége fonalába illeszkedő történet. Nem az által lesz történetté, hogy valamelyik patriárka vagy apostol cselekszi, hanem az által, olyformán, hogy a Bibliába belekerült.
- A hős az Isten törvénye szerinti jó érdekében küzd az Isten törvénye szerinti gonosz ellen.
- Isten segíti őt ereje, Szentlelke, angyalai, és az Istennek tetsző, jó emberek segítségével.
- A hős Isten választott embere legyen. Köré csoportosuljon minden formai mozzanat és mondanivaló.
- Nyelvünk szemléletes és bibliai legyen.
- Egy bibliai igébe össze fűzhető az egész veleje.⁶²

Csikesz Sándor tisztában volt tehát azzal, amit a nevelélmélet az utóbbi évtizedekben hangsúlyoz: A jó és jól mesélt mese táplálja az egyéni problémák megoldásához szükséges belső erőforrásokat, mivel abban a gyermek egy darabka összefüggő életet talál és ragad meg. Ha feltétel nélkül adhatja át magát a mesehallgatásnak, akkor a küzdelmeken át is teljes

---

61 TtREK R 4084/67.

62 TtREK R 4084/67.

odaadással követi a hőst a célig, a végső sikerig, megszerezve azt a derűlátást és önbizalmat, mely egész életen át nélkülözhetetlen a gonosz hatalmak elleni küzdelemben.⁶³ Ahhoz, hogy az élményszerűen elmesélt történet serkentesse a hitbeli fejlődést, fontos a történet egészének átfogó, intuitív megközelítése, a gyermek előzetes élettapasztalataira építkező szemléltetés, és a jól követhető nyelvezet mellett az egyenes vonalvezetésű elbeszélés.⁶⁴

KITEKINTÉS

Bár úgy tűnik, a komputerizált világ lesz gyermekeink világa és elsődleges információforrása, a Biblia mégis a mindenkori közösségi áhítatok elengedhetetlen tartozéka marad.⁶⁵ A bibliai történetek továbbadása és Isten nagy tetteinek megéneklése olyan emberi dimenziókat érint, amelyeket más módon nem tudunk elevenen tartani.

A „bibliai mesélgetés”, az elénekelt és megjelenített történet az elemivé tételnek (*Elementalisierung*) tartalmi és módszertani tekintetben is alapvető példája. E kezdetektől használt, majd háttérbe szorult, de néhány évtizeddel ezelőtt ismét felfedezett didaktikai eszköz a katechézis elsődleges instrumentáriumába tartozik, mivel biztosítja a tanítvány számára a felfedezés és újrafelfedezés szabadságát, ekként a tanulás hatékonyságát.⁶⁶ A katechéta részéről alapvető föltétel: a gyermeket, tanítványt a maga saját világában megérteni, és az elemi közvetítési formákat (kép, dal, ima), a hit egyszerű formuláit készségszinten használni az elemi struktúrák érzékeltetésére.⁶⁷ Ha az ének, a zenélés és mesélés a legkisebbek katechézise során természetes kommunikációs forma, az közvetve erősíti és fejleszti az effajta jelzések, üzenetek iránti fogékonyságot, befogadókészséget,⁶⁸ a hívő lélek később jobban megközelíthető lesz ezeken a csatornákon át.

A mesélő felnőtt első modellként szolgál az isteni üzenet befogadásának módjára, majd a Biblia értő, igényes olvasására nézve. Az eleven előadásmód, természetes hanghordozás, a történetben rejtőző üzenet komolyan vétele nem marad hatástalan: kíváncsi hallgatót, idővel érdeklődő ifjút, tanítható és személyes viszonyulást igénylő felnőtt keresztényeket indít útjukra.

A narratív valláspedagógia alkalmas, és még mindig időszerű paradigma a teológia útkeresése idején. Mint integratív modell egyesítheti magában a bibliai hagyomány- anyaggal foglalkozás fontosságát, egyidejűleg a neveléstudományok betagolását a teológia diszciplínákba, s eredményezhet egy, a tanintézményeken belüli és azokon túlmutató valláspedagógiai gyakorlatot a felnőttoktatás vonatkozásában, a gyülekezeti élet köreiben,

---

63 Úrné Koncz K.: A mese hatása a gyermek erkölcsi fejlődésére. In: Vidovszky G. (szerk.): *Neveljünk, önneveljünk örömmel!* IMAGE Budapest, 1993, 105-135.

64 Grom, B.: *Religionspädagogische Psychologie des Kleinkind-, Schul- und Jugendalters*. Patmos Verlag Düsseldorf, 1981, 235k.

65 Foltin im. 110.

66 Schweitzer, F.: Elementarisierung – ein religionsdidaktischer Ansatz. In: Schweitzer, F.: *Elementarisierung im Religionsunterricht. Erfahrungen, Perspektiven, Beispiele*. Neukirchener Neukirchen – Vluyn, 2003, 187-201.

67 Wegenast, K.: Az elemivé tétel mint teológiai és valláspedagógiai probléma. (ford. Kaszó Gy.) In: Németh D. – Kaszó Gy (szerk.): *Vallásdidaktikai szöveggyűjtemény*. Budapest, 2001. 83-113.

68 Niehl, F. W. – Thömmes, A.: 212 Methoden für den Religionsunterricht. Kösel Verlag, München, 1998, 47k.

sőt az egyházi munkakörben lévők vagy arra készülők szakmai szocializációjára kihatóan.⁶⁹ Ebben a fajta praxisban nagyobb szerepet kaphat az emberi tényező: az addig háttérbe szorított, de legalábbis figyelmen kívül hagyott területek bevonhatók lesznek a tudatos életvezetés és hivatásgyakorlás számára: mivel a teljes ember, a maga testi-lelki mivoltában, fantáziájával és emocionalitásával együtt engedi át magát az Isten igéje által formálódásnak. Ezúton olyan produktív energiák szabadulhatnak fel, melyek sokkal örömtelibbé teszik a szolgálatot az egyén számára, és hitelessé, hatékonyabbá az osztálytermi, templo- mi, családi közegben jelenlévők előtt.

A valláspedagógia konverziójának⁷⁰ nevezhető az a fordulat, amelynek összetevőit a fentiekben megjeleníteni láttuk: a nevelés megtérése a nevelendő felé fordulás értelmében. Ekkor a nevelő szüntelen arra a kérdésre igyekszik választ találni: hogyan tudom a tantervi anyagot úgy lefordítani a gyermekek számára, hogy abban magukra ismerjenek és találjanak kérdéseikkel, élményeikkel és tapasztalataikkal együtt, miközben adott a folyamatos fejlődés lehetősége.

Mint fejezetcímeink jelezték, a legkisebbek katechézise során csakúgy, mint egyébként a konfirmáció felé haladó korosztályok esetében hármas didaktikai célt tűz leendő lelképásztorn hallgatói elé Csikesz professzor, úgymint: a folyamatos fejlődés vágányra állítása, az egyéni jellem kiformalódása és a Krisztus egyházába beleszerveződés távlata.⁷¹ Szavai ma is bátorítóak: „csodálatos eredményeket lehetne elérni, különösen a magyar ember lelkében, ahol – szinte úgy tetszik neki, hogy – az egész Biblia róla szól, mégpedig az ő életéről.”⁷² Meglátása szerint „A hitet nem lehet tanítani, oktatni. Élni kell és életpéldával megmutatni, hogy hogyan kell élni.”⁷³

BACSA ÉVA

A szeretet és a nevelés Erich Fromm

A szeretet művészete című könyve tükrében

Ha egy pályakezdő tanítót vagy tanárt arról kérdezzük, hogy miért választotta a pedagógus pályát, a többség elsőként a gyermekek szeretetét említi. Ez az indoklás ugyan nehezen megfogható, kevésbé mérhető kategória, azt azonban előrevetíti, hogy a nevelés és a szeretet a közgondolkodásban szorosan összetartozó fogalmak. A nevelés története során is sokan megfogalmazták a szeretet fontosságát és hatalmát az oktató-nevelő munkában.

Az ezredforduló környékén szemléletváltás vagy inkább hangsúlyeltolódás történt a pedagógiai kutatásokban, s a kognitív tényezők mellett újra jelentőssé váltak az affektív és

---

69 Dienst, K.: Religionspädagogik als integrative Theologie. In: *Handbuch der Religionspädagogik. Didaktik des Religionsunterrichts – Wissenschaftstheorie. (Bd. 2)*. Gütersloher Verlagshaus 1974, 388-389.

70 Rendle, L. – Heinemann, U. – Kuld, L. – Moos, B. – Müller, A.: *Ganzheitliche Methoden im Religionsunterricht. Ein Praxisbuch*. Kösel Verlag München, 1996, 7.

71 TtREK R 4084/27.

72 TtREK R 4096.

73 TtREK R 4084/37.

a szociális tényezők is a tanulási folyamatban. A vizsgálatok bebizonyították, hogy a kognitív faktorok fontosak, de nem elegendőek a sikeres tanulási folyamatban, s az érdeklődés az érzelmi, szociális és motivációs tényezők felé fordult.

A szeretet mint absztrakció, érzés, motívum az emberiség kultúrtörténetében igen jelentős helyet foglal el. Az irodalomban és a művészetekben alig van más, ehhez mérhető kategória, amely kitölti a művészi témaválasztás jelentős részét. A Bibliában, központi helyet foglal el a szeretet értelmezése: „Szeretteim, szeressük egymást; mert a szeretet Istentől van, és aki szeret, az Istentől született, és ismeri Istent; aki pedig nem szeret, az nem ismerte meg az Istent; mert Isten szeretet.” (Jn 4,7-8.)

Máshol a szeretet leírásával találkozunk: „A szeretet türelmes, jóságos; a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel. Nem viselkedik bántóan, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rója fel a rosszat. Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent elfedez, mindent hisz, mindent remél, mindent eltűr. A szeretet soha el nem múlik.” (1Kor 13,4-9.)

Mindkét esetben a szeretet fontosságára esik a hangsúly, ami az emberi lét alapelemét és értelmét jelenti.

Az alábbiakban a szeretet, s a hozzá szorosan kapcsolódó kötődés természetrajzát mutatom be Eric Fromm szeretetelméletét alapul véve, s kapcsolatot keresek a legfontosabb pedagógushivatással, a neveléssel.

A SZERETET ÉS A NEVELÉS MŰVÉSZETE

Eric Fromm (*A szeretet művészete*, 1985) és Rudolf Steiner (*A nevelés művészete*, 2003) a szeretetet és a nevelést hasonlóan határozzák meg, azaz a művészet szót rendelik mindkét fogalom mellé. Induljunk ki tehát abból, ami közös: a *művészet*.

A művészet fogalomnak sokféle definíciója létezik, attól függően, hogy szűkebb, vagy tágabb értelmezésben használják. A leggyakrabban a valóság visszatükröződését értik a művész látásmódján keresztül. „A művészet az emberi önvaló tökéletességének visszatükröződése. Ebben megtalálható minden vágy végső célja, és ez az, ami visszacseng: a tökéletesség időtlen harmóniája” (ismeretlen szerző). Reflexió, amelynek van egy kiindulási pontja, s amely ugyanoda tér vissza.

A nevelést Báthory (1997) érték közvetítésként, Nagy József (1995) a személyiségfejlődés segítéseként értelmezi. Mindketten egyirányú folyamatként tekintenek a nevelésre, amely egy „tárgyra”, tanulóra, tanítványra, gyermekekre irányul.

S mi a szeretet? S hogyan kapcsolódik-e két, illetve három fogalom össze? Fromm abból indul ki, hogy „szeretni művészet, éppen úgy, ahogy élni is művészet; ha meg akarjuk tanulni, hogyan kell szeretni, ugyanúgy kell eljárunk, mint amikor bármely más művészetet vagy mesterséget akarunk elsajátítani, mondjuk zenét, festészetet, ácsmesterséget vagy az orvosi, a mérnöki tudományt.” (Fromm, 1984. 14.) E tanulási folyamat két fontos részből tevődik össze: *elméletből* és *gyakorlatból*. Továbbá, „az elméleti és gyakorlati tapasztalataim végül egybeolvadnak az intuícióimban – ami minden művészet birtoklásának a lényege.” (Fromm, 1984. 14.)

A SZERETET ELMÉLETE

A szeretet elméletét a szerző az emberi lét elmélete felől közelíti meg, és a születés pillanatában megjelenő elkülönültség élményét teszi minden szorongás forrásává. A születés pillanata itt két szinten értelmezhető, biológiai szinten és tágabb értelemben, antropológiai szinten. A „kiűzetés a paradicsomból”, a természettel való eredeti egység állapotából való kikerülés, vagyis az emberré válás, szimbolikus szeparációt és szorongást okoz. Ez azonban azzal jár, hogy az ember alapvető és természetes szükségévé válik az újraegyesülés vágya. „Az emberi elkülönültség tudata a szeretet újraegyesítő hatalma nélkül: a szegyennek forrása. És forrása egyszersmind a büntudatnak és a szorongásnak.” (Fromm, 1984. 18.) Ebből következik tehát az az ősi szükséglet, hogy az ember legyőzze az elkülönültség állapotát. Fromm összegyűjti tehát azokat a próbálkozásokat, amelyekkel az ember a fejlődése folyamán kísérletet tett a szeparációs szorongása mérséklésére, legyőzésére. Ilyen próbálkozások:

- 1) orgiasztikus állapotok előidézése (révület, alkohol, kábítószer),
- 2) csoporthoz csatlakozás („nyájhoz tartozás”),
- 3) alkotó tevékenységbe merülés.

Egyik esetben sem valósul meg azonban az igazi egység. A teljes összeolvadás csak a személyek közötti egyesülés által lehetséges, erre pedig csak a szeretet képes. „Az érett szeretet olyan egyesülés, amelynek során az ember megőrzi integritását, egyéniségét. A szeretet tevékeny erő az emberben; olyan erő, amely áttöri az embert embertársaitól elválasztó falat, amely egyesíti őt másokkal, a szeretet legyőzeti vele az elszigeteltség és az elkülönültség érzését, de lehetővé teszi, hogy azonos maradjon önmagával, megőrizze integritását. A szeretetben megvalósul az a paradoxon, hogy két élőlény eggyé válik, és mégis megmarad kettőnek.” (Fromm, 1984. 32.) A szeretet tehát nem egy eszményi állapot, hanem egy tevékenység, aktivitás, amelynek elsődleges feladata és célja az adás. „A szeretet tevékenység, nem passzív érzelem; nem beleesünk, hanem helytállunk benne.” (Fromm, 1984. 34.) Fromm különbséget tesz az *alkotó*, a *befogadó* és az *áldozatot hozó személyiség* között a tekintetben, hogy mit jelent számára adni. Az alkotó személyiség számára az adás a hatóerő, a vitalitás élménye, amely örömet okoz, ellentétben a másik kettővel, akinél az adás áldozattal, megfosztással párosul. Sőt továbbmegy, az adni tudást a gazdagsággal azonosítja. Az adást nem úgy értelmezi, mint valaminek az szétosztását, ami akkor valósul meg, ha elveszünk valahonnan, hanem egy állandóan termelődő, sokszorozódó adakozó jelenséget. Tehát a szeretet ebben az értelemben hasonlatossá válik a neveléshez, amely a két megismert definíció szerint egyirányú tevékenység. A szerző továbbmegy: „Nem azért ad, hogy kapjon; adni önmagában tökéletes öröm. De azzal, hogy ad, óhatatlanul életre kelt valamit a másik személyben, és az visszasugárzik rá; ha őszintén ad, abban óhatatlanul benne foglaltatik a viszonzás. Aki ad, az adakozóvá teszi a másik személyt is, és mindketten részesülnek az örömből, amit létrehozta.” (Fromm, 1984. 37.) Itt mutatkozik meg a szeretet teremtő ereje, az aktív természete. S ha már utaltunk a nevelés egyirányú voltára, amely a definícióból következik, párhuzamot vonhatunk a szeretet adni-kapni természetével, akkor megállapíthatjuk, a nevelés sem teljesen egyirányú folyamat, „a tanárt tanítják a tanítványai, a színészt a közönsége, a pszichoanalitikust a páciense – feltéve, hogy nem tárgyként kezelik

egymást, hanem őszinte és termékeny kapcsolatba kerülnek egymással.” (Fromm, 1984. 39.) Ez azonban már inkább a szocializáció tágabb fogalomköréhez tartozik.

Van tehát két közös pont, amely köré a szeretet – nevelés – művészet felfűzhető, s ezek: a *tevékenység* és a *visszatükröződés*. Visszatükröződés, és nem kölcsönösség, a kettő ugyan közel áll egymáshoz, de ebben az esetben jelentős különbség van közöttük.

Fromm a szeretet cselekvő, tevékeny jellegét hangsúlyozza leginkább, amelynek négy alapelemét említi: a *törődést*, a *felelősséget*, a *tiszteletet*, az *ismeretet*.

A törődés lényege, hogy időt és energiát áldozunk valakire vagy valamire. „Az idő, amit a rózsádra vesztegettél: az teszi olyan fontossá a rózsádat” (Saint-Exupéry). A törődésből és a gondoskodásból jobb esetben következik a felelősség, ami nem egyenlő a kötelességgel, mert az kívülről jön, a felelősség pedig belső megfelelni akarás és képesség. A személyiség egészséges fejlődése szempontjából azonban adott esetben mindkettőre szükség van.

„A felelősség könnyen uralkodássá és birtoklássá fajulhat, ha oka nem a szeretet harmadik összetevője, a tisztelet. A tisztelet nem félelem és nem bámulat, (...) azt a képességet jelenti, hogy valakit olyannak lássunk, amilyen, hogy tudatában legyünk egyszeri egyediségének,” (Fromm, 1984. 41.) A szerző később hozzáteszi: „Ha szeretem a másik személyt, akkor egynek érzem magamat vele, de azzal, aki ő, és nem azzal, akinek lennie kellene, hogy használni tudjam.” (Fromm, 1984. 42.) Ez a megállapítás azonban a pedagógia, a nevelés szempontjából nézve csak félig igaz, hiszen ha ezt minden helyzetben elfogadjuk, akkor a nevelés célját és legalapvetőbb feladatát – az értékközvetítést, személyiségformálást – kérdőjeleznénk meg. Müller Péter is éppen az ellenkezőjét fogalmazza meg: „Nincs hazugabb szó, mint az elfogadás! Egy kertet sem fogadok el, ha gazos, ha teli van szeméttel. Egy kutyát sem, ha loncsos, bolhás, és bűdös. Bármit és bárkit, ha szeretek: gondozom. Mert »fölfelé« látom. És oda akarom emelni, ahol látom. Ez nem örökös elégedetlenséget és bírálgatást jelent, hanem a szív szemének a természetes igényét.” (Müller, 2006) Az elfogadás természetesen sok egyéb esetben is érvényes, amely pedig valóban megköveteli a feltétel nélküliséget.

A tisztelet nem zárja ki a „fölfelé látást”, sőt az a tisztelet egy magasabb rendű megnyilvánulása, s a felelősség jele.

Negyedik alapelem az ismeret, a megismerés, amely irányulhat önmagunkra, vagy másokra. Fromm szerint a megismerés több szinten lehetséges: a gondolkodással szerzett ismeret és a cselekvő szeretet által szerzett ismeret, amely elvezet bennünket az „egyesülés élményébe”. „A teljes tudás egyetlen útja a cselekvő szeretet: ez a cselekvés meghaladja a gondolkodást, meghaladja a szavakat.” (Fromm, 1984. 44.) A pedagógia nyelvén ez azt jelenti, hogy a kognitív és az affektív tényezők együttes hatást gyakorolnak a tanulási folyamatra, s ezzel hozzájárulnak a komplexitás, az egység élményéhez.

A SZÜLŐI SZERETET ÉS A KÖTŐDÉS

A szeretet létrejöttét az egység és az elkülönülés, az anyaméh biztonsága és a születés valóságos és szimbolikus átéléséhez vezettük vissza. Az ember életében kialakuló egyik legelső érzelm az anya iránti kötődés is a születés, a szeparáció utáni napokban, hónapokban alakul ki, bár a gyökerei visszanyúlnak az intrauterén állapotba.

Az emberi kötődés jelentőségét a gyermeki fejlődésben a múlt század közepe óta vizsgálják, s azóta igen széles és szerteágazó kutatások igazolják. A hazai kutatások leginkább Nagy József (2002) és Zsolnai Anikó (2001) nevéhez fűződnek. A köznyelvben a kötődés egyfajta érzelmi kapcsolatot jelez, így a szeretet, a ragaszkodás és a kötődés egymást feltételező, időnként egymást helyettesítő fogalmak. A szakirodalomban leginkább Bowlby fogalom-meghatározása ismert, amely szerint „a kötődés közelség keresése és fenntartása egy másik személlyel.” (Bowlby, 1969; idézi Zsolnai, 2001.) A definícióból következik, hogy a kötődés tárgya az anya mellett egyéb emberi személyek, közösségek, élő rendszerek (állatok, növények) tárgyak és értékrendszerek is lehetnek (Zsolnai, 2001). Nagy József a kötődést öröklött szociális viselkedési hajlamnak, öröklött pszichikus komponensnek tekinti, amely sajátos viselkedésre készítet. Ennél fogva több szempontból csoportosítható, így: *iránya és ereje; funkciója; motívumai és fajtái* szerint. (Nagy, 2002)

Az irányultság szerint a kötődések *egyirányúak* vagy *kölcsönösek* lehetnek. „A kölcsönösség a kötődés tartósságának, optimális működésének feltétele, az egyoldalúság pedig a konfliktusok forrása, ami a kötődés fellazulásához, felbomlásához vezethet.” (Nagy, 2002. 210.) A kötődés erejét illetően a *gyenge, erős, nagyon erős* és *túlzó/tapadó* kötődésről beszélhetünk. Önmagában egyiknek sincs jelentése, mindegyik kategória a kötődési tárgy viszonylatában értelmezhető. A gyenge kötődés lazulása vagy felbomlása általában nem jár érzelmi válsaggal, az erős vagy a nagyon erős kötődés viszont súlyos veszteségérzetet eredményezhet. Pedagógiai szempontból a legnagyobb problémát a *túlzó/tapadó* kötődés okozhatja. Nyomában súlyos dependencia alakulhat, ami megakadályozza például az anyagyermek viszonyában az önállóság kialakulását, az egészséges leválást, a felnőtté válást, de súlyos pszichés zavarokhoz is vezethet. A kötődés hátterében meghúzódó motívumok: a *bizalom*, a *ragaszkodás* és a *szeretet*. Az érett személyiség mindhárom motívumfajtaival (annak képességével) rendelkezik. A feltétlen bizalom a kötődés létalapja. „A szeretet a kötődés érzelmi alapja: megtestesíti a kötődést, kifejezi a ragaszkodás erejét, a kötődés létrehozására, proszociális funkcióinak teljesítésére készítet, aktiválódása kellemes élménnyel jutalmaz.” (Nagy, 2002. 212.) A proszocialitás, a mások segítése, ezen belül a védelem és a támasz nyújtása a kötődés legfőbb funkciója. További funkció még a szocializáció, amely a kötődő felek közötti szociális kölcsönhatások következtében alakul ki. (Zsolnai, 2001)

A kötődés tárgyát illetően, gyermekkorban a szülői, itt is elsősorban az anyai kötődés a legmeghatározóbb. Az apai, a testvéri, a nagyszülői kötődések más-más szerepet játszanak a gyermek életében. Fromm jelentős különbséget lát az anyai és az apai szeretet között: „Az anya a meleg, az anya az élelem, az anya a kielégülés, és a biztonság jóleső állapota (...) az anyai szeretet feltétlen (...) üdvösség, béke, nem kell megszerezni, nem kell kiérdemelni.” (Fromm, 1984. 55.) Az apai szeretetet teljesen más irányból közelíti meg: „a gondolkodás, az ember készítette dolgok, a törvény és a rend, a fegyelem, az utazás és a kaland világa” (Fromm, 1984. 59.) Ez a megközelítés némiképp idealisztikus, a hagyományos anyai-apai érték és szokásrendet képviseli, azzal azonban egyetérthetünk, hogy a két szülő ideális esetben is másként szereti a gyermekét. „Az apai szeretet feltételes szeretet. Elve ez: szeretlek, mert megfelelsz a várakozásaimnak, mert teljesíted a kötelességedet, mert olyan vagy, mint én.” (Fromm, 1984. 59.) Az anya tehát a *védelem és a biztonság*, az apa pedig a *tekintély és az irányítás* archetípusa. Természetesen ezek között

a kategóriák között vannak átfedések, a szülők karakterétől függően, de a nagymértékű eltávolodás torzulást, problémát okozhat a gyermeki személyiség fejlődésében. Igaz, hogy a hagyományos anya és apa modell némiképp változott az idők folyamán, de az egészséges személyiségfejlődés igényli a mintát a női és férfi szerepek formálódásában. A csonka családokban, elnöiesedett oktatási intézményekben felnövekvő gyermekek identitásproblémái bizonyítják ennek fontosságát.

Továbbá, a túlzott anyai féltés, aggályoskodás, a felnőtté válás késleltetése, esetleg megakadályozása, vagy a teljes körű apai irányítás, az önállóság kialakulásának korlátozása, nehézséget okozhat a felnőtté válásban. A kétféle szeretet ideális esetben beépül a személyiségbe és önálló életet kezd élni: „Az érett embernek el kell jutnia odáig, hogy ő maga legyen a tulajdon anyja és apja. Hogy meglegyen, (...) az anyai és apai lelkiismerete. Az anyai lelkiismeret így szól: »Nincs az a vétek, nincs az a bűn, ami megfoszthatna a szeretetemtől« (...) Az apai lelkiismeret így szól: »Rosszat cselekedtél; a vétked nem maradhat következmények nélkül, és mindenképp meg kell változnod, ha azt akarod, hogy szeresselek«. (Fromm, 1984. 61.) Az egészséges személyiségfejlődés alapja, hogy a nevelő (szülő, tanár) különbséget tegyen a gyermek személye és a tettei között, tehát, amikor hibát követ el ne a szeretet megvonásával, a személyiség megalázásával, büntetésével akarjon eredményt elérni, hanem a cselekedet, a tett megváltoztatásával.

A tanuló és a pedagógus közötti kötődés alakulása szintén jelentős helyet foglal el a gyermeki személyiségfejlődés során. A pedagógiai kötődés legfőbb feladata a szocializáció elősegítése. Ideális esetben kölcsönös kötődés alakul ki nevelő és tanítvány között, s a domináns érzelmek a ragaszkodás, bizalom és a proszocialitás lesznek (Nagy, 2002). A szeretet jelenléte a nevelő-nevelt viszonylatában olykor látens, de semmiképpen nem nevezhető másodlagosnak, hiszen az (pro)aktivitás, amely a szeretet alapja, e viszonyban elengedhetetlen.

A kora gyermekkori kötődések kialakulása nem minden esetben problémamentes. Az anyai magatartás alakulása a gyermekkel szemben meghatározó a kötődés szempontjából. A szakirodalom három altípust különböztet meg (Ainsworth és mtai, 1978; idézi Zsolnai, 2001): a *biztosan kötődő gyermekek*, a *bizonytalan-elkerülő kötődésű gyermekek* és az *ambivalens kötődésű gyermekek* típusa. Későbbi kutatások egy negyedik – *inkoherens viselkedésű gyermekek* – csoportját is kimutatták (Main és Solomon, 1986; idézi Zsolnai, 2001). „A korai kötődési mintázatok meghatározóak a gyermekkor későbbi szakaszaiban is, s nagy hatást gyakorolnak arra, hogy a gyermek miképpen birkózik meg az új tapasztalatokkal és élményekkel az elkövetkezendő években.” (Zsolnai, 2001. 32.) Iskoláskorban jelentős változások indulnak a gyermekek szociális kapcsolataiban, a kötődési háló (a kötődések száma, iránya, mélysége) bővül (optimális esetben), átalakul, minőségi változáson megy keresztül (barátság, szerelem). Az, hogy ez az átrendeződés, áldásos lesz-e a gyermek/felnőtt számára, jelentős mértékben az adott személy „kötődéstörténetén” múlik. (Zsolnai, 2001) Itt kell megjegyezni azt, hogy az utóbbi években a szocializációra vonatkozó fejlődéslélektani kutatások szemléleti változást hoztak, hiszen a szocializációs folyamat *interaktív* jellegét és a *környezeti hatások* jelentőségét hangsúlyozzák (Vajda és Kósa, 2005). „A folyamat, melynek során megerősödött az a felismerés, hogy a szocializáció „tárgya” maga is aktív résztvevője vagy/és befolyásolója ennek a folyamatnak.” (Vajda és Kósa,

2005. 47.) Ez azt jelenti, hogy míg korábban a sikeres/sikertelen szocializáció legfőbb ágensének (felelősének) az anyát tekintették, mára ez a kép árnyaltabb, s felelősség némi-képp megoszlik.

A SZERETET TÁRGYAI

Fromm szerint a szeretet nem egyenlő egy meghatározott személyhez fűződő viszony-nal: „a szeretet magatartás, a jellem beállítottsága, amely meghatározza az illető személy viszonyulását, nem a szeretet egy bizonyos tárgyához, hanem a világ egészéhez.” (Fromm, 1984. 63.). Ebből az következik tehát, hogy a csak a konkrét „tárgyhoz” (saját gyermek, családtag, kedvenc tanítvány) kötött szeretet nem igazi szeretet, csupán ragaszkodás, sőt akár önzés is lehet. Ha igazán szeretek egy embert, akkor minden embert szeretek, szeretem a világot, szeretem az életet. Ha nevelő-tanítvány kapcsolatára gondolunk, ez látszólag ellentmond Nagy József állításának, aki azt mondja, hogy „minden tanulót nem szerethet a pedagógus”. (Nagy, 2002. 213.) Az ellentmondás azért látszólagos, mert úgy folytatja, hogy ebben a viszonyban a ragaszkodás a fontosabb. Az ellentmondás feloldása úgy lehetséges, ha mindezt úgy értelmezzük, hogy vannak olyan emberek/pedagógusok, akik képesek a frommi értelemben szeretni, vagyis számukra a szeretet beállítottság, maga-tartás, míg mások a „szeretet tárgyaihoz” ragaszkodnak.

Fromm ettől függetlenül különbséget tesz szeretet és szeretet között, attól függően, hogy kire/mire irányul. Öt fontos „tárgyat” említ meg: a *felebaráti szeretet*, az *anyai szere-tet*, a *szerelmet*, az *önszeretet* és az *istenszeretet*.

A *felebaráti szeretet* fejezi ki leginkább a szeretet általánosságát: „bármely emberi lény iránti felelősségérzetet, gondoskodást, tiszteletet, ismeretet értem.” (Fromm, 1984. 64.) Ez a szeretetfajta alapja kell, hogy legyen az iskolai nevelésnek, hiszen azok a feladatok (integráció, inklúzió, tehetséggondozás, felzárkóztatás stb.), amelyek megoldásra várnak a mai iskola életében, nem nélkülözhetik ezt az érzelmi/erkölcsi alapot.

Az *anyai szeretetről* korábban már történt említés, amikor is a feltétlen szeretettel azonosítottuk, továbbá megkülönböztettük az apai szeretettől. Fromm az anyai szeretet további két aspektusára hívja fel a figyelmet: a *törődésre* és a *felelősségtudatra*, amely a biztonságot és a védelmet nyújtja; s az *élet szeretetének „átplántálására”*. Erre azonban csak az az anya képes, aki maga is szereti az életet, azaz aki boldog és elégedett. A túlzottan aggályoskodó, szorongó, vagy az önfeláldozó és mártír anyák arcán, mozdulatain nem tükröződik az élet szeretete, a boldogság, az elégedettség, s éppen ezért ezt nem is tudják közvetíteni, helyette büntudatot, szorongást keltenek gyermekeikben, ami megnehezíti a leválást az adott időben. „Az anyának nem elég csupán megengednie, akarnia és támogat-nia is kell a gyermek elkülönülését (...) Csak a valóban szerető asszony, akit boldogabbá tesz, ha ad, mint ha elvesz, aki erősen gyökerezik a saját létében, csak az tud szerető anya lenni.” (Fromm, 1984. 70.)

A nevelés szempontjából az *önszeretet* érdemel még említést. A pszichológiának az a területe, amely igen sok félreértésre ad lehetőséget, mert sokszor azonosítják az önzéssel. Fromm a „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!”, biblia parancsból vezeti le, hogy az önszeretet és mások szeretete, nem hogy kizárják egymást, hanem feltételezik: „az

embernek a saját integritása és egyetlensége iránti tisztelete, a tulajdon énje iránti szeretete és megértése elválaszthatatlan a másik individuum iránti tisztelettől, szeretettől, megértéstől.” (Fromm, 1984. 79.) Természetesen ez fordítva is igaz. Tehát itt alapvetően a szeretni tudásra, a szeretet képességére esik a hangsúly, ami pedig nem passzív állapot, hanem feltételezi az cselekvő tevékenységet. Az önző embert csak önmaga érdekli, adni nem szeret, csak kapni, mert hiányzik belőle a cselekvő tevékeny szeretet. Ha tehát másokat nem képes szeretni, akkor önmagát sem. S újra az önzés-önzetlenség, önfeladás-önfeláldozás kérdésköréhez érkeztünk. Sok szülő, elsősorban a gyermekét agyonföltő, túlzó módon gondoskodó anya gondolja magát önzetlennek akkor, amikor a „gyermeké érdekében” lemond saját érdeklődéséről, kikapcsolódásáról, mindenről, ami nem a gyermekről szól. Ez azonban pontosan az anyai szeretet legfontosabb üzenetét fojtja el, az élet szeretetének a közvetítését. E mögött a pszichoanalízis elfojtott belső elégedetlenséget, elutasítást vagy kompenzációt sejt (Freud, 1986).

A SZERETET A MODERN TÁRSADALOMBAN

A szeretet elméleti megközelítését a szeparáció leküzdésének igénye felől közelítettük meg, ami az emberré válás – s nem csak antropológiai értelemben, hanem a születés utáni önálló lényé válás – pillanatától eredeztethető. A civilizáció kezdetén élő ember körülményei teljesen mások voltak, mint a mai emberé, tehát a mai kor embere, ha egészséges és boldog akar lenni, alkalmazkodnia kell a megváltozott természeti és társadalmi körülményekhez. (Pikó, 2005) Ez azonban nem könnyű feladat, hiszen a posztmodern társadalom, Fromm szerint, „ellenérdekelt” a szeretet megszületésében, egészséges megélésében. A mai posztmodern társadalom a piac, a tőke, csereérték mindenhatóságára épült, amely kivetítődik az emberi értékekre, érzelmekre egyaránt. „A modern ember elidegenedett önmagától, embertársaitól, és a természettől. Átváltozott árucikké, életerőit úgy éli meg, mint befektetést.” (Fromm, 1984. 112.) *A szeretet elsatnyulásáról* beszél, vagy inkább hiányáról, hiszen az tud elsatnyulni, ami létezik vagy létezett. Helyette kóros, neurotikus, pszeudo állapotok, projekciók, kompenzációk jelzik a mélységes űrt. A szeretet igénye tehát eredendően adott, csak sok esetben torzszülöttként jön a világra. „Az elidegenedett egyén szeretne szeretni, de nem tud. A társas kapcsolatok sűrűsége megnőtt, a gyakoribb érintkezések azonban felszínessé váltak, ami nem kedvez a biztonságos kötődés kialakulásának.” (Pikó, 2005. 159.) A pozitív pszichológia a szeretetet mint védőfaktort veszi számba, amely képes semlegesíteni a „kockázati társadalom” rizikótényezőit. „A szeretet érzése mint pozitív érzélem kedvező vegetatív és immunfolyamatokat indít el, aminek védő hatása többszörösen igazolt. Azok az egyének, akik szeretetteljes kapcsolatokkal rendelkeznek, jobb életkilátásokkal és kevesebb megbetegedési gyakoriságokkal jellemezhetők. Betegség esetén pedig a gyógyulás hatékonysága megnő a szeretetteljes kötődés hatására.” (Pikó, 2005. 158.)

A SZERETET GYAKORLATA

Van-e kiút? Megtanulható-e, megtanítható-e a szeretet, vagy sorsunk már intrauterén eldőlt, s ha szerencsések vagyunk, egészséges, érett személyiség karjai között látunk napvilágot, s növekedünk fel?

Abból indultunk ki, hogy a szeretetet művészet, amelynek elmélete és gyakorlata van, s amely akkor válik „műalkotássá”, ha e két tényező az intuícióban egybeolvad. „A szeretet személyes élmény, amelyet mindenki magától és magának szerezhet meg.” (Fromm, 1984. 139.) Fromm, bár tagadja, mégis határozott útmutatást ad a „műalkotás” életre hívásához, a „művészet gyakorlásához”. Szerinte a következő alapanyagokra van a legnagyobb szükség: *fegyelem, koncentráció, türelem, hit és bátorság*; s mindenek felett ennek gyakorlása, kitartó tevékenység által. Mindez egybecseng Csíkszentmihályi (1997) autelikus/flow élmények által előidézett öröm és boldogságélmény eléréséhez vezető úttal, amely az integrált, érett személyiség fejlődését biztosítja.

ÖSSZEGZÉS

A szeretet műalkotássá érése hosszan tartó, termékeny és tevékeny folyamat, s nem valamilyen állapot, amely kialakul, ha a megfelelő tárgy birtokában vagyunk. Minden emberi lét alapja, hiánya előbb vagy utóbb annak szimbolikus vagy fizikális megszűnéséhez vezet. A mai posztmodern társadalom ellene dolgozik ugyan, de azért személyes mozgásteret biztosít az egyének számára, hogy a szeretet kitartó munka eredményeképpen az élet része lehessen. A cél azonban nem az, hogy a szeretet csupán egyes individumok számára váljék áldássá az életük során. „Azoknak, akik komolyan veszik a szeretetet mint az egyetlen racionális választ az emberi lét kérdésére, arra a következtetésre kell tehát jutniuk, hogy a társadalmi struktúráinkban fontos és radikális változásokra van szükség ahhoz, hogy a szeretet merőben individualisztikus, marginális jelenségből társadalmi jelenséggé váljon. (...) A társadalmat úgy kell megszervezni, hogy az ember szociális, szerető természete ne legyen különválasztva társadalmi lététől, hanem egy legyen vele.” (Fromm, 1984. 170.o.) A pozitív pszichológia, hasonlóképpen, a társadalom-lélektani alapok megteremtésében látja a lehetséges megoldást, amelynek legfontosabb pillére az érték- és normarendszer megteremtése. (Pikó, 2005) Ebben a folyamatban pedig a nevelésre, az iskolára komoly feladat hárul.

A bevezetőben említettük, hogy a nevelés feladata az érték közvetítés és a személyiségfejlődés segítése. Mindazok az „alapanyagok”, amelyek a szeretet gyakorlásához kellenek – *fegyelem, koncentráció, türelem, hit és bátorság* – a nevelésnek is alapanyagai, hiszen a nevelés a szeretet által válhat eredményessé. Az a pedagógus, aki maga is érett, egészséges személyiség, tehát képes a szeretet gyakorlására, az segítheti leginkább a gyermekek személyiségfejlődését, mint ahogyan, csak a boldog anya közvetítheti az élet szeretetét. Így válik tehát a szeretet és a nevelés művészetté, azaz a valóság visszatükröződésévé a „művész” látásmódján keresztül.

- Báthory, Z. (1997): *Tanulók, iskolák, különbségek: egy differenciális tanításmélelet vázlatja*. Okker Kiadó, Budapest.
- *Biblia* (2000): A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.
- Csíkszentmihályi, M. (1997): *Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Freud, S. (1986): *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Fromm, E. (1984): *A szeretet művészete*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Müller, P. (2006): *Szeretetkönyv*. Alexandra Kiadó, Budapest.
- N. Kollár, K. és Szabó É. (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Pikó, B. (2005): *Lelki egészség a modern társadalomban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Saint-Exupéry, A. (2010): *A kis herceg*. Móra Kiadó, Budapest.
- Steiner, R. (2003): *A nevelés művészete*. Genius, Budapest.
- Vajda, Zs. és Kósa É. (2005): *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Zsolnai, A. (2001): *Kötődés és nevelés*. Eötvös Kiadó, Budapest.

PATAINÉ SZÖVETES ETELKA

Hitre nevelés a mindennapi gyakorlatban, református identitástudat kialakítása, fegyelemre nevelés

A személyes tapasztalataimat szeretném megosztani arról, hogy mitől más egy református keresztyén iskola, mint a többi önkormányzati, közelebbről: a tiszafüredi a református iskola miben különbözik a többi iskolától.

Az nyilvánvaló, hogy nem az oktató tananyagtól, hiszen ránk is vonatkoznak az Oktatási Minisztérium alap- és kerettantervei. A református iskola nem oktató-nevelő intézmény csupán, hanem keresztyén közösség is egyben. Amit a református iskola adhat az oktatás-nevelésen túl az a hitre nevelés, a református keresztyén öntudat kialakítása. Mi nem önmagunkban működünk, fenntartónk a református egyház, amelynek mi is tagjai vagyunk. A gyülekezet része vagyunk és nem titkolt célunk: tanítványá tenni minden népeket.

Mindennapi munkánkat eszerint végezzük, szeretnénk minél több hitvalló keresztyént adni gyülekezetünknek iskolánk tanulói közül. Tudjuk azt is, hogy a hit Isten ajándéka. Ezt kell elfogadtatni gyermekkel, pedagógussal, szülővel és azt, hogy mi a keresztyén igazság lényege természetesen kellő alázattal, okossággal és toleranciával.

A feladat tehát hatalmas volt. Először is nekünk, pedagógusoknak tudomásul kellett vennünk, hogy egy református iskolában akár erőnk felett, sokszor embert próbáló módon kell dolgozni, teljesíteni. Ez hivatás- és küldetésstudat nélkül nem megy. Célkitűzéseinket olyan tantestülettel lehet véghezvinni, amelyben azonos hivatású, értékrendű és elkötelezettségű nevelők vannak.

Amikor a gondolataimat szedegtettem össze, átlapoztam rengeteg régi jegyzetfüzetemet, amelyeket már ebben az iskolában használtam, és kezembe akadt egy iskolánkat ismertető füzet tervezete. Ebben a következő célokat fogalmaztuk meg: „Tiszafüred református identitású, alapfokú iskolájaként működünk. Fontosnak tartjuk, hogy a református egyház gyülekezetéhez tartozó szülők fogadalmukhoz híven ne csak hitben nevelhessék, hanem hitben nevelthessék gyermekeiket. Kapunk nyitva áll azok előtt is, akik hitbeli és erkölcsi szempontból is fontosnak tartják gyermekük jövőjét. Oktatási feladatainkat életkori sajátosságokhoz, és egyéni adottságokhoz illesztett, korszerű ismeretanyag közlésével, magyar- és református kultúrkincsünk örök értékeinek tanításával valósítjuk meg.” Ezt a füzetet a város minden akkori nagycsoportos óvodása megkapta.

Ezek után hozzáfogtunk céljaink megvalósításához. Az első lépést külső arculattervezésnek nevezném. Választottunk egy igét a Bírák könyvéből az iskola mottójául. Ez ma is a főépület folyosóján olvasható: „Gondja van az Úrnak az útra, melyen jártok” (Bír 18,6). Ez mindannyiunknak – diákoknak, pedagógusnak, szülőnek – kellő erőt és biztatást ad a közös munkához.

Minden tanterembe igék kerültek fel a falakra szép kivitelben (hímezve, kézzel írva, nyomtatva), ezek alkalmasak arra, hogy idővel beépüljenek a gyerekek tudatába, viselkedésébe, hitébe. Az én osztályom most negyedikes. Ők már nemcsak dekorációként tekintenek ezekre az igékre, hanem értik és többnyire gyakorolják is az azokban foglaltakat.

Minden tanteremben a tábla fölött található a Himnusz, a Szózat és a református címer, a Tízparancsolat, valamint mindenhol elkészítettük a szőlőszemekből összeállított szőlőt formázó: úgynevezett lélek gyümölcsseit.

Bevezettük köszönésként a református köszönést: Áldás, békesség – Istennek dicsőség!

Vannak napi imáink: reggeli hálaadó ima, étkezések előtti, utáni és az *Úri imádság*, tanítás végén: záró ima.

Hétfőn reggelenként az egész iskola átvonul a templomba hétkezdő áhítatra, amit a lelkész tart, kezdve a heti zsoltár éneklésével, folytatva hálaadó imádsággal, igemagyarázattal és végül imádsággal befejezve.

A többi reggeli áhítatot a pedagógusok ennek mintájára az óra első 15 percében tartják meg.

„A hit hallásból van” – ezzel nekünk, pedagógusoknak is szembesülnünk kellett, ezért mi is bekapcsolódtunk a gyülekezeti életbe, az istentiszteletek látogatásán túl havi bibliaórákon tanulmányoztuk az evangéliumot, hogy hitelesen tudjuk átadni a napi ige magyarázatát a gyerekeknek.

Hosszú idő kellett hozzá, hogy ma már a reggeli áhítatokon a gyerekek is hangosan imádkozzanak, és ne vegyék természetesnek a felkelő napot, a család egészségét, tudjanak hálát adni, és tudjanak kérni is Istentől nemcsak maguknak, hanem másoknak is.

Ehhez nekünk tanítóknak is változnunk kellett, Isten minket is formál, hiszen a gyerekek tőlünk veszik át a mintákat. (Emlékszem, én lepődtem meg a legjobban, amikor saját szavaimmal imádkoztam az osztály előtt. Addig ők sem imádkoztak hangosan.)

A gyerekek megérik, hogy az őket tanító pedagógus mennyire hiteles. Mennyire hiszi és vallja, amit mond, mennyire jelenik meg cselekedetiben, viselkedésében a velük és másokkal való bánásmódjában. Tökéletesen kiszűrik a farizeus magatartást, de nyíltszívűséget is!

Tüköröznünk kell a keresztyéni szeretetet, tiszteletadást és figyelmességet. A legkiseb-
beknél az első és a legfontosabb feladat az érzelmi elfogadás kialakítása. Négy dolog, amit
a gyermek felé gyakorlok: irgalmas szem, irgalmas kéz, irgalmas láb és irgalmas szív.

A reggeli áhítatokat mindig zsoltárok éneklésével, megtanításával kezdjük, mivel ezek
szövege felér egy-egy imádsággal, és tudjuk azt, hogy aki énekel, duplán imádkozik.

A mi gyerekeink rajtunk keresztül „nevelik” a saját szüleiket, ők viszik haza az evangé-
liumot, velünk együtt válnak magvetővé. A magvető példázatából tudjuk, hogy ez ritkán
eredményes, de nekünk mégis az a dolgunk, hogy előkészítsük azt a bizonyos jó talajt.

Bevezettük a családi istentiszteleteket, amelyeken egy-egy osztály bizonyágtétele hang-
zik el, és amire a szülőket, családtagjaikat is meghívjuk. Éneken, versben tesznek bizony-
ságot Istenről egyházi ünnepkörökhöz vagy egy-egy témához (pl.: „szeretet”) kapcsolva.

Hamarosan szülők ültek be a templompadokba, nőtt a keresztelesek száma, egyre
nagyobb létszámban konfirmáltak 7. osztályosaink, és ha nem is sokan, de továbbtanulás-
kor egyházi gimnáziumokban folytatták tanulmányaikat.

Szolgálatból ünnepi műsorokkal jártuk a várost (egyházi ünnepekhez kapcsolódóak-
kal), megörvendeztettük az Öregotthon, a Református Szeretetotthon lakóit, az önkor-
mányzati óvodásokat vagy éppen a Pünkösdi hangversenyek hallgatóságát.

Tantestületünk is szolgál: a Reformáció napján vagy Nagypénteken mi adjuk a
műsort az iskolásoknak és szolgálunk temetéseken ugyanúgy, mint esküvőkön. Bánatban,
örömben együtt osztozunk.

Isten bennünket is formál folyamatosan: a lelkünket nemesíti. A személyes lelki
fejlődésemről annyit mondanék el, hogy elég határozott elveim vannak az oktatásról és
nevelésről is, kemény kritikával élek minden olyan emberrel szemben, aki nem felel meg
az önmagammal szemben is magasra támasztott követelményeknek. Sokszor csak a tanárt
láttam meg a másokban, nem pedig az embert. De a rengeteg közösségi alkalom során már
látom azt, hogy nem lehet mindenki olyan, mint én, viszont őt is Isten teremtette, ő is
végzi a munkáját és az nem baj, ha másképp. Ő is ember, neki is vannak örömei, bánatai
és kész vagyok nem ítélni, hanem mindenkivel együttműködni.

Eddig a tanórán kívüli hitről nevelésről beszéltem, most áttérnék a tanítási órákra,
magára az oktatásra.

Iskolánkban órarendbe építve heti 2 hittan óra van. Ezen felül természetesen a többi
pedagógus is segíti a hittantanárok munkáját, amennyire lehetséges, ha a tananyag lehető-
vé teszi, beépítjük a Biblia tanítását, egy-egy kis történetet, bibliai intelmet.

Irgalomról, megbocsátásról, bosszúállásról, a jó és a rossz megkülönböztetéséről pél-
dául rengeteg olvasmány található az alsós olvasókönyvekben. Egy-egy szituációt rögtön
köthetünk bibliai történethez, a gyerekek életkori sajátosságainak megfelelően.

Különböző kommunikációs helyzetek tanításánál el is játsszuk a

- bocsánatkérés: Péter – Jézus megtagadása
- megbocsátás: Tékozló fiú
- ellenállni a kísértésnek: Jézus megkísértése
- irgalmasság: Az irgalmas szamaritánus

Mai világunkban a legnagyobb próbatétel mindannyiunk számára a fegyelmezés. Azt gondolom, a keresztyén iskolák ebben is mások, különböznek a többi iskolától, hiszen a Biblia rengeteg lehetőséget kínál a gyermekek viselkedésének formálására, megfelelő irányba terelésére. Küldetésünk egyik fő célkitűzése éppen az, hogy megtanítsuk gyermekeinket megfelelően viselkedni oly módon, hogy Isten kedvében járjanak. De hogyan tegyük ezt?

Általános probléma a mai pedagógustársadalomban, hogy folyamatosan a gyermek fegyelmezetlenségére panaszkodnak a tanárok. Fenyítési, fegyelmezési eszköz nincs a kezükben, a szóbeli, írásbeli figyelmeztetés már mit sem használ. Néhány rendbontó tönkre tud tenni egy egész órát. Sokan tiszteletlenek a felnőttekkel, társaikkal, még a szüleikkel szemben is. Nőtt az agresszivitás, mindennapos a csúnya beszéd, verekedés, fenyegetőzés, vég nélkül lehetne sorolni.

Mitől válhat egy kisgyermek nehezen fegyelmezhetővé, miért van olyan sok nehezen kezelhető beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermek?

Már a reggeli áhítatokon észreveszem, hogy az Istennel való elcsendesedés alatt ki az, aki nyugós, fáradt, izgága, nyugtalan, kialvatlan, izgó-mozgó vagy feszült. Ezek a gyerekek nemcsak fizikailag, hanem lelkileg is éhesek. A mi feladatunk: hogy „enni adjunk” nekik. Lelki táplálékot is.

Első feladatunk már 1. osztályban, hogy érzelmi kapcsolatot teremtsünk velük. Ahogy érnek, egyre jobban formálódik kapcsolatrendszerük, megtanulnak bízni másokban is a szüleiken kívül, és persze Istenben.

Miért fegyelmezetlen a gyerek? Néhány lehetséges ok, azt hiszem, mindannyian tapasztaltuk már egyiket-másikat:

- otthon túl szigorúak vele, ezért az iskolában rendetlenkedik;
- érzelmileg elhanyagolt, így akarja felhívni magára a figyelmet;
- unja az órát;
- olyan nagy a lemaradása, hogy nem tud lépést tartani a többivel, ezért órán mással foglalkozik;
- otthoni gondjai vannak, szorong vagy éppen kisebbségi érzéseit leplezi vele.

Ez utóbbi megnyilvánulhat:

- agresszivitásban,
- állandó konfliktuskeresésben,
- békétlenség szításában,
- mások bosszantásában,
- csúfolódásban, feleselésben,
- árulkodásban.

Ilyen és hasonló magatartású gyermekek egyre többen vannak. Nehéz feladat őket fegyelmeztetni, de megéri!

Már reggel az áhítaton való beszélgetésekben lehet értük imádkozni, magukért is szoktak és lehet őket napi feladatokkal megbízni. Például:

- Legyél te és te ma a béketeremtő!
- Figyelj, hányszor kapod magad árulkodáson!

- Csak olyat mondj vagy tégy ma a társaddal, ami neked is jól esne és szívesen elviselnéd.
- Válassz ma magadnak egy példaképet és próbáld utánozni a viselkedését!

Egyéb módszereim:

a) Pozitív megerősítés

A megfelelő magatartás tanításának szerintem egyik leghatékonyabb módszere. Ha a gyermek jól csinál valamit, jutalomban részesül, ha nem, megbüntetik, ez utóbbit később igyekszik elkerülni. Ez határozza meg a gyermek erkölcsi gondolkodását.

A kicsik a legjobban szüleik elismerésére vágnak, utána bővül a kör: rokonok, családtagok, tanítójuk dicsérete is fontos lesz. Ezért nagyon fontos a megfelelő, helyes viselkedési forma elismerése. Ez a pozitív megerősítés, én is ezt gyakorlom.

A fegyelmezéshez sok-sok türelemre és főleg a gyermekek szeretetére van szükség.

b) Büntetés

Természetesen a büntetésnek is helye van a fegyelmezésben. A Bibliában is olvasható: „Aki kíméli botját, gyűlöli a fiát, de aki szereti, idejében megfenyíti.” (Péld 13,24)

Mivel Isten sem hagyja figyelmen kívül a negatív viselkedést, így mi sem tehetjük. Meg kell tanítanunk a gyerekeket arra, hogy a rossz magaviseletüknek ugyanúgy, mint a jónak, következményei vannak. Viszont azt is éreztetnünk kell velük, hogy azért büntetjük őket, mert nem közömbösek számunkra, mert érdekel a sorsuk, jót akarunk nekik, és mindezt szeretettel kell tennünk.

Sokéves tanítási gyakorlatom alatt arra jöttem rá, hogyha nem kerülök közel egy gyermekhez, nem hallgatom meg, nem beszélgetek vele személyesen az ő igényei szerint, nem ismerem a körülményeit, problémáit, örömforsait, akkor sokkal nehezebben fegyelmezem. Tudnom kell azt is, hogy hogyan hat rá a jutalmazás és hogyan a büntetés. És ezt minden tanítványomról tudnom kell. Az osztályközösségben mindig világosan elmagyarázom a szabályokat és az elvárásokat, amik Isten előtt is kedvesek és neki tetszőek. Ezután jön ezek betartásának a megtanítása és a következetes számonkérés.

Ha a következetlenség hibájába esünk, a gyerekek erre hamar rájönnek. Tudják, hogy melyik tanító az, aki mindig csak ígéretet a jutalmazást vagy a büntetést és ki az, aki folyamatosan számon kéri a szabályok betartását.

A fegyelmezésben is sokat segítenek az osztályok dekorációi és a reggeli áhítatok témái. Megtapasztaljuk velük együtt, hogy mennyire más, ha Istennel az osztályteremben töltjük napjainkat. Van egy irány, egy zsinórmérték, amihez mérhetjük tetteinket, és amihez igazíthatjuk a gyermekek magatartását.

Nem vagyok a feketepont-osztogatás, a szaktanári figyelmeztetések híve, főleg, kicsi gyermekekről lévén szó.

Inkább készítek: mosolygós napocskát és napot, amit egy felhő félig eltakar, ezek alá kerülnek a gyerekek nevei egy-egy nap végén. Vagy almafát készítek, minden gyermek

neve felkerül egy almára, az pedig a fára. Ha a gyermek fegyelmezetlen volt, estére lepoty-
tyan az aljára.

Ehhez hamar hozzászoknak a gyerekek és a délután értük jövő szülők is azonnali visszajelzés, tehát a gyermek törekszik a fegyelmezettségre (a megfelelni akarás miatt az csak jóval később következik el, amikor már nem külső kényszerítések hatására lesz jó magaviseletű, hanem belülről fakadóan maga is vágyik a békességre, harmóniára, a társai-
val, felnőttekkel való jó kapcsolatra.)

c) A legnagyobb igyekezetünk ellenére is alakulnak ki konfliktusok az osztályban, vannak rendbontó, órát zavaró gyermekek. Ilyenkor alkalmazom a helyreigazító fegyelmezést.

- Például ha észreveszem, hogy valaki nem figyel oda, akkor elsétálok vagy megállok mellette, de ugyanúgy folytatom a magyarázatot, de az izgó-mozgónak ráteszem a fejére a kezemet, megsimogatom, hogy megnyugodjon.
- Az órán kialakult hangulatnak megfelelően átalakítom a terveimet és megszakítom az órát egy imádsággal. Ezalatt én is lecsillapodom, így nem a harag fog vezérelni a fegyelmezésben. Ugyanis a megalázó fegyelmezést nagyon elítélem. Egy gyermek osztály előtt való megszegényítése helyrehozhatatlan károkat okoz a személyiségében és a kettőnk közötti kapcsolatban is. Inkább benn tartom szünetben és négy-szemközt próbálom kideríteni viselkedésének valódi okát. Ilyenkor megnyílnak a gyerekek, főleg, mikor látják csalódottságomat és elmondom nekik, mennyire megbántották ezzel a szüleiket, engem és elsősorban Istent.

Szerintem a fegyelmezés soha nem lehet megtorlás, nem okozhat keserűséget, a büntetés során is éreznie kell a gyerekeknek Isten megbocsájto kegyelmét, és azt, hogy érte harag-
szom, mert érdekel a sorsa, mert törődöm vele. A helytelen viselkedését utasítom el, nem az illető személyét!

A büntetésnek mindig igazságosnak kell lennie és kivételezés nélkül, egyformán érvényesnek mindenkire. A kivételezésnek még a látszatát is messze el kell kerülni, mert ez feszültségeket gerjeszt a közösségben. Óhatatlan, hogy egyik vagy másik gyermek lelkülete kedvesebb előttünk, de ezt semmilyen körülmények között nem szabad kifejezésre jutatnunk

A fegyelmezetlen gyerek legkisebb törekvését a jóra pedig éppúgy el kell ismerni, mint amikor a „jó” gyermek hibáját meg kell büntetni. A legtöbb diáknak szüksége van arra a biztonságra, hogy tudja, komolyan vesszük a felállított határokat.

A mindig rendbontó, állandóan békétlenkedő kötekedő gyermekkel is meg kell értetni azt, hogy Isten nem mond le róla sem, formálni és nem eltaszítani akarja magától. A Biblia számos példát mutat erre, hogy mindenki változhat, visszatérhet a jó útra, mindenki kőszívéből lehet hússzív (például a tékozló fiú története). És ahogyan Isten nem mond le róla, úgy mi sem. A legjobbat akarjuk neki, nem „írjuk le”, nem skatulyázunk be.

A fegyelmezés kulcsa: a szülők kezében van. Meg kell nyernünk őket együttműködő partnernek, de ez nem mindig sikerül.

Sokszor nagyon nehéz szembeállítani az Ó- és Újszövetségi tanítást: „Szemet szemért, fogat fogért” és „Ha megütik az egyik arcod, tartsd oda a másikat is.”

El kell magyarázni, hogyha felveszed a kesztyűt, te sem vagy különb a másiknál. Senkinek nincs joga megütni a másikat!

Sok szülő persze együttműködő és arra kéri a gyermekét, ha sérelem éri, forduljon hozzánk bizalommal. Aki otthon ezt hallja, így is cselekszik.

A fegyelmezés fáradtságos munka, de megéri. Lelkeket mentünk. A mi iskolánk egy nagy család. Ettől is más a fegyelmezésünk. Egyes tanítók nem csak a saját osztályaikért felelnek, minden gyermek mindannyiunké.

A gyerekek is ismernek mindannyiunkat, és nemcsak a saját tanítójukhoz fordulnak, segítségért, egy jó szóért, egy simogatásért, hanem mindannyiunkhoz. Mi is dicsérünk és feddünk mindenkit. A jobbító szándékunk közös ügy.

Ha valamelyik tanuló tartósan hiányzik, másképp viselkedik, ahogy szokott, rossz irányba mozdult el a magaviselete, romlott a tanulmányi eredménye, akkor az osztályfőnök az ifjúságvédelmi felelőssel együtt családot látogat és közösen keresik a megoldást a problémára.

A közös cél az ilyen esetekben is mindig az, hogy a büntetés felhasználásával is segítjük a diákokat abban, hogy fegyelmezettebbek legyenek és elérjenek arra a szintre, amikor nincs szükség külső megerősítésre.

Beszámoló

ADAMEKNÉ NÉMETH ZSÓFIA Internátusi nevelők tréningje (2011. szeptember 23-24. Kecskemét)

A közös műhelymunka igénye 2010 áprilisában fogalmazódott meg Csurgón, az internátusi nevelők szakmai hétvégéjén. A nevelőtanárok egyetértettek abban, hogy azoknak, akik ezt a szép, de koránt sem könnyű feladatot választják, időről-időre szükségük van tapasztalataik megvitatására, közös feldolgozására, hogy ezáltal is új impulzusokat és szempontokat kapjanak, frissíthessék, bővíthessék pszichológiai-pedagógiai ismereteiket. Különösen fontos ez napjainkban, amikor a családi lét és élet kríziseinek hatása egyre inkább begyűrűzik az internátusokba.

Az első tréning – melynek a Kecskeméti Református Kollégium Internátusa adott otthont – témájában ehhez a jelenséghez kapcsolódott: a műhelymunka vezetői és résztvevői olyan nehézségeket és problémákat kívántak körüljárni, melyek a rendszertelen családi háttérből érkező gyerekek kollégiumi nevelésében jelennek meg.

Mintegy 24 érdeklődő gyűlt össze, 9 református oktatási intézményből¹. A közös útkeresést Dr. Hézszer Gábor² és Drs. Krasznay Mónika³ vezették – így lehetne talán legpontosabban megfogalmazni a tréning jellegét és munkamódszerét. Krasznay Mónika maga is évekig nevelőtanárként dolgozott, ő volt az, aki megpróbálta átlátni a nevelők által elmesélt helyzetek, problémák mögötti mélyebb összefüggéseket és megfogalmazni az ezekre rávilágító kérdéseket, szempontokat. Hézszer Gábor pedig hol strukturálta a megoldáshoz vezető utat, hol felhívta a figyelmet fontos lélektani törvény(szerűség)ekre, illetve más alapvető háttér információkra. Mindketten a rendszerszemléletű (holisztikus-szisztemikus) terápiás iskola alapelveit követik, melyet az analisztikus-dualisztikus

---

1 Karcagi Nagykun Református Gimnázium Egészségügyi Szakközépiskola és Kollégium; Sáropataki Református Kollégium Gimnáziuma, Általános Iskolája és Diákotthona; Arany János Református Gimnázium, Szakképző Iskola és Diákotthon, Nagykőrös; Pécsi Református Kollégium; TREK és Debreceni Református Kollégium; Egységes Református Pedagógiai Szakszolgálat, Kiskunhalas; Lévy József Református Gimnázium és Diákotthon, Miskolc; Tinódi Lantos Sebestyén Református Iskola, Enying; Kecskeméti Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona.

2 Dr. theol. Hézszer Gábor (Budapest, 1946), ref. lelkész, pasztorálpszichológus, családterapeuta. Nyugdíjazásáig a Betheli Teológiai Főiskola Lelkigondozói Intézetének munkatársa, jelenleg a Betheli Diakóniai Főiskola (FHdD University of Applied Science) docense, a Babes-Bolyai Egyetem (Kolozsvár) és a Partiumi Keresztyén Egyetem (Nagyvárad) vendégtanára.

3 Drs. Krasznay Mónika (Kisvárd, 1978) egyetemi teológiai végzettség (baccalaureatus, SZAGKHF - Pápai Keleti Intézet, Róma), Pasztorálpszichológiai lelkigondozó (DRHE), abszolvált doktorandusz (DRHE Doktori Iskola) pasztorálpszichológia tud.terület

gondolkodási modellel⁴ szemben a hálózatos gondolkodás jellemez: a kölcsönhatásokra és a körkörösségre figyelve kísérli meg a világban való tájékozódást, szakítva a kontrollálhatóság ideológiájával⁵. Hogy mikor, melyik megközelítési forma előnyösebb, azt a probléma jellege, egy adott helyzet kontextusa határozza meg. Általánosságban elmondhatjuk, hogy pedagógiai feladatok tervezésére, elemzésére, működésük leírására – komplexitásuk miatt – alkalmasabb a rendszerszemléletű megközelítés. A rendszerszemlélet lényeges eleme, hogy **megtaláljuk azt a beavatkozási pontot, melyen keresztül kis erőfeszítéssel, nagy változást tudunk létrehozni**. Egy konfliktusban sokszor minden fél komolyan szenved és kész bármilyen változásra. Mégis előfordul, hogy a próbálkozások ellenére erőfeszítésük újból és újból csődöt mond: ugyanaz az örökzöld lemez kerül elő, például egy vita mindig ugyanabba a veszekedésbe torkollik, ugyanazzal a forgatókönyvvel és koreográfiával. **A beavatkozási pont olyan, mint egy csepp méz**. Ha eddig mindig teniszütővel vadásztak legyet, akkor most próbáljanak valami teljesen mást: mondjuk egy kis mézet...⁶

A tréning keretein belül eltöltött két nap során a nevelőtanároknak lehetőségük nyílt kérdéseik, dilemmáik, tapasztalataik megfogalmazására, majd pedig ezek elemzésére, újragondolására, megoldási lehetőségek és új perspektívák keresésére. E folyamatból ki-ki habitusa, érintettsége, érdeklődése szerint vehette ki a részét.

A TRÉNING ELSŐ NAPJA

2011. szeptember 23-a délutánján Pál Ferenc kecskeméti intézeti lelkész, vallástanár áhítatával vette kezdetét a közös program. A napi Ige alapján (Jn 21,24-25) szó esett arról, hogy bár a Krisztusban megjelenő kegyelmet lehetetlen teljes egészében leírni és befogadni, annak lényegét és az elinduláshoz szükséges tudnivalókat magunkba szívhatjuk. Ehhez hasonlóan a ránk váró műhelymunka jó és hasznos kiindulási alapot jelenthet fontos lépések megtételéhez, kulcsot adhat egy-egy probléma vagy konfliktus feloldásához, kezeléséhez. Az ismerkedés „jégtörő” feladatok segítségével zajlott: megtudtuk ki honnan érkezett, mennyi ideje van a pályán, nevelőtanári feladatai mellett betölt-e tanári szerepkört is, mekkora intézményben végzi munkáját stb. Jóllehet a pedagógiai műhely keret-témája adott volt (rendszertelen családi háttérből érkező gyerekek nevelése, kezelése az internátusokban) a vezetők arra kérték a résztvevőket, hogy kisebb csoportokban fogalmazzák meg, őket személyesen milyen problémák, nehéz helyzetek érintik. Az egyes csoportok közel húsz alproblémát tártak fel, ezek közül a résztvevők és a vezetők közösen választották ki azokat, melyekkel érdemben tudtak és kívántak foglalkozni a rendelkezésükre álló alkalom keretein belül.

Az első nap kiemelt témája **a nevelőtanári szerep és feladat definiálása** lett, tekintettel annak kereteire és hatáira. Krasznay Mónika felhívta a figyelmet arra a tényre,

---

4 E Demokritosz, Arisztotelész és Descartes nevével fémjelzett gondolkodási modell ok és okozat közvetlen összefüggéséből indul ki, elsősorban zárt, mechanikusan működő rendszerek elemzésénél nyújtva hathatós segítséget

5 Dr. Hézsér Gábor: A rendszerszemléletből. Segédanyag a műhelymunkához. 3.

6 <http://www.belsoeroforras.hu/rendszersemelet.html>.2011.10.01.

hogy a nevelő identitása rejtett módon minden tettet meghatározza. Mindannyian számos szerepet töltünk be (egy nevelőtanárnő például egy személyben lehet, lány, unoka, testvér, anya, feleség, nagynéni, lelkipogozó stb.), amelyek nagyban gazdagítják személyiségünket és adott esetben – ha megfelelően választjuk ki közülük pozíciónkat – megkönnyíthetik a neveltekkel folytatott kommunikációt. Másfelől nagyon fontos, hogy nevelőtanárként magunk számára (is) megfogalmazzuk, kik vagyunk, mit, miért vállalunk, milyen célok mozgatnak, vezérelnek. Ez a feladat nem jelentett különösebb nehézséget a jelenlévők számára. Álljon itt néhány e személyes „hitvallások” közül:

„Nevelni azt jelenti, növelni, nem pusztán nőni hagyni. Elősegíteni a növekedést, fejlődést. A virágoskert is akkor szép, ha gondozzák, tisztogatják, nyesegetik, öntözik, ápolják. A nevelői munkához éppúgy hozzátartozik a vadhajtságok nyesegetése, mint a gondoskodó, lehajló, átölelő szeretet. Ha a szigor és az odafigyelő, gondoskodó szeretet jó arányban jelenik meg a nevelésünkben, akkor válnak lelkiileg egészséges, kiegyensúlyozott felnőtte a ránk bízott diákok.” (Németh Lea, igazgatónő, Debreceni Református Kollégium Leányinternátusa)

„A diákok internátusi éve alatt arra törekszem, hogy a formálódóban lévő értékrendjüket helyes irányba terelgessem, és lehetőség szerint stabilizáljam.” (Pálné Lencsés Szilva, igazgatóhelyettes, nevelőtanár, Kecskeméti Református Kollégium Internátusa)

„A nevelőtanári létet egyrészt a »tyúkanyó« szereppel tudnám azonosítani. Mindez magában foglalja a »családpótló« szerepet, bizonyos határig. Hiszen a családot, az anyát teljesen nem tudjuk pótolni. Mivel mi egy kis létszámú kollégium vagyunk, ezért a családi közeget, a családi melegséget próbáljuk a gyerekeknek biztosítani. E mellett azonban fontos a következetesség, szigorúság mind a tanulás, mind az egyéb kötelezettségek ellátása során, amely a munkában való helytállásra is felkészíti a tanulókat. Másrészt úgy gondolom, hogy amikor elhagyjuk a kollégiumot, szükségünk van arra, hogy a munkánkat ne vigyük haza.” (Kovács Ilona, kollégiumi nevelőtanár, Karcagi Nagykun Református Gimnázium, Egészségügyi Szak-középfiskola és Kollégium)

„Az egyéni foglalkozás, személyes beszélgetések kapcsán olyan problémák is felvetődhetnek, amelyek kezelése igen időigényes, vagy akut. Ez maga után vonhatja azt is, hogy esetenként mérlegelni kell, el lehet-e térni a házirendben megfogalmazottaktól. Példának okáért felmenthető-e adott esetben az érintett diák szilencium alól, a személyes beszélgetés időtartama vajon átnyúlhat-e a takarodó utáni időszakra, nyitott lehet-e a nevelő egy beszélgetésre adott esetben az éjszaka közepén?! A kérdésekben megfogalmazott példák természetesen nem mindennapiak, és számos további kérdést vetnek fel a nevelői viszonyulás és a diákság szempontjából is. Tapasztalatom az, hogy indokolt esetben lehet és hovatovább szükséges vállalni azt, hogy az egyes események, kritikus helyzetek »felülírhatják« a szabályokat. Vagyis vállalnunk kell azt, hogy vannak olyan helyzetek, események, körülmények, amelyek a megszokottól, a szabályostól eltérő attitűdöket várnak el tőlünk. Természetesen fontos hangsúlyozni azt, hogy nagyon körültekintően kell eljárni és bánni ezekben az esetekben. Amennyiben ez sikerül, sokat nyerhetünk az odaszánásunkkal, a figyelmességünkkel, a rugalmasságunkkal. A diák nem azt fogja érzékelni,

hogy mi szabályszegők, a fegyelmezetlenségben cinkostársak vagyunk, hanem át fogja élni azt, hogy problémájára teljes odafordulással figyelünk, és át fogja élni azt is, hogy ő maga milyen fontos számunkra. (Sümegei Péterné, vezető, Pécsi Református Kollégium)

Az este folyamán előkerült még egy érdekes kérdés, miszerint **van-e haszna annak, ha a fiatal egyedül tölt el hosszabb időt úgy, hogy közben semmit nem csinál?** Míg a közösségi lét haszna (erőpróba, világkép kialakítása stb.) egyértelmű, addig a „láblógatás” és „távolba meredés” lustaságként, holt időként tűnhet föl. Ezek a magányos pillanatok azonban elemi jelentőségűek, így válik egy fiatal képessé az egészséges párkapcsolat kialakítására: ehhez két gyökerre van szüksége: családra/közösségre és intim magányra. Ha az ember nem tud maga lenni, nem lesz képes kapcsolatot sem teremteni, ápolni. Felmerült a kérdés, vajon egy jobbára nyüzsgő kollégiumban van-e lehetőség, tér ilyesfajta elvonulásra. A nevelőtanárok elmondták, hogy tapasztalataik szerint, aki igényli a befelé fordulást, talál is rá módot: a szilencium ideje például jó alkalmat ad a töprengésre, elcsendesedésre. Úgy találták ellenben, hogy a konkrétan elvonulásra kijelölt terek gyakran nem töltik be funkciójukat.⁷

A TRÉNING MÁSODIK NAPJA

A szombati nap szintén áhítattal indult, melyet Kuti József, a Kecskeméti Református Kollégium igazgatótanácsának elnök-lelkésze tartott a Mt 21,28-31 alapján. Azt az üzenetet emelte ki, hogy csak az tud mások engedetlenségéről és engedelmségéről krisztusi lelkülettel gondolkodni és beszélni, aki ismeri saját engedetlenségét és engedelmségét s meghallotta már Isten erre adott válaszát.

Az ezt követő beszélgetés és közös munka egy **esettanulmány**ból indult ki. Egy külön fiatal helyzetéről esett szó, akit szülei vélhetően azért költöztettek kollégiumba, mert maguk nem találták a kulcsot a neveléséhez. Az eset elemzése kapcsán kiderült, hogy a családpszichológia és családterápia felismerése szerint a nevelő fontos szempontokat nyerhet, ha rálátása van arra, hol áll a család saját életkörén belül, azaz a ciklikus fejlődésben⁸. Előfordulhat ugyanis, hogy a nagyobb gyermekek kirepülése után a szülőpár hirtelen nem tud magával mit kezdeni, s a fiatalabb gyermek viselkedésével önkéntelenül külső problémát szolgáltat számukra az újbóli egymásra találáshoz⁹. Szóba került az is, hogy a külön diákok, fekete bárányok a kortárs közösség számára gyakran „hasznot hajtának”, hiszen elterelik a figyelmet a többiek hibáiról. Így a társaknak (pl. szobatársaknak) „nem kell” saját hiányosságaikkal törődniük, az önismeretben előbbre jutniuk, elég kijelenteniük, hogy „én nem vagyok olyan, mint te”.

7 A debreceni internátusban például kialakítottak egy „csend szobát”, ám amíg be nem vittek oda egy zongorát, a diákok általában elkerülték a helyiséget.

8 Minden család életében vannak természetes krízispontok, melyeket a nagy horderejű események, változások (házasság, gyermekáldás, majd óvodáskor, iskoláskor, pubertáskor elérése) aktiválnak. Ezek a szülőket és később a gyermekeket is kihívás elé állítják, hiszen mind a szülőpárnak, mind az utódoknak meg kell találniuk régi-új helyüket a megváltozott élethelyzetben.

9 A rendszerszemlélet sajátja az az elgondolás, hogy egy közösségben semmilyen viselkedés nincsen haszon vagy funkció nélkül.

A vezetők azt is kiemelték, hogy egy problémás diák esetének elemzésekor alapvető fontosságú a *célok tisztázása*. Céljainkról gondolkodva rájövünk, hogy a nagyobb, átfogó célok mögött újabb és újabb, egyszerűbb és konkrétabb célok találhatóak, míg végül minden esetben eljuthatunk olyan alapvető értékekhez, mint a szeretet, jóság, békesség, avagy a boldogság. Természetesen olykor céltévesztés is felléphet, ami teológiai szempontból a bűn egyik szinonimája, definíciója¹⁰. Célt téveszthetünk, ha „meg akarjuk javítani” a diákot, megpróbálva őt egy a fejünkben lévő ideálkép szerint formálni. Kulcsfontosságú viszont, hogy a nevelő kész legyen a problémás fiatal gondolkodásának megismerésére, tudjon őszinte érdeklődést, elismerést tanúsítani iránta, ezzel éreztetve vele az ő Istenképűségét. A nevelők emberképébe bele kell tartoznia annak is, hogy hívőként tisztában kell lennünk azzal, hogy mi magunk sem vagyunk tökéletesek, vannak korlátaink, és mások helyett nem tudunk növekedni.

A tréning vezetői további három alapvető lépés megfogalmazásával strukturálták a problémás/különc diákokkal való kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás mikéntjét:

1. Erőforrások, kompetencia felmérése

Hasznosnak bizonyulhat, ha felteszi magának a nevelő a következő kérdéseket: Mire lenne szükségem ahhoz, hogy boldoguljak ezzel a diákkal? Melyik „szerepemből” kiindulva kerülhetnék közelebb hozzá? Krasznay Mónika felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy mindenki képes előhívni olyan érzelmeket, erőforrásokat, melyek a múltban egyszer már segítségére voltak valamely nehéz élethelyzet vagy probléma kezelésében. Hézszer Gábor hozzátette, hogy a hívő ember ereje megújulhat, ha fel tud idézni „szabadulási pillanatok”¹¹. Másrészt a nevelőtannak tudnia kell nemet is mondani, ha magán- vagy családi élete sínylené meg egy adott feladat felvállalását¹². Egy-egy problémás szituációval való szembesülés önismeretének fejlődésében is a nevelő segítségére lehet. Nem kizárt, hogy éppen az elengedésben kell gyakorlatot szereznie, ahelyett, hogy görcsösen és minden áron meg akarna oldani egy nehéz esetet.

2. A segítség stratégiája

A segítségnyújtás – keresztyén alapon – minden esetben közösségi feladat, csapatmunka¹³, melyen belül mindenkinek saját kompetenciája szerint kell és lehet cselekednie, nem utolsó sorban lelki egészsége megőrzése érdekében. Az is fontos, hogy legyen valaki, aki vállalja az adott nevelői feladat koordinálását, nehogy „a sok bába között elveszen a gyerek”.

---

10 Református intézményekben folyó nevelői munkáról lévén szó, Dr. Hézszer Gábor időről-időre beemelt teológiai szempontokat is.

11 Igaz ez mind a keresztyén tradícióból ismert szabadítás történetekre, mind „egyéni üdvtörténetünkre” nézve.

12 A pásztorálpszichológia egyik alaptétele, hogy nem segít(het)ek más on úgy, ha ezzel magamnak ártok.

13 Példaképen Hézszer Gábor az irgalmas samaritánus történetét hozta fel, ahol is minden pozitív szereplő egy-egy „részfeladatot” vállalt fel.

3. Evaluáció

Egy pedagógiai folyamat tervezésekor fontos előre meghatározni, miből fogjuk látni, hogy elértük a célunkat, hiszen csak így juthatunk nyugvópontra, örülve sikerünknek. A vezető tapasztalata szerint a „jó”, kiegyensúlyozott segítő további titka az, hogy meg tudja magát jutalmazni. E két momentum vezet a hála érzésének megtapasztalásához, amit a pásztorálpszichológia az „élet megszentelésének” nevez.

A szombati műhelymunka második részében *a gyász témaköre* került napirendre. A nevelőtanárok egyetértettek abban, hogy a gyász időről-időre minden kollégiumban jelen van, ám nem mindegy, hogy egy az étellel betelt, jó vénségében elhunyt hozzátartozót, vagy egy tragikus hirtelenséggel eltávozott, esetleg szuicid¹⁴ szülőt, testvért kénytelen gyászolni egy tizenéves. A téma feldolgozása csoportmunkával kezdődött, a nevelőtanárok arra a kérdésre keresték a választ, mi lehet a konkrét célja a nevelőnek/nevelőtestületnek, ha kiderül, hogy valamelyik diák elvesztette közeli hozzátartozóját. A különböző csoportokban hasonló válaszok születtek:

- Segíteni a fiatalnak megfogalmazni az érzéseit.
- Beszélni a halál keresztyén értelmezéséről.
- Elkerülni, hogy a közösség számára a haláleset tabutémává váljon.
- Leülni a szobatársakkal és beszélni arról, milyen bánásmódra lehet szüksége a gyászolóknak.
- Amennyiben öngyilkosság történt:
  - Segíteni a fiatalnak az önvád kezelésében és az elhunyt szempontjainak megértésében.
  - Beszélni arról, hogy Isten mit gondolhat erről a helyzetről.

Hézszer Gábor a csoportmunkára reflektálva elmondta, hogy a mai krízispszichológia egy az egyben fedésben van a passiótörténettel, annak három fázisával. A gyászfolyamat nagypéntekkel kezdődik, amikor az érintettek még fel sem fogják igazán, mi történt. A legnehezebb időszak a nagyszombati „pokoljárás”, ami hosszú hónapokig is eltarthat. Ilyenkor a nevelők és a társak elsődleges feladata, hogy „kibírják” a gyászoló mellett, olykor néma csendben. A gyászolót kísérő nevelőtanároknak tudniuk kell, hogy a miértek feldolgozása

---

14 A mai pásztorálpszichológia szakított az öngyilkosság terminusával. Krasznay Mónika kifejtette, hogy egy beszűkült élethelyzetbe került ember – mivel nem tud betelni az étellel – eljuthat oda, hogy egyetlen választási lehetőségének a halál vállalását látja. Ilyenkor a cél nem az, hogy az illető meggyilkolja saját magát, hanem, hogy elviselhetővé tegye azt, ami az életéből még megmaradt. Hézszer Gábor hozzátette, hogy jó példa erre az olyan öngyilkossági kísérlet, amikor is az érintett célja nem a meghalás, hanem a figyelemfelkeltés és ezáltal életkörülményeinek remélt megváltoztatása.

Arra is kitért, hogy ami az egyházi hagyományt, közvélekedést illeti, a szuicid jelenség átkozása Augustinus idejére vezethető vissza, amikor sokan önként vállaltak mártírhalált, anélkül, hogy erőszakolt és magasabb rendűnek vélt eltávozásuknak különösebb értelme lett volna. Megemlítette továbbá, hogy míg az akadémiai teológia az élet eldobását – a vallásos közvélekedéshez hasonlóan – bűnnek tartja, az életképtelen állapotok kezeléséről differenciáltan gondolkodik (pl. euthanázia). Hasonlóképpen a Biblia is több oldalról közelíti meg e jelenséget, gondoljunk például Sámson halálának körülményeire.

körülbelül egy év után történhet meg, addig a sokkos állapotot kell kezelni, a nyomást kell csökkenteni. Ennek módja a következő:

- A diákhöz közel álló nevelő részvétnyilvánító levele (melyben nem vigasztalni próbál, hanem arról ír, rá magára hogyan hat a helyzet) sokat segíthet, mert ezt akkor olvassa a gyászoló, amikor ő maga érzi szükségét.
- Ki kell puhatolni, hogyan reagál a közvetlen család a halálesetre (pl. átkozódás/ agyonhallgatás) és hagyni, hogy a kollégiumban a maga módján gyászoljon a diák.
- Ne akarjuk kimondani/kimondatni a kimondhatatlant, megfogalmazni a megfogalmazhatatlant, viszont sokat segít, ha úgy tudjuk beszélgetni a fiatal, hogy közben érzéseit visszatükrözzük, anélkül, hogy állást foglalnánk (különösen ha szuicid szülről van szó)
- Bármilyen furcsán is hangzik, 1-3 naponta meg lehet kérdezni a diákot, hogy „jól csináljuk-e?” – azaz számára megnyugtató, megkönnyebbülést hozó módon kísérjük-e ebben a nehéz helyzetben?
- Fontos feladat az időfaktor beemelése a beszélgetésekbe (pl. *Igen, most így érzed.*), illetve a strukturálás (*Hol jobb neked?*), mert ezzel azt sugalljuk a gyászolónak, hogy nem érzi mindig egyformán magát, nem fog örökké szenvedni¹⁵.

A gyász feldolgozásában továbbá egy kollégiumi közösségnek fontos és pozitív szerepe lehet (nagyobb gyógyító erőt hordozhat, mint az otthoni közeg), sőt a haláleset által a közösség is lehetőséget is kap a gyásztanulásra¹⁶. A nevelőtanárok feladata ez esetben az, hogy alapvető információkkal szolgáljanak a gyászlól: hogyan zajlik, milyen formái és szakaszai vannak. Református intézményekről lévén szó, ugyanilyen jelentőséggel bír, hogy a fiatalok tisztába kerüljenek azzal, hogy Isten felé kifejezhetjük a haragunkat és felháborodásunkat is (ld.: panaszszoltárok), valamint megértsék, hogy egy valódi (Isten-) kapcsolat olykor eltávolodást is igényel.

A tréning utolsó témája a ***problémás, rendezetlen családi háttérből érkező fiatalok pásttorolása*** volt, különös tekintettel lelki egészségük munkálására, családjukhoz való viszonyuk alakítására. Egy diszfunkcionális családból érkező fiatal önértékelése, énképe csorbul, így elsődlegesen fontos feladat felhívni figyelmét arra a tényre, milyen nagy dolog, hogy felvették egy középfokú oktatási intézménybe és bekerült egy kollégiumba¹⁷.

A nevelők beszámoltak arról, hogy sok esetben a fiatalok a kollégiumba érkezve fedezik fel saját családi életük hiányait, sötéttségét, lévén, hogy betekintést nyernek (akár a többiek beszámolóí alapján, akár személyes látogatások alkalmával) más családok életébe. A hiányokkal, sérülésekkel (-fogyatékoságokkal) való szembesülés, azok beismerése rendszerint igen fájdalmas, a gyászhoz hasonlítható folyamat. A rendszerszemlélet viszont azt

---

15 Hogyha egy 14-16 éves lány az édesanyját veszíti el, akkor – a kompetens segítői tapasztalat szerint – általában ajánlatos a gyászfeldolgozáshoz külső segítséget igénybe vennie.

16 Ez azért különösen fontos, mert a modern korban a gyászra való képtelenség gyakori jelenség.

17 Ennél élesebben fogalmazva: egyes családokban a gyermekek már rég belehalhattak volna életkörülményeikbe, a bántalmazásba vagy a törődés hiányába. Az, hogy „kimentették”, „észrevetették” magukat, hihetetlen belső erőfeszítésről árulkodik, ami Hézser Gábor véleménye szerint felér egy habilitációval.

is mondja, hogy ahol valamilyen fogyatékoság áll fenn/alakul ki, amellé minden esetben társul valamiféle kompenzáció, átlagon felüli képesség¹⁸. Ehhez kapcsolódik egy másik tétel, miszerint „árva gyerek nincs”. Minden gyerekben megvan ugyanis az a generációs képesség, hogy pótszemélyeket gyűjtsön maga köré, így építve fel a maga számára egy „fantom családot”. Sok esetben ez a folyamat visszaad, visszaépít valamit abból az ösbizalomból, amelynek csecsemőkorban kellene kialakulnia. Adódik azonban a kérdés, mi tévő legyen a nevelő, ha diákja – vélhetően tudat alatt – őt „pécézi ki” édesapja vagy édesanyja szerepére. A csoport úgy találta, nincs általános érvényű szabály arra, hol kell meghúzni a határt. Van, aki adott esetben felvállalja azt, hogy hazaviszi magával a diákot (az internátusok nagy részét hétféteken kötelező elhagynia a diákoknak), van, aki, bár megérti ellenérzéseit a hazamenetellel szemben, inkább valami kapaszkodót ad neki az otthoni nehéz órákra¹⁹. Olyan is előfordul, hogy időről-időre egy diáktársával megy haza a problémás háttérű diák. Bármilyen gyakorlat alakul is ki, arra oda kell figyelni, hogy ne csak kötődni, hanem leválni is megtanuljon a fiatal, tehát ha „bele is manőverez” egy-egy pótszemélyt édesanyja vagy édesapja szerepébe, az azonosítás csak átmeneti legyen, illetve az eltávolodás tekintetében is kövesse az egészséges szeretetkapcsolat mintáját. Ehhez a témakörhöz kívánczolt még a párkapcsolatba menekülés problémája. Könnyen átlátható, hogy egy szeretetre éhes fiatal „egérutat nyer”, ha bizonytalanságát, félelmeit, hiányait kezelendő, (akár egy magához hasonlóan szárnyaszegett) társra talál. Ezzel kapcsolatban a vezetők megvilágították a párkapcsolatra nevelés fontosságát és azt is, hogy a korunkra jellemző számos bizonytalansági tényezőre reagálva a fiatalok ahelyett, hogy fokozatosan jutnának el az egyre érettebb párkapcsolati formákhoz, gyakorlatokhoz, túlságosan intenzíven vetik bele magukat ebbe a kötelékbe. Már az első románcok is házasságra emlékeztető formát ölthetnek, így az esetleges szakítás is gyakran felér egy válás traumájával. A kollégiumi (közösségi) lét és a nevelőtanári kíséret viszont segíthet elkerülni ezt a csapdát.

A problémás családi háttérű fiatalok pásztorolásának másik fontos vetülete, hogy mikor emberi szempontból esély sincs arra, hogy a szülők változtassanak viselkedésükön, hozzáállásukon, hogyan juttathatja el a nevelő a diákot a „megengesztelődött kapcsolati formákhoz”. Fentebb már szó esett arról, hogy ezek a fiatalok súlyos veszteségeket szenvednek el, amit mintegy meg kell gyászolniuk. Ennek a folyamatnak pedig része a düh, a harag érzésének megélése, felvállalása is. A résztvevők egyetértettek abban, hogy akár milyen nehéz családi körülmények közül jön is egy diák, nem lehet cél az elidegenedés, a szülők elítélésének, pártolása, élezése. Keresztyén oktatási intézményekről lévén szó, a nevelőnek amellet, hogy együttérzéséről, megértéséről biztosítja a szenvedő fiatalokat, az is fontos feladata, hogy tudatosítsa bennük a szülők tiszteletének és az ítélkezéstől való tartózkodásnak a törvényét. A pásztorálpszichológia szerint a megbocsátás „isteni kategória”, az ember számára viszont alapvető feladat a megengesztelődés. Ez az elengedési folyamat nem egyszerű, de sokat segíthet benne, ha a fiatal megpróbálja rekonstruálni,

---

18 Például a szülői lelki-anyagi támogatás hiányának kompenzálására a gyermek tökélyre fejlesztheti szociális ügyességét, hogy megszerezze a számára létfontosságú lelki-materiális javakat

19 Az egyik nevelőtanárnő elmesélte, hogy egyszer egy karácsonyi szünet előtt adott egy gyertyát egyik neveltjének, amelyet szenteste saját otthonaikban külön-külön, de egy időben gyújtottak meg, miközben egymásra gondoltak.

hogyan jutottak el a szülei oda, ahova, mert másképp tudja „nézni saját filmjét”, ha ismeri a születése előtti epizódokat is. Míg a harag által sérelmeibe kapaszkodik az ember, a megengesztelődés lehetővé teszi a fájdalom és a sötétség elengedését, utat nyit a megújulás, egy másik kezdet/fejzet, egy egészségesebb életút felé...

Témák tekintetében ennyi fért az első közös nevelőtanári műhelymunka keretei közé. A második nap végén a résztvevőknek lehetőségük nyílt, tapasztalataik, benyomásaik, véleményük megosztására. E reflexiók összegzésére Pálné Lencsés Szilvia szavait hívom segítségül: *„A munkaformától először kicsit idegenkedtem, végül mégis pozitívan értékeltem. Nagy előnye, hogy nemcsak az előadóktól, hanem a kollegáktól is sokat tanulhattunk. Az átadott ismeretek, gyakorlati tanácsok elvihetőek, a hétköznapi életünkben hasznosíthatóak.”*

A nevelőtanári munka jellege, a mindennapok kihívásainak kezelése megkívánja, hogy a pedagógusoknak újra meg újra legyen lehetőségük a megállásra, tapasztalatcserére, ismereteik bővítésére. Így joggal bízhatunk abban, hogy ez a mostani alkalom valóban a nyitánya volt egy hosszabb és átfogó folyamatnak.

PATAINÉ SZÖVETES ETELKA
Lélektől lélekgig
Találkozás határon túli magyar pedagógusokkal
(2011. október 24-26. Kolozsvár)

2011. október 24. és október 26. között az a megtiszteltetés érte a tiszafüredi Bán Zsigmond Református Általános Iskolát, hogy Dr. Veres Bertalan tanügyi főtanácsos javaslatára a mi delegációnk utazhatott ki Kolozsvárra, a Romániai Református Pedagógiai Intézet (RRPI) által megpályázott és megrendezett továbbképzésre, ahol különböző életkorú, különböző módszerekkel tanító pedagóguskollégáim (köztük jómagam is) tartottunk előadásokat illetve bemutatókat.

Iskolánk 15. tanévébe lépett. 1997. és 2011. között áldozatos, küzdelmes munka eredményeként egy szerény létszámmal induló intézményből mára már az ország egyik legjobban felszerelt, modern, korszerű, a magyar és református kultúra kincseit, hagyományait ápoló iskolává lettünk. Iskolánk mottója kezdettől fogva a Bírák könyvéből választott íge volt: „Gondja van az Úrnak az útra, amelyen jártok.” (Bír 18,6) Ez az Ige olvasható ma is a főépületünk falán, ebből merítünk erőt, biztatást mindennapi feladatainkhoz.

Oktató-nevelő munkánk során legfontosabb szempontként tartjuk szem előtt: „A megelőlegezett bizalom életet ment, míg a megvont szeretet az életszikrákat is kioltja.” Nevelőink teljes szabadságot kapnak tanítási módszereiket illetően, mindenki az általa legjobbnak tartott módon tanít. A minőségi szakmai munka mellett elkötelezöttünk a református pedagógiai identitástudat erősítése mellett is. Mindennapi munkánkhoz elengedhetetlenül fontos a mi személyiségünk, biztonságérzetünk és harmóniánk, mert csak

így sikerül megteremteni azt a biztonságot adó légkört, iskolai környezetet, amelyre szülő, gyerek, tanár egyaránt vágyik.

Romániában a magyar nyelvű református elemi 1-4. osztályok beindítása még nem tekint 10-12 éves múltra vissza, ők hasonló problémákkal küzdenek, mint mi annak idején, így örömmel vették, hogy egymás megerősítésére, tapasztalatcserére és konzultációra elfogadtuk a meghívásukat.

A konferenciát a kolozsvári Bethlen Kata Diakóniai Központban rendezték, ami szálló, református kollégium, konferenciaközpont és diakonisszaképző is egyben. Bustya János lelkész, az RRPI vezetője és Zongor Éva irodavezető megérkezésünkkel meleg szeretettel fogadtak bennünket és egy Románia térképen mutatták meg, mely városok elemi iskoláiból érkeznek a tanítónók a továbbképzésre.

Az esti áhítaton már mind együtt voltunk: Kolozsvárról, Zilahról, Sepsiszentgyörgyről, Nagyváradról és Székelyudvarhelyről összesen 19 pedagógus érkezett. A számunkra „rendhagyó áhítatot” Bustya János tartotta, röviden, frappánsan, mégis szívig hatolóan. Kerülte a formáságokat, mondanivalója, pedig nem üres frázispuffogatás, fenyegetés, hanem valódi útravaló volt. A jó hangulatú vacsora után még jobb hangulatú ismerkedés következett. A bemutatkozások után a romániai magyar pedagógusok beszéltek hagyományaikról, ünnepnapjaikról, közösségi élményeikről az iskoláikban. Csodálattal hallgattuk ötleteiket, lenyűgözött a kreativitásuk, ugyanakkor a nehézségeiket sem hallgatták el, őszintén beszéltek arról, hogy milyen nehéz magyar és református identitásukat őrizni, ápolni.

Mégis derűsek voltak, akik összetartanak a nehézségekben is. Hívás- és küldetésudatukról hamar meggyőződünk. Feloldódtak a kezdeti gátlások és szinte már ismerősök-ként tértünk nyugovóra.

A második nap délelőttje ismét remek hangulatban telt el. Dr. Pompor Zoltán gyermekirodalom szakértő, a magyarországi Református Pedagógiai Intézet munkatársa egyenesen a németországi Ulmból repült Kolozsvárra erre a napra, hogy előadást tartson nekünk „Lélekőrző mesélés” címmel. Sok-sok mesét hozott és adott elő nagy átéléssel, miközben mi, pedagógusok megfigyelési szempontokat kaptunk és nagyon vidáman, aktívan kapcsolódunk be a közös megbeszélésbe. A feladatok teljesítése közben „gyermekké lettünk” újra és együtt éltük át a mesében, mesélésben rejlő határtalan lehetőségeket.

Az előadás végére Dr. Pompor Zoltánnal együtt fejtettük meg az élet titkát, ami nem más, mint a szeretet és tiszta szív. Erre cserélhető fel a mesék hagyományos, évezredes értékrendje: értékrend, morál, szeretet azonos a Krisztusi szeretettel. A szünet után olyan gyermekkönyveket ajánlott nekünk, amelyeket érdemes gyermekeink kezébe adni. Milyet? Ami nevel, oktat? Ami szórakoztat, elvarázsol? Ami hatást vált ki? Együttesen mind a háromnak meg kell lennie egy jó gyermekkönyvben. A végén eljutottunk az olvasóvá nevelés fontosságáig. A résztvevők is elmesélték, hol, a napnak melyik részébe iktatják be a kisgyermekeknek a mesélést, a mesékkel való ismerkedést.

Az olvasóvá nevelés közös ügyünk, mivel lélekgyógyító hatású. A délelőtt végén célul tűztük ki egy ötlettár létrehozását, amelyhez ki-ki a saját módszereit, ötleteit adja hozzá.

Ebéd után kis pihenő következett, majd a mi előadásainkra, bemutatóinkra került sor.²⁰

Elsőként én kaptam 2 órát 3 témában: hitre nevelés a mindennapi gyakorlatban, református identitástudat kialakítása, megőrzése; fegyelmezés keresztyén módra; a hagyományos módszerek létjogosultsága napjainkban.

Molnárné Plaskó Csilla kolléganőm egy órás bemutatójához (Kóstoló a kooperatív módszerekből) át is rendeztük a termet, mivel a kooperatív tanulás szervezés eleve csoportmunkát feltételez. Itt azonban nem a hagyományos differenciálás érvényesül, ahol minden gyermek azonos feladatot végez, hanem egy-egy tanulónak más-más a feladata. Az egyes iskolák tanítói alkották a csoportokat. A kolozsvári Montessouri iskola pedagógusai előtt nem volt ismeretlen a módszer, mivel ők is sok mindent alkalmaztak belőle, mégis aktívan, jókedvűen vettek részt a játékos feladatokban és nagy figyelemmel kísérték a bemutatót.

A tevékenykedetésben nemcsak ezek a módszerek állnak rendelkezésünkre, hanem egyéb eszközök, amelyeket a pályázati források segítségével tudtunk fejleszteni. A mai modern technika színvonalnak megfelelő informatikai eszközök állnak a pedagógusok számára. Minden teremben projektor, számítógép interaktív felület, internet hozzáférés, valamint tanulói laptopok, dokumentumkamera, szavazó és feleltető rendszer. Ezt mutatta be munkatársam, Szabóné Varga Zsuzsa. Bemutatóját különösen nagy érdeklődéssel fogadták a résztvevők, hiszen a legtöbb újdonsággal ő szolgált. Ő ismertette az iskolánkban meglévő modern technikai eszközöket és a bennük rejlő lehetőségeket.

Már estebe hajlott az idő, mire az utolsó előadásnak is vége lett, határon túli kollégáink mégsem sajnálták az időt arra, hogy köszönetet mondjanak, kérdéseket tegyenek fel. Felszabadultan beszélgettünk mindenről, ami közös bennünk, s arról is, amiben különbözünk. Ez a közös, örömteli eszmecsere még a vacsoránál is folytatódott, egy „közös református anyanyelven” beszélgettünk és ez csodálatos élmény volt.

A harmadik délelőtt Ozsváth János igazgató úr előadásával kezdődött. Egy átfogó képet adott intézményünkről, megerősítve és kiegészítve az általunk elmondottakat. Ezek után a résztvevők vetítés keretében kaptak rövid bemutatót, pillanatképeket iskolánk életéből.

Az egymástól való búcsúvétel előtt egy szívbemarkoló és lélekemelő vetítést láthattunk Bustya János sepsiszentkirályi életképeiből. A 100 lelket számláló falu örömteli pillanatait örökítette meg, például a falu legidősebb emberéről, akinek arcára rárajzolódott egész múltja, vagy láthattuk az utcákat ellepő parkoló autókat, ami egy évben csak egyszer fordul elő, amikor a kicsi templom anyák napja alkalmából színültig megtelik és a sepsiszentgyörgyi elemi iskola diákjai adnak műsort. Láttunk behavazott erdélyi falucskát, ami érzékeltette nemcsak a kemény telet, hanem a méltósággal viselt magyar, határon túli emberi sorsot is. Az emberek szemében mégis mosoly tükröződött, az összefogás és elszántság, a közösség formáló ereje lenyűgözött bennünket.

---

20 Az előadások szerkesztett változata a Magyar Református Nevelés 2012/1 számában jelenik meg.

Ebben a három napban mindenki „gazdagabb” lett. Ez a gazdagság csöppet sem függött anyagi javaktól, mindannyian rengeteg szeretetet kaptunk egymástól, tanultunk egymástól és éreztük, hogy a sorsunk, küldetésstudatunk azonos, határok nélkül.

Egy kölcsönös, kedves ajándékozás után a találkozó azzal zárult, hogy vendéglátóink meghívását viszonzva, meghívtuk őket Magyarországra, Tiszafüredre, hogy személyesen is meggyőződjenek a nálunk folyó munkáról és betekintést nyerjenek a mi mindennapjainkba.

Ha az Úristen engedi, erre a találkozóra 2012. március végén kerül sor és bízunk benne, hogy az újabb találkozás egy gyümölcsöző kapcsolat kezdete lesz.

Könyvajánló

MUCSI ZSÓFIA

Mindennek van határa!

Dizseri Eszter *Illik, nem illik. Viselkedési tanácsok 12–18 éveseknek*
(Kálvin Kiadó, 2011, Átdolgozott kiadás; 212 oldal; 1400 Ft)

A címben idézet mondat nagy valószínűséggel legalább egyszer elhangzik minden tinédzsert nevelő családban, hiszen az identitáskereső korban lévő fiatalok szívesen szegik meg az illemszabályokat és feszegetik a szülei és nevelői által megszabott határokat – a viselkedési szabályok területén is. Ennek megelőzésében vagy enyhítésében és a felnőtt életre való felkészítésben lehet segítségül ez a könyv.

Mert ha a kamaszkor szükségképpen az illetlen viselkedés korszaka is, hamar kerülnek az ifjak olyan helyzetekbe, amikor tudásuk és lelki, emberi értékeik előtt megjelenünk és a legalapvetőbb viselkedésük fog először árulkodni róluk. Ebből a szempontból nem könnyű a mai tizenévesek élete. Többségük magabiztosan mozog az interneten, de bizonytalan és ügyetlen azokban az élethelyzetekben, amelyekkel pedig egyre gyakrabban kell találkoznia és megbirkóznia. Például ilyen lehet egy egyetemi szóbeli felvételin vagy állásinterjún a terembe való belépés, köszönés és bemutatkozás. Esetleg kedvese szüleinél tett első bemutatkozó látogatás vagy családi vacsora, ahol éppen eléggé nem lehet tudni azt, hogy mit mondjon az ember, és a természetes jelenlét az érzelmi igénybevétel miatt gyakorlatilag kivitelezhetetlen. Legalább kéznél lenne egy pár begyakorolt, eltéveszthetetlen, „ezzel rosszat nem teszek” beszédfordulat és viselkedési elem, vagy tudni lehetne pontosan, hogy mi fér bele az asztali etikettbe!

Dizseri Eszter mindezekhez támpontot ad olvasóinak, de nem elégszik meg annyival, hogy a nagybetűs életre készítsen fel fiatalokat. A helyes viselkedés a másik iránti odafigyelés és tisztelet kifejezése, amit a boltban vásárló idegen éppúgy megérdemel, mint a legközelebbi rokon vagy barát. A társas élet egyik pillére és a másik ember iránti megbecsülés kifejezése, hogy például nem telefonálok hangosan a buszon vagy vonaton, és nem megyek el valakihez napokra hívatlanul vendégségbe. Az illem betartása üzen, azt üzeni, hogy figyelek rád, látlak, figyelembe veszem az igényeidet, felismerem a köztünk lévő kapcsolatot és annak megfelelően vagyok jelen benne. Mi másra lenne ma szükség, mint hogy megragadjunk minden alkalmat arra, hogy éreztessük másokkal: fontos, értékes vagy. Ennek egyik jó eszköze az illemszabályok megtartása. Nem mellékes az sem, hogy a keresztyén etikához köthető kapcsolódási pontokat is megtalálhatjuk a könyvben. Talán aki személyesen ismeri a szerzőt, megerősíti, hogy Dizseri Eszter gyönyörködik is az illem alkotta rendezettségben. Humorral és könnyeden ír, és sokszor igyekszik felmutatni, hogy milyen szépséget, esztétikumot és értéket hoz létre két ember között vagy egy társaságban a helyes viselkedés. Arra vezeti rá a fiatalokat, hogy az illemszabályok nem korlátozzák az életünket, hanem mederbe terelik, hogy magabiztosan és harmonikus emberi

kapcsolatokban teljesebben ki személyiségünk. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a viselkedésünk árulkodik arról, mennyire tartjuk magunkat. Van, amit azért nem engedünk meg magunknak, mert figyelünk magunkra. Az önmagát helyesen értékelő ember fog helyesen viselkedni is.

Mint mindennek, az illemtanak is van határa. Ez ma nem elsősorban azt jelenti, hogy kerüljük a viktoriánus kor szellemében vett, „az ember van az illemért” felfogást. Ma a legtöbb esetben nincs komoly, helyrehozhatatlan következménye az illetlen viselkedésnek, mint századokkal ezelőtt. A mai kihívás a fiatalokkal foglalkozó felnőttek számára inkább az, hogy a helytelen, bántó viselkedés mögött a jószemű és együttérző szülő és pedagógus nem csak a korrekcióra szoruló viselkedést ismerheti fel, hanem a határfeszítésben megbújó dühöt, sérelmet vagy félelmet is. A könyvben a szerző korrekten jelzi a fiatalok felé is azokat a pontokat, ahol a saját kompetenciahatárai vannak, és ahol érdemes segíthöz fordulni.

Talán furcsa lehet, de idén már több változatlan utánnomást követően jelent meg a könyv megújult külsővel és frissített tartalommal. A tapasztalat azt mutatja, hogy nem csak a szülők, nagyszülők és nevelők veszik meg a fiataloknak, hanem az olvasó gyerekek is szívesen jutnak hozzá. *„Azt mondjuk, hogy a stílus maga az ember. Ahogy kinéz, ahogy viselkedik, ahogy gondolkodik, ahogy társaságot, barátot választ stb., az mind rá, az emberre jellemző. A serdülőknek jellemük, karakterük kialakításával egyúttal lehetőségük nyílik a saját stílusuk megtalálására is. Nagy esély, élni kell vele!”* (Részlet a könyvből)

POMPOR ZOLTÁN

Határozottan

Dr. Henry Cloud és Dr. John Townsend: *Gyermekhatárok*
(Harmat Kiadó, 2011, 264 oldal; 2500 Ft)

A nevelés során hajlamosak vagyunk az érzelmeink alapján dönteni, ami nem is baj például akkor, ha a szeretet érzése vezérel bennünket – a *Gyermekhatárok* című könyv szerzői azonban arra biztatnak minket, hogy konfliktushelyzetekben mégiscsak jobb elszámolni tízíg, megőrizni hidegvérünket, és józanul eldönteni, hogy igent vagy nemet mondunk a gyermek kívánságára.

Dr. Henry Cloud és Dr. John Townsend munkája nem előzmény nélküli, a Harmat Kiadó 2009-ben jelentette meg a szerzőpáros *Határaink* című könyvét, amelyben arról írnak, hogy milyen rosszul is állunk úgy általában a határok kijelölésével, és mennyi keserűséget, konfliktus megspórolhatnánk, ha többször tudnánk nemet mondani. A rendszerezett elméletet sok-sok példával, gyakorlattal egészítik ki.

A szerzők a *Határaink*ban felállított elméleti koncepciót alkalmazzák a gyermeknevelési segédkönyvként megjelentetett *Gyermekhatárok*ban is. Az ilyen típusú könyvek legnagyobb hibája, hogy túl sok van belőlük, s ha a szülő, nevelő háromnál többet elolvas közülük, egészen biztosan elbizonytalanodik – kinek higgyen? Mitől jobb az egyik a másiknál? „Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól” – olvashatjuk a Példabeszédek könyvében. És olvashatjuk a *Gyermekhatárok*ban is, mivel a pszichológus és családterapeuta szerzőpáros biblikus alapokra építi fel gondolatait, ami egy magasabb perspektíva ígéretét sejteti.

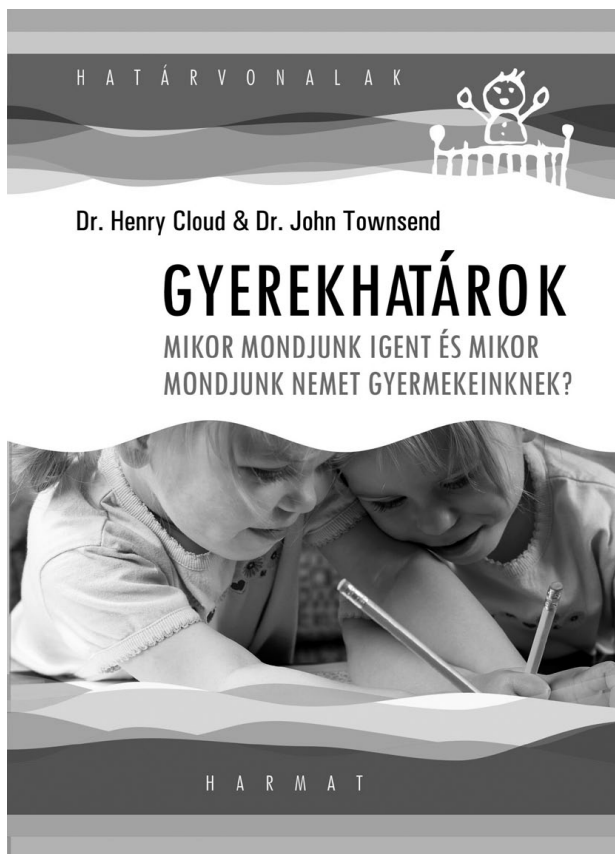
Amikor a határokról beszélünk, hamarabb jut eszünkbe a kötöttség és a bezártság, mint a szabadság fogalma. Holott a gyermekek esetében a határok és a szabadság képe nagyon szorosan összefonódik. A gyermek határtalan szabadságvágya nehezen tűri a kötöttségeket, minden életkor sajátja a felsőbbség által kialakított keretek feszegetése. A szülőnek ugyanakkor figyelembe kell vennie, hogy a határok betartatásánál ne korlátozza gyermeke szabadságát. Nem lehet úgy megtanulni a határok fontosságát, ha folytonosan felmentjük a gyermeket a szabad döntés alól, és kivéve kezéből a választási lehetőségeket, mi éljük helyette az ő életét. Sok szülő képtelen nagyobb távlatokban gondolkodni, így nem is látja azt sem, hogy a határok következetlenül kezelése milyen problémákhoz vezethet.

Gyermekünknek, hogy egészséges személyiséggé válhasson, magának kell megtanulnia, hogy felelős bizonyos dolgokért, hogy tettének következménye van – ezzel együtt formálódik a jelleme is. A szerzők szerint a felelősségérzeten túl a jellem alapvető tulajdonságbeli összetevői a szeretet, a szabadság, a kezdeményezés, a valóság iránti tisztelet, a fejlődés, az őszinteség és a transzcendenciára irányultság.

A jellem összetevőinek vizsgálata azért is fontos, mert a könyv második részében tárgyalt törvényszerűségek (a határok tíz törvénye) ezekre épül. Könnyen belátható, ám nem mindig könnyen alkalmazható törvények ezek, viszont arra is rájöhetünk, hogy nem

tudatosan nem egyet mi magunk is alkalmazunk. A fejezet áttekintése segíthet abban, hogy a határok kijelölésében is tudatosabbá váljunk.

A könyv ugyan elsődlegesen a szülő-gyermek kapcsolatáról szól, de nagyon sok elemét alkalmazhatjuk a pedagógus-diák kapcsolatban is. Segít jobban megérteni a gyermekek motivációit, a felnőttek törvényszerű reakcióit, ugyanakkor az egész folyamatot tudatosabbá téve biztat is: tartsunk ki, bármilyen nehéz is.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL:

Áhítat

Óvodások az egyházban

Krízis / A végső idők / Az idők jelei

Hétköznapi erkölcsi kérdések

Erkölcstan tanítási rendszerek

Az új hit- és erkölcstan tanterv

E számunk szerzői

ADAMEKNÉ NÉMETH ZSÓFIA
vallásstanár, Kecskemét

BACSA ÉVA
tanár, Kiss Bálint Református Általános Iskola, Szentés

BARTOS BEA
szülő, Budapest

BÖLCSFÖLDI ANDRÁS
spirituális, KRE-HTK, Budapest

CSÁNYI ÁGNES
ifjúságvédelmi felelős, Kiskunhalasi Református Kollégium
Szilády Áron Gimnáziuma, Kiskunhalas

GONDOS ATTILA
szülő, Budapest

KÁLMÁN ATTILA
címzetes, iskolaalapító igazgató, Tatai Református Gimnázium, Tata

DR. KIS MÉDEA
református lelkész, Debrecen

KOÓS TAMÁS
főmunkatárs, Országos Egészségfejlesztési Intézet –
Országos Addiktológiai Centrum, Budapest

MÁRKUS GÁBOR
igazgató, Református Pedagógiai Intézet, Budapest

MUCSI ZSÓFIA
szerkesztő, Kálvin Kiadó, Budapest

PATAINÉ SZÖVETES ETELKA
tanító, Bán Zsigmond Református Általános Iskola, Tiszafüred

POMPOR ZOLTÁN
pedagógiai szakértő, Református Pedagógiai Intézet, Budapest

MEGRENDELŐLAP

2012-ES ÉVFOLYAM ELŐFIZETÉSE

- Megrendelem a magyar Református Nevelés című pedagógiai szaklap **2012. évi** számait (4 füzet / év), **2500 Ft** áron, ... példányban.

Tájékoztatásul: az egyes lapszámok utólagos megrendelése a 2012. évben 672 Ft / pld + postaköltség (kb. 200 Ft) / példány.

RÉGEBBI PÉLDÁNYOK MEGRENDELÉSE (2011-ES ÉVFOLYAM)

Megrendelem a Magyar Református Nevelés című pedagógiai szaklap 2011. évi alábbi számait:

- 2011/1 Médianevelés 505 Ft / pld (+postaköltség) ..... példány
- 2011/2 Gyermek az egyházban 505 Ft / pld (+postaköltség) ..... példány
- 2011/3 Hittanversenyek 505 Ft / pld (+postaköltség) ..... példány
- 2011/4 Határaink 505 Ft / pld (+postaköltség) ..... példány

A számlát átutalással – csekken való befizetéssel egyenlítem ki. *(A megfelelő választ kérjük aláhúzni!)*

Megrendelő neve: .....

Szállítási cím: .....

Számlakérő neve: .....

Számlakérő címe: .....

Cégszerű aláírás: .....

RÉGEBBI PÉLDÁNYOK MEGRENDELÉSE

A 2010-es és a 2009-es évi lapszámokat megrendelhetik a Református Pedagógiai Intézet címén. E-mail: pompor.zoltan@reformatus.hu, telefon: 06 1/351-9842.
Lapunk régebbi számai megvásárolhatóak közvetlenül a Kálvin Kiadótól is.

A Református Pedagógiai Intézet egyéb kiadványai megvásárolhatóak vagy megrendelhetőek a Kálvin Kiadónál (valamint a Kálvin Kiadó lerakataiban az ország számos pontján):

Református Kálvin Kiadó 1113 Budapest, Bocskai út 35.
tel: 06 1/386-8267 fax: 06 1/466-9392
e-mail: kalvin.kiado@kalvinkiado.hu